

**“The Luxembourg Solutions”:
outcomes and perspectives**

**«Les Solutions de Luxembourg» :
résultats et perspectives**

**“Люксембургскія рашэнні”:
вынікі і перспектывы**

Luxembourg

6-7 June 2024

Luxembourg

6-7 juin 2024

Люксембург

6-7 чэрвеня 2024 г.

**“The Luxembourg Solutions”:
outcomes and perspectives**

**« Les Solutions de Luxembourg » :
résultats et perspectives**

**“Люксембургскія рашэнні”:
вынікі і перспектывы**

Luxembourg, 6-7 June 2024

Luxembourg, 6-7 juin 2024

Люксембург, 6-7 чэрвеня 2024 г.

The opinions expressed in this work are the responsibility of the author(s) and do not necessarily reflect the official policy of the Council of Europe.

The reproduction of extracts (up to 500 words) is authorised, except for commercial purposes as long as the integrity of the text is preserved, the excerpt is not used out of context, does not provide incomplete information or does not otherwise mislead the reader as to the nature, scope or content of the text. The source text must always be acknowledged as follows “© Council of Europe, year of the publication”. All other requests concerning the reproduction/translation of all or part of the document, should be addressed to the Directorate of Communications, Council of Europe (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int).

Cover design and layout:
Documents and Publications Production
Department (DPDP), Council of Europe
Photo: Council of Europe and
The Luxembourg Chamber of Deputies

This publication has not been copy-edited by the DPDP Editorial Unit to correct typographical and grammatical errors.

© Council of Europe, September 2024
Printed at the Council of Europe

Contents

A CHECKLIST FOR NATIONAL PARLIAMENTS	5
Introduction	5
1. Legal entry and stay	6
2. Threats to freedom of movement and denial of consular services	7
3. Reprisals at home	7
4. Access to education	8
5. Pursuing a professional career and entrepreneurship in exile	9
6. Preserving and promoting Belarusian cultural identity	10
Concluding remarks and next steps	11
ADDRESSING THE SPECIFIC CHALLENGES FACED BY THE BELARUSIANS IN EXILE	13
Report	13
A. Resolution	13
B. Explanatory memorandum by Mr Paul Galles, rapporteur	17
CONCEPT NOTE AND PROGRAMME	33
Introduction	33
Objective	33
Format	33

Table des matières

CHECK-LIST POUR LES PARLEMENTS NATIONAUX	37
Introduction	37
1. Entrée et séjour régulier	38
2. Menaces à la liberté de circulation et refus de services consulaires	39
3. Représailles à domicile	40
4. L'accès à l'éducation	41
5. Poursuivre une carrière professionnelle et entreprendre en exil	42
6. Préserver et promouvoir l'identité culturelle biélorussienne	43
Remarques finales et prochaines étapes	44
RELEVER LES DÉFIS SPÉCIFIQUES AUXQUELS SONT CONFRONTÉS LES BÉLARUSSIENS EN EXIL	47
Rapport	47
A. Résolution	47
B. Exposé des motifs par M. Paul Galles, rapporteur	52
NOTE CONCEPTUELLE ET PROGRAMME	69
Introduction	69
Objectif de la réunion	69
Format	69

Змест

КАНТРОЛЬНЫ СПІС ДЛЯ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ПАРЛАМЕНТАЎ	73
Уводзіны	73
1. Легальны ўезд і пражыванне	74
2. Абмежаванне свабоды перасоўвання і адмова ў консульскіх паслугах	75
3. Рэпрэсіі на радзіме	76
4. Доступ да адукацыі	77
5. Прафесійная кар’ера і прадпрымальніцкая дзейнасць у выгнанні	78
6. Захаванне і папулярызацыя беларускай культурнай ідэнтычнасці	79
Заклучныя заўвагі і наступныя крокі	80
ВЫРАШЭННЕ КАНКРЭТНЫХ ПРАБЛЕМ, З ЯКІМІ СУТЫКАЮЦЦА БЕЛАРУСЫ Ў ВЫГНАННІ	83
Даклад	83
А. Рэзалюцыя	83
В. Тлумачальны мемарандум. Дакладчык Польш Галь	88
КАНЦЭПЦЫЯ І ПРАГРАМА	105
Уводзіны	105
Мэта	105
Фармат	105

A checklist for national parliaments

INTRODUCTION

1. The conference “The Luxembourg Solutions” was organised as a follow-up to the report “Addressing the specific challenges faced by the Belarusians in exile” adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe in June 2023 and whose rapporteur was Paul Galles (Luxembourg, EPP/CD). Its objective was to discuss the role national parliaments and other national authorities can play in supporting the implementation of the recommendations formulated in the report.

“Let’s promote the mobility of Belarusians as much as possible. We cannot allow a new iron curtain between Europe and Belarus. It is the regime that is interested in isolating Belarusians. The more contacts between Belarus and Europe, the less stable the dictatorship will be.”

Sviatlana Tsikhanouskaya

2. This high-level event was organised in cooperation with the Chamber of Deputies of the Grand-Duchy of Luxembourg, with the participation of Xavier Bettel, Minister for Foreign Affairs of Luxembourg, Fernand Etgen, Vice-President of the Chamber of Deputies of the Grand-Duchy of Luxembourg, Theodoros Rousopoulos, President of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, and Sviatlana Tsikhanouskaya, Leader of the Belarusian democratic forces. Other participants included members of PACE, national parliamentarians who are part of the international parliamentary Alliance for a Democratic Belarus, foreign affairs representatives and representatives from international organisations, including the Council of Europe, international NGO representatives, as well as representative members of the Belarusian democratic forces and of Belarusian civil society.

“Removing the legal and practical obstacles Belarusians in exile face and providing them support should be a priority for the Council of Europe member States because a democratic and safe Belarus is part of the solution to security in Europe.”

Theodoros Rousopoulos

3. Six panels addressed the key challenges facing Belarusians in exile and the solutions proposed in Resolution 2499 (2023): legal entry and stay, threats to freedom of movement and the denial of consular services, access to education, pursuing a professional career and entrepreneurship in exile, and preserving and promoting Belarus cultural identity.

“The plight of the Belarusians in exile is in danger of becoming a forgotten or misunderstood tragedy. So, in the name of justice, we need to raise awareness, help people to understand their situation and put forward some very practical solutions!”

Paul Galles

4. An important highlight of the conference was the artistic perspective provided by the award-winning writer Sasha Filipenko, and Natalia Kaliada, Co-founder and Artistic Director of the Belarus Free Theatre. For the writer Ms Filipenko, “the fight against dictatorship is a hard and long journey, but we must unite and do it together, so that one day Lukashenka will go on trial in The Hague, not on holiday in Budapest”. While the theatre director Ms Kaliada underlined that “through sharing our real stories from across the world, we can help people find hope again for themselves and maybe there will be a chance for all of us, including me, to have dreams again”.

“The fight against dictatorship is a hard and long journey, but we must unite and do it together, so that one day Lukashenko will go on trial in the Hague, not on vacation to Budapest.”

Sasha Filipenko

5. The concrete actions on each of the themes elaborated during the discussion, based on Resolution 2499 (2023) for orienting and aiding the co-ordination of subsequent steps, are presented in this document.

“Hope can be transformed into a dream, and dreams can come true when we move from words to actions.”

Natalia Kaliada

1. LEGAL ENTRY AND STAY

6. The European Convention on Human Rights guarantees the right to liberty and security regardless of one’s nationality. It thus applies to every Belarusian in their country of residence. Following the peaceful protests against Lukashenka in 2020 and the subsequent violent repressions which unfolded in Belarus, the Council of Europe member States should facilitate legal entry and stay for victims of the Lukashenka regime fleeing persecution. Their inherent rights need to be respected and those who seek international protection should benefit from the 1951 Convention Relating to the Status of Refugee. Specific actions to be taken to facilitate the legal entry and stay of Belarusians in exile could be the following:

7. **Visa facilitation:** A coordinated policy on visa facilitation in Council of Europe member States would pave the path towards the development of a future visa-free regime for Belarusians across Europe. Furthermore, member States should ensure asylum rights for Belarusians and consider issuing multiple-entry visas to those who need them. The Contact Group between the Council of Europe and the Belarusian democratic forces and civil society could look into possible ways which could support such a course of action.

“We called upon Member States to use to the full their national measures and flexibility of the EU rules in order to find a legal solution based on which legal stay of Belarusian citizens in the EU could be extended, in appropriate cases.”

Bogdana Sybikowska

8. **Raising awareness:** Member States must ensure that a clear distinction is made between the political regime of Belarus and its people. This includes raising awareness about the Belarusian language, which is all too often overlooked or perceived as a linguistic offshoot of the Russian language. These steps will help to foster favourable attitudes in host countries towards Belarusians fleeing from the Lukashenka regime.

9. **Consultative centres:** It is necessary to support the Belarusian democratic forces’ efforts to provide alternative consular services to Belarusians in Council of Europe member States. The creation of a network of administrative consultative centres is needed, in addition to a blueprint for a new Belarusian passport, for Belarusians facing challenges in exile. A legal basis should be put in place upon which the migration structures of member States may offer administrative arrangements and other facilitating support to Belarusians.

10. **International organisations:** A leading role must be played by international organisations to facilitate the legal entry and stay of Belarusians abroad. The Council of Europe is encouraged to collaborate with the IOM and the UNHCR concerning the issue of Belarusians in exile. Coordinated and consolidated responses are needed at an international level to assist governments to implement recommendations, with the cooperation of the Belarusian democratic forces. Furthermore, preventative measures must be taken to stop the Lukashenka regime from instrumentalising Interpol for politically motivated extraditions. This is illustrated by the case of Belarusian filmmaker and journalist, Andrei Gnyot, who was detained in Serbia in October 2023 and who is now threatened with extradition to Belarus.

2. THREATS TO FREEDOM OF MOVEMENT AND DENIAL OF CONSULAR SERVICES

11. Freedom of movement is a sensitive issue that affects many Belarusians living abroad. Only a small minority of Belarusians benefit from international protection, making travel significantly difficult for the majority. In September 2023, Aliaksandr Lukashenka signed Decree n.278, effectively denying consular services at Belarusian Embassies to citizens abroad. The regime continues to use this leverage against its citizens, whilst host countries require documentation that can be impossible to obtain. Belarusians in exile are forced to return to Belarus and risk being arrested for political reasons or are simply unable to legalise their stay. The panel discussed ways to alleviate this denial of consular services and the limitations of freedom of movement for Belarusians abroad. Among several other matters, the project aiming to create a new Democratic Belarusian passport was thoroughly discussed and explored.

“Lukashenka’s decree No 278, which deprives Belarusians of their right to obtain passports and other documents in diplomatic representations abroad, was no surprise to us. The regime had already threatened to deprive citizens who had left the country of their citizenship, had organised show trials, and exploited the INTERPOL system to persecute Belarusian activists.”

Alexandra Mamaeva

12. **The New Belarusian Passport:** This would require a functioning system, an issuing authority and recognition by other countries. An unconventional step must be taken in order to set such a precedent: The New Belarusian Passport would be useful for future assistance it could provide to undocumented refugees and migrants across the world. It is the best remedy for the intimidating measures enforced by Lukashenka’s Decree n. 278, which seeks revenge for the peaceful protests of 2020 and aims to confiscate the assets of Belarusians who now find themselves in exile abroad.

13. **Foreigners’ passports:** Within a week after Lukashenka’s Decree No. 278, the People’s Embassies of Belarus created the website pashpart.org with clear instructions on how to obtain a foreigner’s passport in more than 30 countries. Foreigners’ passports and travel documents should be available to Belarusians in exile, not just refugees. It is necessary to recognise that Belarusians cannot obtain a Belarusian passport, and to provide the opportunity to obtain a foreigner’s passport or a travel document before their passport has expired.

14. **Apostille and certificate requirements:** Belarusians should be exempt from providing apostilles on documents that can only be obtained in Belarus. In Austria, Germany and Lithuania it is possible to avoid providing an apostille on a document by justifying the impossibility of obtaining it.

15. **Migration legislation:** Solutions should be sought within existing migration legislation. Poland is currently extending temporary residence permits for Ukrainian nationals under temporary protection, from 2 to 3 years. The same ought to be done for Belarusians in exile across Europe.

16. **International protection:** authorities should not confiscate passports of those who seek international protection, after they have been verified, and residence permits should not be cancelled when receiving international protection. For instance, in Slovenia it is possible for both these statuses to coexist.

17. **Expired passports:** It is necessary to recognise expired passports of Belarusians as valid for the purposes of legalisation. Austria, Estonia, Lithuania, and Sweden have all done so by adopting relevant legislation. Furthermore, countries should remove any obligation to justify the impossibility of obtaining a new Belarusian passport, recognising instead that Belarus is unsafe to travel to for those Belarusians who have fled.

3. REPRISALS AT HOME

18. Increasing numbers of political dissidents are imprisoned in Belarus and dissidents’ relatives who remain in the country are likewise in danger. Since 2020, the Lukashenka regime has intensified its campaign of repression, subjecting political prisoners to inhumane conditions and psychological torture. This abuse of human rights has no limits, as relatives in Belarus are similarly intimidated, persecuted, and constantly surveyed. The Lukashenka regime seeks to instil fear in the entire population. There are over 1,500 political

prisoners in Belarus, who have been imprisoned for exercising their basic human rights such as their freedom of speech, assembly, and association. The fate of many of them has been unknown for over a year. Targeting families of the prisoners can often involve the denial of consular services, harassment at work and threats of physical violence. National parliaments must play a role in mitigating such threats and securing the release of political prisoners by leveraging their legislative, diplomatic, and public outreach capacities to support these individuals.

“National parliaments must leverage their legislative, diplomatic, and public outreach capacities to support these individuals. By doing so, we not only help those in immediate danger but also uphold the principles of democracy and human rights that are the foundation of our societies.”

Tatsiana Kovalyonok

19. **Alliances:** NGO’s and human rights organisations who support Democratic Belarus are encouraged to form alliances and work in tandem with the Belarusian democratic forces. Close cooperation between these organisations will increase the impact of their initiatives. The first step towards this might be the organisation of a conference of NGO’s and human rights organisations, that are, or could potentially be, allied to the Belarusian democratic forces. The establishment of these alliances would also enable the further development of services, such as psychological support for those who suffer from mental trauma. The Council of Europe could play a role in (co)organising such an event.

20. **The Godparent campaign:** Parliamentarians can support political prisoners in Belarus by becoming their ‘godparent’ and speaking on their behalf. There are already 415 parliamentarians involved in this campaign, although with varying degrees of active commitment since joining the initiative. A revival of the Godparent campaign is needed for the many other political prisoners remaining in Belarus.

21. **Legislative measures:** Parliaments can enact laws that provide the framework for asylum and protection for political refugees and their families. This includes simplifying the process for obtaining visas and residency permits, ensuring access to social services, and protecting against deportation. By offering a haven, we stand in solidarity with those fleeing persecution.

22. **Public awareness:** Raising awareness about reprisals in Belarus, and the worsening situation, is essential. National parliaments can organise hearings, debates, and public forums to keep the plight of Belarusian political prisoners in the public eye. This also involves working with media and civil society organisations to highlight individual cases and the broader issue of state repression.

23. **Support networks:** Establishing support networks for the families of political prisoners is vital. These networks can provide financial assistance, psychological support, and legal advice. National parliaments can collaborate with NGOs to ensure that these families do not feel abandoned. These efforts must be coordinated and planned in the long-term so that those who remain in Belarus do not feel abandoned, but rather fully supported by the international community.

24. **Integration:** National parliaments can play a role in helping those who have managed to flee Belarus to integrate into host societies. Empowering exiles not only helps them rebuild their lives, but also strengthens the global campaign for a Democratic Belarus.

4. ACCESS TO EDUCATION

25. The political unrest and subsequent repression following the presidential elections in Belarus 2020 have led to the exile of university professors, students and schoolchildren seeking refuge in Europe. This displacement has created a host of challenges that have been collectively addressed to support their pursuit of education and academic freedom. Back in Belarus, the Lukashenka regime is doing its utmost to prevent school and university graduates from moving abroad by refusing to provide them with their achievement certificates. Belarusians in exile should have the right to study their native language and access decent education abroad. Since Belarusian independence, the development of a strong civil society in education has enabled the people of Belarus to remain part of the European family, despite the oppressions of the Lukashenka regime.

26. Creation and support of diverse educational formats for the strengthening of the national identity of Belarusians in exile: this includes the establishment of public schools or classes taught in the Belarusian language, as well as Sunday schools, distance learning programmes and educational camps.

“More systematic and substantial long-term support is needed to preserve intellectual resources of Belarusian academia and to enable the development of scientific areas destroyed in Belarus. Social sciences, humanities and Belarusian studies are at stake.”

Tatiana Shchytsova

27. **EU level support programme:** A special programme for supporting Belarusian language education for Belarusian children needs to be launched by the EU, bearing in mind that these support programmes should remain active until it is safe for the children to return to their country.

28. **Equality in educational rights:** Equal educational rights should be ensured for children of national minorities and children in exile, allowing them access to education in their native language.

29. **The simplification of certification and admission processes:** this feature is needed for the admittance of teachers from Belarus to the teaching profession in their host countries.

30. **The translation and adaptation of textbooks into Belarusian:** The most widely used school textbooks in Europe should be translated into the Belarusian language and adapted accordingly. This is crucial to help develop pupils' civic and social competences.

31. **Collaboration with civil society in Belarus:** It remains vital to maintain support and cooperation with civil society within Belarus through education. The future of both Belarus and its diaspora will be determined by developments within the country.

32. **Scholarships and funding:** The European University Association and Scholars at Risk have called on the European Commission to establish a dedicated fellowship programme for researchers at risk. This would enable the establishment of special scholarship programmes for writing and defending PhD theses, available to Belarusians abroad. Funding for international research projects between Belarusian scientists and scientists from their host countries would also be needed, along with the publication of joint research papers and books by scholars from Belarus and other European countries in recognised international journals and publishing houses.

33. **Council of Europe instruments and tools:** they are influential to support access to education of the Belarusians in exile. This relates notably to the **Action Plan to support Belarusian democratic forces and civil society**, developed in response to the PACE Resolution 2433 (2022). The plan promotes non-discrimination and democratic governance and includes specific actions to support legal professionals, civil society activists, journalists and youth through capacity development on issues such as the abolition of the death penalty, freedom of expression, and gender equality. The **Convention on the Recognition of Qualifications**, also known as the Lisbon Convention, aims to ensure that holders of a qualification from a signatory country can have adequate access to an assessment of the qualification in another country in a fair, flexible, and transparent way. Both Belarus and the Russian Federation should be reminded that they are parties to the Lisbon Recognition Convention concerning higher education in Europe. The **European Qualifications Passport for Refugees**, launched by the Council of Europe in 2017, would help to recognise the education of Belarusians in exile and assist them in continuing their studies or schooling in their host countries.

34. **Information support:** a contact point for collecting and disseminating information about professional opportunities for Belarusian academics in the EU, including career advice, ought to be launched.

5. PURSUING A PROFESSIONAL CAREER AND ENTREPRENEURSHIP IN EXILE

35. Belarusians in exile often face problems in pursuing their professional careers and entrepreneurship abroad. It is essential to find ways to promote Belarusian businesses in exile and better integrate Belarusians in the labour markets of host countries. After many years of economic obstructionism under the Soviet regime, Belarusians are one of the most promising entrepreneurial nations in the world today. A significant number of businesses took part in, and supported, the protests against Lukashenka in 2020. The more business supporting initiatives are backed, the sooner Belarusian businesses will become a driver of sustainability.

36. **Belarusian business associations and chambers in exile:** Parliamentarians can play a role in facilitating and encouraging activities of Belarusian business associations and chambers in exile, in order to improve the integration of Belarusian businesses in national economies of host countries and to facilitate participation of such business associations and chambers in European professional bodies, such as Eurochambres and BusinessEurope.

37. **Equal rights:** Belarusian businesses in exile must be provided with conditions and rights equal to those of local businesses in host countries, in order to facilitate their establishment and development. This includes equal advertising rights and assistance in cooperating with the local media where needed.

“Belarusian businesses in exile shall provide crucial support to the NGO sector, bringing liberal entrepreneurial values and fostering a spirit of competition. This support will facilitate the establishment of endowments to ensure NGO long-term sustainability. The sooner we stand on our own feet, the sooner we can assist others.”

Alexander Maslov

38. **Cooperation with banks:** Parliamentarians are encouraged to support the facilitation of opening of bank accounts for Belarusians in exile in their host countries, thus overcoming the current tendency of banks to decline loan requests received from Belarusian businesses.

39. **Criteria for relocation:** Clear criteria for the relocation of Belarusian businesses must be established and the forced closures of bank accounts of Belarusians by the authorities of host countries must be addressed.

40. **Financial support for lawyers:** Financial support for Belarusian lawyers in exile should be secured.

41. **Legislation amendment:** Legislation was amended in Lithuania for Belarusians to be able to practice their profession without a valid Belarusian license. This example could be followed by other member States so that Belarusian lawyers may acquire the official status of practising lawyers whilst in exile.

42. **Solidarity:** Solidarity and support for Belarusians seeking to pursue their professional careers in exile is key. Despite being in exile, many Belarusian professionals still receive daily threats from the Lukashenka regime.

43. **Spreading awareness:** Spreading awareness about Belarusian culture and aiding its development through business is essential. Such awareness raising should give due background and weight to the the subjugation Belarusian culture experienced throughout the Russian Empire, Soviet Union and Lukashenka regimes.

6. PRESERVING AND PROMOTING BELARUSIAN CULTURAL IDENTITY

44. Preserving Belarusian cultural heritage, whilst in exile, is extremely important. Belarusians in exile have been cut off from their roots and identity, faced with the erasure of history and aggressive russification in their home country. Since the Russian aggression against Ukraine in 2022, the russification of Belarus has increased, as well as the militarisation of social life and education. Belarus is flooded by cheap Russian popular culture, theatres only perform Russian plays and the main cultural partner, in all spheres in Belarus, is the Russian Federation. The expansion of Russian culture means the destruction of Belarusian culture. Language and culture will continue to be the determining factors for forming young Belarusians' identity in exile.

45. **Investing in a new generation of cultural managers:** the next generation of Belarusian cultural managers must be one that embraces Belarus as part of the European family. This can be done through investing in extracurricular programmes and academic scholarships in European institutions, covering mentoring fees, training programmes based on contemporary business models, and research and development projects. These strategies would help young Belarusians to experience and embrace a different set of values to those propagated by the Lukashenka regime.

46. **Translation of artistic, scientific and research texts:** Support is needed for the translation of artistic, scientific and research texts, written in the Belarusian language, into the language(s) of the host country. A special translation programme needs to be established to support the Belarusian language as a language under the threat of extinction, as classified by UNESCO Atlas. Collaboration should be maintained with the Institute for Belarusian books, PEN Belarus.

“We deserve for Belarusian culture to represent Belarusian people, and cultural exchange is amongst the easiest and most comprehensible ways for our European partners to acknowledge and support our true government in the building of a new Belarus.”

Daniella Kaliada

47. **Curatorship over cultural spheres:** governments of member States can become patrons of art industries that are symbolic of host countries. The State’s curatorship over art industries can help to provide aid to Belarusian artists and art managers in exile. This includes direct financial assistance for the creation of Belarusian products for national and international promotion. These can be traditional areas of artistic production such as cinema, theatre music, art, dance, as well as more experimental art genres.

48. **Support of institutions outside of Belarus:** Support to Belarusian cultural institutions and sub-sectors is essential. Funds should be created for Belarusian cinema, film production, theatre, history, literature, and other cultural activities.

49. **Institutes of Belarusian culture:** Institutes of Belarusian culture should be established and supported. Such institutes would facilitate collaboration with the Belarusian Democratic Forces, diaspora, and other cultural organisations.

50. **Cultural diplomacy:** A set of measures to strengthen cultural ties between Belarus and the host country should be introduced. This could include financial support for initiatives organised by Belarusian artists and the organisation of cultural events aimed at promoting Belarusian culture, such as Belarusian art exhibitions.

51. **Civic courage:** National parliaments should do their utmost to push against the boundaries of the typical, often nationalistic, and exclusive, narratives around identity and culture, and to engage young people, especially young Belarusians in exile, but not only, in deliberation about the contours of Belarusian identity in the current and future reality.

52. **Political support:** Parliamentarians should provide political support for non-traditional, alternative, cultural initiatives that seek to engage young Belarusians in dialogue and discourse on Belarusian identity.

CONCLUDING REMARKS AND NEXT STEPS

53. Belarus is the only country in Europe to have never been a Council of Europe member State; the human rights situation in Belarus is catastrophic. All forms of dissidence are regarded as criminal, and questioning the authorities of the Lukashenka regime is extremely dangerous. The criminalisation of efforts to uphold human rights in Belarus must be widely and publicly acknowledged and national parliaments should play their role in assisting those fleeing from the authoritarian regime. In this respect, the Council of Europe can continue to act as a platform for spreading awareness about Belarusians in exile and their rights. The Luxembourg solutions should be considered not as a humanitarian effort, but as a political statement and blueprint for meaningful action to be taken moving forward.

“Even in these difficult conditions abroad, new opportunities have been introduced to create, reflect, and react, a European vision of Belarus for Belarusians and of Belarusians. Thank you to the Council of Europe for this.”

Anais Marin

54. **Solidarity with Belarus:** First and foremost, it must be acknowledged by national parliaments of all member States that Belarusians are victims of large-scale human rights violations. From this perspective, those in exile clearly need both moral and political support, and concrete assistance.

55. **Coordination:** Coordination is needed on multiple levels to help national parliaments address the challenges faced by Belarusians in exile. Belarusian exiles need to stay in touch with those who are still in Belarus. It is vital to maintain this link with Belarus because it is becoming increasingly difficult to monitor the situation within the country with the information available. Coordination must also be ensured between the Belarusian diaspora that has been in exile for a longer period, and those who have only left the country

recently. Lastly, coordination is needed at an international level between international organisations and mandate holders.

56. **Vision for the future:** Questions must be asked about what hopes and aspirations young Belarusians have for a future democratic Belarus. Opportunities and events should be organised to reflect on these questions and decide on what a future European Belarus will look like.

“The Belarusian people are entitled to the same values of democracy, human rights and rule of law as the other Europeans. By supporting Belarusians in exile, the « Luxembourg Solutions » are undoubtedly contributing towards achieving this goal.”

Tatiana Termacic

57. **Dissemination:** the recommendations drawn from this conference and the report on ‘Addressing the specific challenges faced by the Belarusians in exile’ should be presented to parliaments and the authorities in all member States. It is crucial that respective national authorities understand in what areas Belarusians in exile face challenges, and are given guidance and examples on how these issues can be solved. National parliamentarians can act as multipliers to disseminate the present conclusions.

58. **Implementation:** The recommendations for helping Belarusians in exile are in fact ways in which tens of thousands of people can be assisted in very practical matters. Implementation may vary from country to country, and this should be examined and discussed so that the best ways forward can be identified. The current Lithuanian and upcoming Luxembourgish chairmanships of the Council of Europe can be instrumental in assisting with this initiative.

59. **Parliamentary friendship groups:** The upcoming meeting of the parliamentary friendship groups in Rome should carry on discussions from where they were left at the Luxembourg Solutions. The agreement signed between the Belarusian democratic forces and the European Parliament should be taken as a template for future agreements between the Belarusian democratic forces and national parliaments of Council of Europe member States.

Addressing the specific challenges faced by the Belarusians in exile

REPORT¹

Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons

Rapporteur: Mr Paul GALLES, Luxembourg, Group of the European People's Party

Summary

Several hundred thousand Belarusians, forced to flee their country to escape the repression exercised by the regime of Aliaksandr Lukashenka following the rigged elections of 9 August 2020, have found refuge in Council of Europe member States. This situation of forced exile has created numerous situations resulting in the non-respect of their fundamental rights.

The report examines the various challenges faced by Belarusians in exile, from visa applications and legalisation of residence to access to education, employment and health care. The consequences of these obstacles to daily life can be dramatic, in addition to the risks of reprisals on family members who remained in Belarus. It stresses the importance of distinguishing Belarusians from the regime they have fled, and notes the fundamental role played by Sviatlana Tsikhanouskaya and the various bodies created by the democratic forces to meet the needs of their compatriots. Another key aspect highlighted in the report is the revival of the Belarusian language and culture as vital elements of sovereignty and the need to support it.

Noting that the closer the host countries are geographically to Belarus, the more the respective authorities try to meet the needs of Belarusians in exile through the adoption of laws and the implementation of adequate practices, the report calls on Council of Europe member States to put in place, in close consultation with the democratic forces, measures that will make the exile of Belarusians less painful for them until their return to a democratic Belarus.

A. RESOLUTION²

Resolution 2499 (2023)

1. The Parliamentary Assembly is deeply concerned by the fate of hundreds of thousands of Belarusians who are in exile because they had no other choice than to flee the repressive regime of Aliaksandr Lukashenka. If any doubts remained about the nature of this regime, the rigged presidential election of 9 August 2020 has shown its true character, turning Belarus into an open-air prison where human rights have been reduced to nothing.
2. The Assembly recalls [Resolution 2433 \(2022\)](#) "Consequences of the Russian Federation's continued aggression against Ukraine: role and response of the Council of Europe", in which it expressed its resolve "to intensify its engagement with Belarusian civil society, human rights defenders, independent journalists, academia and democratic forces respecting the values and principles of the Organisation".
3. The Assembly is impressed by the resilience, courage and determination of the Belarusians in exile who are fighting for democracy to prevail in their country. It is conscious that a new obstacle for them emerged on 24 February 2022 with the large-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine, in which the

1. Reference to committee: [Doc. 15593](#), Reference 4680 of 10 October 2022.

2. *Assembly debate* on 20 June 2023 (16th sitting) (see [Doc. 15783](#), report of the Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons, rapporteur: Mr Paul Galles). *Text adopted by the Assembly* on 20 June 2023 (16th sitting).

Lukashenka regime is actively participating. It regrets that the more time that passes since 9 August 2020, the day Lukashenka in reality lost the elections, the further away in time the return of the Belarusians who find themselves in exile becomes.

4. The Assembly can only be impressed by the work and initiatives of the Office of Sviatlana Tsikhanouskaya and the United Transitional Cabinet of Belarus, which aim at providing their compatriots with the services the regime deliberately withholds.

5. Recognising that the Belarusian people cannot be equated with the Lukashenka regime, the Assembly considers that Belarusians in exile should not be treated in a discriminatory manner because of the participation of that regime in the war against Ukraine.

6. The Assembly emphasises that most of the Belarusians who have been forced to leave their country in the context of the 2020 presidential election have only one wish: to return to a democratic Belarus. It is therefore important that host countries do their utmost to ensure that they can stay legally and are welcomed in dignified conditions that are respectful of their fundamental rights, as guaranteed by the European Convention on Human Rights (ETS No. 5) and other relevant Council of Europe instruments, pending the establishment of a democratic regime in Belarus.

7. The Assembly deeply deplores that the Lukashenka regime is continuing to exercise pressure on those who have left the country, notably by refusing to provide consular services to its citizens and by threatening their security.

8. While many European countries have opened their borders to Belarusians, the Assembly notes that the closer those countries are to Belarus, the greater is their understanding of the situation of those fleeing.

9. While applauding Lithuania's and Poland's efforts to find legal and practical solutions to welcome Belarusians in exile, the Assembly notes that more can be done.

10. Regretting that too many obstacles and hurdles continue to affect those who have found themselves in other countries, the Assembly is convinced that better knowledge of the situation in Belarus and political will are the prerequisites to adopting measures which will alleviate as much as possible the difficulties of being in exile.

11. It calls upon member States to recognise the unique situation in which Belarusians in exile find themselves, requiring out-of-the-box solutions to ensure that they can live their lives as unimpeded as possible pending their return to a democratic Belarus.

12. The Assembly hails the establishment by the Committee of Ministers of a contact group on co-operation between the Council of Europe and the Belarusian democratic forces and civil society. This *sui generis* co-operation model, the first established with the Belarusian democratic forces by an international organisation, aims to provide the Organisation's support and expertise to strengthen Belarusian democratic society in line with Council of Europe core values. The Assembly is also delighted to welcome representatives of the Belarusian democratic forces in the work of its committees, by decision of the Bureau of the Assembly.

13. The Assembly strongly believes that it is high time to translate the political support that the Belarusian democratic forces enjoy among the member States into action and that measures taken against the Lukashenka regime should not affect the people fighting against it.

14. The Assembly is convinced that, in order to ensure full respect for human rights of Belarusians while they are in exile and, ultimately, to contribute to the democratic transition in their country, the Council of Europe member States should put in place relatively simple and non-costly measures within their own jurisdiction for those persons.

Legal entry and stay

15. While respecting visa requirements and ensuring the necessary security checks, member States should seek to keep their borders open for those fleeing the Lukashenka regime by taking, *inter alia*, the following measures:

15.1. issuing humanitarian visas in all embassies and consulates still operating in Minsk and expanding the eligibility criteria for such visas to relatives of political prisoners;

15.2. opening up and guaranteeing the possibility of granting visas for European Union countries, in those member States where a visa is not required for Belarusian citizens, without requiring a residence permit in those countries;

15.2. issuing multiple-entry Schengen visas for relatives of Belarusians in exile who come to visit them on a short-term and temporary basis;

15.2. issuing longer duration multiple-entry visas to be used as a back-up option for those who are at risk of arrest in Belarus. The United Transitional Cabinet of Belarus shall bear the responsibility of identifying and recognising the individuals who run this risk. The clearly defined criteria should be jointly developed by the cabinet with partners from member States.

16. Member States should also facilitate expert-to-expert talks between their relevant migration authorities and the relevant representatives of the Belarusian democratic forces in exile to solve problems as they arise in a pragmatic way.

17. Member States are encouraged to put in place measures to ensure transparency in the decision-making process through which credentials are issued by non-governmental organisations (NGOs) to support the issuance of visas or the legalisation process.

18. Those member States which have not yet done so should rapidly develop legal instruments allowing for the legalisation of the stay of Belarusians in exile.

19. Recognising the importance of psychological stability and the feeling of safety for those who have left their home involuntarily or forcibly, the Assembly calls upon member States to provide long-term legalisation for Belarusians in exile, thus avoiding unnecessary hurdles and stress.

20. In order to support the work of their relevant migration offices, member States are encouraged to prepare a Belarus country factsheet and provide training for their staff on the actual situation in this country, so as to enable them to take prompt and sound decisions on individual cases.

Freedom of movement

21. Member States are encouraged, in co-operation with the European Commission, to identify adequate solutions to allow Belarusians in exile to travel within the European Union, notably through systematising the use of an “alien’s passport” and/or continuing to recognise Belarusian passports which have expired.

22. The Assembly also invites member States, in close co-operation with the European Commission and the International Civil Aviation Organization (ICAO), to discuss with the relevant representatives of the Belarusian democratic forces in exile the possibility of issuing a passport for Belarusian citizens in exile which would be recognised by member States.

Safety and security

23. Underlining that deprivation of nationality should not lead to statelessness and that, even if Belarus is not a party to the United Nations conventions on statelessness, these are principles of international law and human rights law, which should be observed by all States; recalling that Belarus has accepted Georgia’s recommendation under the 3rd cycle of the United Nations’ Universal Periodic Review; and noting that Belarus pledged to accede to both United Nations conventions on statelessness at the High-Level Segment on Statelessness in 2019, the Assembly strongly encourages member States to do their utmost to recognise the importance of establishing statelessness determination procedures, which in turn would provide protection in host States to those rendered stateless.

24. As addressing a request to a Belarusian consulate, such as for certification of a clean criminal record necessary for the legalisation process or the prolongation of a passport, can lead to reprisals or threats against the applicants’ relatives who stayed in Belarus or to the applicants themselves, member States are strongly encouraged not to require documents obtainable only through official Belarusian channels.

25. Member States should abstain from extraditing Belarusian citizens in exile on the basis of Red Notices issued by INTERPOL at the request of the Lukashenka regime, given the use of criminal prosecutions for political purposes. If in doubt, they are encouraged to verify INTERPOL requests from Belarus through the Law and Order Restoration Office of the United Transitional Cabinet of Belarus, which includes former law-enforcement officers who were dismissed for political reasons and who thus possess the necessary qualifications, experience and access to databases.

26. The Assembly is concerned that information transferred by European banks to Belarusian banks has been used by Belarusian security services to target human rights defenders in Belarus. The Assembly calls on member States to encourage the private sector to pay due heed to human rights issues in its operations and undertake the necessary due diligence to protect Belarusian human rights defenders who are clients of private sector businesses from risks of further persecutions as a result of their operations or information exchanges. Furthermore, member States should do their utmost to prevent the misuse of international criminal co-operation measures by the Lukashenka regime as an additional tool for repression.

27. More generally, member States should not deem Belarus to be a safe country. They are encouraged to send referral letters to the Prosecutor of the International Criminal Court expressing their concern for the situation in Belarus and asking him to respond to a communication submitted under Article 15, paragraph 2, of the Rome Statute of the International Criminal Court entitled “The situation in Belarus/Lithuania/Poland/Latvia and Ukraine: crimes against humanity of deportation and persecution” filed by the International Partnership for Human Rights, the Norwegian Helsinki Committee, Global Diligence LPP and Truth Hounds on 19 May 2021.

Democratic forces in exile

28. Given the tremendous role that the People’s Embassies of Belarus can play, notably as communication channels with the national authorities, the Assembly strongly believes that member States should establish working relationships with them as representatives of a democratic Belarus and envisage supporting them through the provision of organisational, information and material assistance, with the aim of developing their competences and sustainability.

29. The Assembly strongly encourages the parliaments of those member States which have not yet done so to establish a parliamentary friendship group to create a network to share the best measures to support Belarusians in exile. It is convinced that such a network would also facilitate the dialogue with the Belarusian democratic forces in exile, including the Office of Sviatlana Tsikhanouskaya, the United Transition Cabinet of Belarus and the Coordination Council.

30. The Assembly also invites member States to provide funds for and contribute to the activities agreed in the framework of the Council of Europe’s Contact Group on Belarus, in particular taking advantage of the activities proposed by the Secretariat of the Assembly under “Strengthening political dialogue”.

Support to civil society

31. The Assembly is convinced that it is indispensable to create conditions to ensure the sustainability of Belarusian civil society organisations in exile, in particular by providing them with the tools and means to mobilise their compatriots in exile, to carry out their activities and to remain visible. This should be particularly the case for organisations aiming at developing and strengthening the Belarusian language and culture.

32. Underlining the role played by the Expert Council on NGO Law of the Conference of International Non-Governmental Organisations of the Council of Europe (Conference of INGOs) in supporting freedom of association in Europe, the Assembly strongly encourages member States to request its opinions on measures adversely affecting the operation of Belarusian NGOs in exile and to adopt policies accordingly.

33. It also encourages the constituent members of the Conference of INGOs to co-operate and assist Belarusian NGOs in exile.

Support to lawyers in exile

34. In the light of the repression faced by the legal profession in Belarus and the fact that many lawyers are in exile abroad, the Assembly calls for the recognition of the Belarusian Association of Human Rights Lawyers as the organisation entrusted with the promotion and protection of the human rights of lawyers deprived of the right to exercise their profession in Belarus, and with improving provision of legal assistance.

Access to education and culture

35. Recognising that children can be adversely affected by the forced exile of their parents, the Assembly encourages host countries to integrate Belarusian children promptly and to work towards strengthening their national identity and culture. The Assembly recalls the pertinence of the language education and

linguistic integration tools for children developed by the Council of Europe, which can be used to help the integration of newly arrived Belarusian children into ordinary classes. At the same time, it also supports the creation of classes in Belarusian in schools where there are sufficient numbers of Belarusian children, open not only to members of the Belarusian national minority but also to those who have recently arrived.

36. The Assembly, impressed by the renewed interest in the Belarusian language and culture, strongly supports the initiatives by civil society organisations to preserve and strengthen these among the members of the long-established diaspora and the more recent arrivals. It therefore strongly encourages member States to facilitate the creation of publishing houses that work in Belarusian, the teaching of the Belarusian language and culture in universities and the development of new tools to support the dissemination of the Belarusian language and culture among those in exile and also within Belarus. It believes that it is crucial for Belarusian statehood that its culture and language find again their rightful place.

37. The Assembly, aware that academic freedom has been under attack for some years in Belarus, would welcome the creation of a scientific journal for liberal-minded scholars both in exile and in Belarus to be included in influential citation databases, such as Scopus, Web of Science or Google Scholar.

38. Recognising the role played by the European Humanities University, the only Belarusian university able to operate on the basis of academic freedom and adherence to European values, in exile in Vilnius since 2005, the Assembly invites member States, and the European Union, to further support this institution and open up further opportunities so that it continues to develop creative, free and critical thinking among Belarusian students and is in a position to attract scholars and students from Eastern Partnership countries.

39. Understanding the importance of terminology and adequate transliteration from Belarusian, the Assembly strongly encourages member States to correctly transliterate all terms relating to Belarus.

Access to financial services and the pursuit of economic activities

40. Recognising the difficulties faced by individuals, businesses and civil society organisations to open a bank account in some member States, the Assembly asks the member States to encourage their banks to make the distinction between the Lukashenka regime and the people who have fled it, in particular by allowing the “know your customer” due diligence procedure to be carried out by appropriate and relevant structures designated by the Belarusian democratic forces in exile.

41. The Assembly encourages the Government of Ukraine to co-operate with the Belarusian democratic forces in exile, particularly with the United Transitional Cabinet of Belarus, to conduct detailed checks of the bank accounts of Belarusians who had found shelter in Ukraine and, in the case of a positive outcome of such checks with regard to the national security of Ukraine, to proceed with the deblocking of the 50 remaining bank accounts that are currently inaccessible by their owners.

42. The Assembly welcomes the fact that many businesses were able to relocate from Belarus in particular to Georgia, Lithuania and Poland, but notes that difficulties persist. It encourages measures to be taken which will ease processes of transfer, accreditation, acquisition, access to credit, access to audit services, etc. In this context, it believes that the Poland Business Harbour could serve as a promising practice to be emulated by other member States. Ultimately, the Assembly trusts that these businesses, whether they are in the information technology, retail, logistics, small services or construction sectors, if allowed to operate and pay tax, will contribute to the economy of their host countries and help alleviate the efforts made by these States to welcome the Belarusians who found shelter from repression and violence.

B. EXPLANATORY MEMORANDUM BY MR PAUL GALLES, RAPPOREUR

1. Introduction

1. The number of Belarusians forced to flee their country as a result of the repression unleashed in the context of the rigged presidential election of 9 August 2020 remains uncertain. Figures vary between 300 000 and 500 000, undoubtedly the largest migration movement in the history of Belarus since Second World War. While most of them have a common wish – to return as rapidly as possible to a democratic Belarus – they do not necessarily describe themselves in the same way. However, whether they are migrants, diaspora, or refugees, these Belarusians now living abroad face common challenges stemming precisely from the very reasons which led them to leave their country. This is the reason why I use the notion of “exile” in my report,

as the Belarusians who left their country did so against their will, and because staying in Belarus would have led to their life, safety and security being seriously put at risk.³

2. All Belarusians in exile are not necessarily human rights defenders. The situation of the latter has already been well documented, notably by the Council of Europe Commissioner for Human Rights in a recent Comment, in which she proposes a number of measures as the way forward.⁴ However, the situation of other categories of persons; such as journalists and media workers, political opponents, lawyers, writers and artists, relatives of political prisoners, students and academics, businesspeople and athletes; who also face challenges preventing them from living a normal life, is less known and acknowledged.

3. The first hurdle which Belarusians in exile must clear is to gain acceptance that being Belarusian does not make them representatives or supporters of the Lukashenka regime. Perception has been a key factor contributing to the violation of the rights of the Belarusians in exile. Applying a generic treatment to Belarusians is illustrative of the absence of an individualised understanding – and therefore assessment – of their situation, making the entire group face risks of discrimination and other human rights violations because of their mere nationality and presumed political affiliations.

4. Recent developments in Belarus – notably the regime’s involvement in the war against Ukraine, but also the signature on 6 February 2023 by Aliaksandr Lukashenka of Decree No. 25, creating a special commission to work with “political” emigrants who want to return to their homeland – are clear indicators that those who found safety abroad are unlikely to be able to return home in the near future.⁵

5. The plight of Belarusians in exile and a severe humanitarian crisis in Belarus have been somewhat overshadowed by the terrible consequences of the Russian aggression against Ukraine. My report aims at highlighting the challenges which they face, the specific needs they have in the host countries, and more importantly, at proposing ways to address these, based wherever possible on already existing good practices. I believe that our Assembly is well placed to propose concrete solutions to Council of Europe member States so as to ensure that those seeking shelter can stay legally in the country of asylum/exile and are hosted in dignified conditions respectful of their fundamental rights as guaranteed by the European Convention on Human Rights (ETS No. 5), pending the establishment of a democratic regime in Belarus.

6. During the preparation of this report, I have been impressed by the courage, determination, creativity and resilience of the Belarusians in exile I met, starting with the leader of the democratic forces, Sviatlana Tsikhanouskaya. I have no doubt that the Belarus people’s aspiration to democracy, human rights and the rule of law, of which they have been deprived for far too long, will one day soon be realised. I consider that it is our duty, as fellow Europeans, to help them on this path, and I hope that my report will contribute to this.

7. In order to prepare this report, the Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons held a number of exchanges of views and authorised me to carry out a fact-finding mission to Warsaw and Vilnius (27-30 March 2023). I am very grateful to all my interlocutors among the Lithuanian and Polish authorities as well as the Belarusians in exile themselves, who shared with both precision and passion their worries and hopes with me. I hope that my report not only reflects their views, but also provides concrete solutions to help them rebuild their lives in Europe while the regime, which has destroyed all civil and political institutions, is still in place. I have taken every precaution not to include information which could endanger them or their relatives.

8. Sviatlana Tsikhanouskaya, whom I met in Vilnius underlined the importance of this report, stressing that the challenges faced by the Belarusians in exile is an overlooked issue. Addressing it might help clarify the fact that the Belarusian people are not to be confused with the Minsk regime. She expressed her concern that since the Russian aggression against Ukraine, Belarusians in exile have faced higher risks of discrimination if not threats to their security, as they are identified with the regime, ally to the Russian Federation. She hoped that the report will contribute to alleviate the hurdles her compatriots face by enlightening the Council of Europe member States on ways to remedy existing shortcomings in law and practice in the welcoming of Belarusian people who did not choose to leave their country but were obliged to do so by a violent, dangerous and unpredictable regime.

3. In the French version of the report, the use of the 3rd person plural in the masculine refers also to the feminine gender.
4. “Support Russian and Belarusian civil societies and human rights defenders” – Commissioner for Human Rights (coe.int).
5. <https://president.gov.by/ru/events/podpisan-ukaz-o-rassmotrenii-obrashcheniy-nahodyashchih-sya-za-rubezhom-grazhdan-respubliki-belarus-po-voprosam-soversheniya-imi-pravonarusheniy>.

2. General context

9. Estimates on the number of Belarusians living abroad⁶ vary depending on the sources. While Belsat gives a figure of 177 000 Belarusians who left the country between 1995 and 2016, other sources estimate this figure between 1,5 million and 3, 5 million for a total population of 9 349 645 as of 1 January 2021.⁷

10. Most of those who left their country in the context of the 2020 presidential elections have chosen to stay in neighbouring countries, Lithuania and Poland. While it is difficult to know with certainty their number, because of the high fluidity of arrivals and the absence of clear migration data, it is estimated that there are about 49 000 Belarusians in Lithuania at present and well above 100 000 in Poland.⁸

11. As Belarusians do not need any visa to enter Georgia, this country has become a haven for a huge inflow of Belarusians escaping the 2020 State repressions and the 2022 Russian aggression against Ukraine. Thus, in March 2022, 19 898 Belarusians entered Georgia from Ukraine, of which 14 030 remained. In March 2022, compared to March 2019, the rate of entry of Belarusian citizens to Georgia had increased by 555%.⁹

12. Many Belarusians in exile had to leave their first country of destination due to visa issues, personal security reasons or the outbreak of the war in Ukraine. In other words, they experienced a double or triple displacement. According to a recent quantitative and qualitative analysis carried out by Valdzis Fuhaš, one of the founders of the human rights organisation “Human Constanta” and speaker at the meeting of the Committee on Migration, Refugees and Displaced persons on 24 January 2023, the average amount of displacements per country per group was 2.1.

13. The moment Aliaksandr Lukashenka refused to admit his defeat at the presidential elections of 9 August 2020 marked the beginning of profound changes among Belarus society and the country itself. His support and participation in the war in Ukraine has only exacerbated the fact that the Minsk regime is not in place to serve the people of Belarus, but to protect its own position and privileges. At the same time, it is putting the independence and sovereignty of Belarus in jeopardy. Meanwhile, the most likely winner of the election, Sviatlana Tsikhanouskaya, who was forced out of Belarus, has taken her role as leader of the democratic forces with all the commitment and competence appropriate for such a position. More than two years after the elections, while in exile in Lithuania, she has turned her Office and the United Transitional Cabinet into a *de facto* government in exile, and with the limited means available, she carries out the functions which the Lukashenka regime fails to perform, for the sake of her compatriots who live abroad. In practice, modern technologies are helping her to build a parallel State pending the establishment of a democratic regime in Belarus. On 6 March 2023, a court in Minsk sentenced Ms Tsikhanouskaya *in absentia* to 15 years of imprisonment.

14. The expulsion of the Russian Federation from the Council of Europe following the aggression of Ukraine led the Committee of Ministers also to suspend all relations with Belarus on 17 March 2022.¹⁰ This decision has opened the door to discuss co-operation with the democratic forces. Sviatlana Tsikhanouskaya was then invited to address a high-level panel discussion organised by the Assembly on 21 June 2022, and several weeks later, on 7 July, to address the Committee of Ministers. On this occasion, she encouraged the Committee of Ministers to think outside the box by establishing a formal channel of communication between the Organisation and the democratic forces of Belarus with the aim to “bring more Belarus into Europe and more Europe into Belarus”.¹¹ This has resulted in the establishment by the Committee of Ministers of a Contact Group on co-operation between the Council of Europe and the Belarusian democratic forces and civil society, whose aim is to provide the Organisation’s support and expertise to strengthen Belarusian democratic society in line with Council of Europe core values. The work of the Contact Group has already resulted in the launching on 1 February 2023 of a 15-point action plan to support civil society and democracy representatives working towards a future free and democratic Belarus.¹²

6. Bipart – The Art of public administration “Civil Society in Belarus in the Context of a Political Crisis: Current State and Challenges Research report”, 2021.

7. Belarus in figures | Official Internet Portal of the President of the Republic of Belarus.

8. Eastern Europe Studies Centre, “Belarusian migrants in Poland and Lithuania: general trends and comparative analysis 2022”, 30 November 2022 and <https://news.zerkalo.io/life/36903.html>.

9. https://idfi.ge/ge/border_crossing_statistics_of_citizens_of_ukraine_russia_and_belarus.

10. “Committee of Ministers suspends relations with the Belarusian authorities” – Portal (coe.int).

11. “Establish a governing committee on relations with Belarus”. Sviatlana Tsikhanouskaya addressed the Committee of Ministers of the Council of Europe / Official web-site of Sviatlana Tsikhanouskaya.

12. “Council of Europe launches action plan to support Belarusian democratic forces and civil society” – Directorate of Programme Co-ordination (coe.int).

15. Since October 2020, the European Union has progressively imposed restrictive measures against Belarus. The measures were adopted in response to the fraudulent August 2020 presidential elections. A total of 195 individuals and 34 entities have been designated under the sanctions regime on Belarus, including key figures of the political leadership and of the government, high-level members of the judicial system and several prominent economic actors.¹³ The European Union has also imposed restrictive measures on Belarus following its involvement in Russia's military invasion of Ukraine on 24 February 2022. Not only were prominent Belarusians hit by the freezing of their assets and travel bans, but the European Union also restricted financial, trade and technological flows with Belarus.¹⁴ On 27 February 2023, the Council of the European Union decided to extend the application of sanctions so far imposed for an additional year, due to the "persistent gravity of the domestic situation in the country and Belarus' ongoing involvement in the Russian aggression against Ukraine".¹⁵ Also, as of 28 June 2021, Belarus has suspended its participation in the Eastern Partnership.

16. On 24 November 2022, the European Parliament adopted a Resolution on "the continuing repression of the democratic opposition and civil society in Belarus", which *inter alia* highlighted the continued need "to continue assisting the democratic opposition, civil society and human rights defenders, trade union representatives and independent media in Belarus and abroad". It also reiterated its call on the Commission and the Member States "to prepare rules and procedures to deal with cases where human rights defenders and other civil society activists are stripped of their citizenship in Belarus, as well as to provide support to those Belarusians residing in the EU whose identity documents are about to expire and who have no means of renewing them, since they cannot return to Belarus".¹⁶

17. For many years, the only international protection mechanism afforded to Belarusians was through communications to the United Nations Human Rights Committee. This avenue is no longer possible following Belarus' withdrawal from that procedure in November 2022.¹⁷ However, those Belarusians who find themselves under the jurisdiction of any of the 46 Council of Europe member States, are protected under Article 1 of the European Convention on Human Rights.

18. In her last report to the UN General Assembly, the UN's Special Rapporteur on Belarus, Anaïs Marin, has focused on "the situation of human rights of Belarusian nationals compelled to leave their country and unable to safely return home due to human rights violations".¹⁸ As she provided a thorough analysis of the targeted persons and groups who were forced to leave their homeland by the regime in place, I invite interested readers to read her thorough report. I also had the pleasure of meeting her during my mission and am very grateful for the additional insight this provided.

3. The situation of the Belarusians in exile

19. The nature of the Belarus diaspora is diverse. While until 2020, diaspora organisations of various orientations existed, some promoting a democratic agenda and others being loyal to the Minsk regime, the vast majority of those who fled in the context of the 2020 elections are democratically oriented and many of them – without necessarily having been engaged in civil society movements in Belarus – have become *de facto* activists.

20. The poet in exile Dmitri Strotsev visited the Assembly Secretariat on the occasion of a trip to Strasbourg to present the French translation of his latest poetry book.¹⁹ Prior to this, he launched an appeal on his Facebook page calling for testimonies from Belarusians in exile. In only few hours, he received more than 50 messages relating to individual experiences, which capture the issues that are outlined in this respect.

21. His own experience is illustrative of some of the "Kafkaesque" situations faced by exiled Belarusians. Dmitri Strotsev currently lives in Germany. He was unable to extend his visa there or receive a new one, as Germany required that he return to the first country of visa issuance, namely Sweden. However, to get a Swedish visa, he would have been required to leave the European Union. Eventually, Mr Strotsev received a visa in Lithuania thanks to the organisation Freedom House, which vouchsafed for him. Such a guarantee provided by a non-governmental organisation is feasible in Lithuania, where the Ministry of Foreign Affairs

13. "Belarus: EU prolongs restrictive measures for a year" – Consilium (europa.eu).

14. "Belarus' role in the Russian military aggression of Ukraine: Council imposes sanctions on additional 22 individuals and further restrictions on trade" – Consilium (europa.eu).

15. "Belarus: EU prolongs restrictive measures for a year" – Consilium (europa.eu).

16. Texts adopted – "The continuing repression of the democratic opposition and civil society in Belarus" – 24 November 2022 (europa.eu).

17. www.ohchr.org/en/press-releases/2022/11/belarus-withdrawal-individual-complaints-procedure-serious-setback-human.

18. A/77/195 (undocs.org).

19. *Où j'étais pendant les quinze dernières années. Je crie*, Le Ver à soie, 2023.

specifically delegated the task of vouching to this organisation, and where Sviatlana Tsikhanouskaya's Office is based, but not in other Council of Europe member States. This individual example reflects well what I heard in my exchanges with Belarusians in exile, be it in exchanges of views held with the committee or during my fact-finding mission.

22. Other forms of discrimination may occur though insults and threats, denials of services, difficulties in accessing healthcare assistance, obtaining proper accommodation, getting a job contract or opening a bank account. According to a recent quantitative analysis, 39% of the surveyed exiled Belarusians in Georgia, 31% of those in Poland and 16% of those in Lithuania affirmed to have experienced various forms of discrimination in their countries of destination, especially since the Russian aggression against Ukraine. Such cases have also been registered in other member States of the Council of Europe.²⁰

23. An array of challenges is facing this diaspora, both in legal and practical terms stemming from legislation, administrative procedures or practice in the host countries. These problems may start from birth, like in the case of children born from parents under a temporary visa regime: because they cannot obtain Belarusian documents, they are actually undocumented minors and at a risk of statelessness. Other challenges are related to important milestones in life such as birth, marriage, or divorce, but also to everyday hassles such as changing a Belarusian driver's license with an expired expiry date.

24. Belarusian women in exile may experience more forms of discrimination and barriers to integration than Belarusian men abroad. These mainly revolve around difficulties in finding jobs, legalising their status, learning the local language or accessing healthcare services. At times, their financial dependence on their husbands further magnifies these obstacles.²¹

25. Belarusians are determined to help themselves in the first place. As I write this report, the foundations are being laid to build a Digital State for Belarus though which medical doctors, lawyers, schoolteachers etc. who were fired by the regime could be hired to provide online services. This would also allow for better access to independent media within Belarus and for the development of tools for small businesses to increase their services. These initiatives will allow remote jobs for people in and outside Belarus to be created.

26. An amendment to the Law on "Citizenship of the Republic of Belarus" of 10 January 2023 signed by Aliaksandr Lukashenka, which will enter into force on 10 June 2023, introduces the possibility of revoking the citizenship of a person residing abroad and convicted by a final judgment by a Belarus court for "extremist" activities or other acts threatening the security of the State. Lukashenka himself will decide personally about such matters. When this legislation is applied, many Belarusians in exile will face the risk of becoming stateless. This will be a particular problem for Belarusians living in countries such as Poland, which have not ratified the 1954 Convention on the Status of Stateless Persons or the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness.²² In its observations of December 2022, UNHCR's key recommendations were that deprivation of nationality should not lead to statelessness and that even if the country (as is the case for Belarus) is not State party to the UN Statelessness Conventions, these are principles of international law and human rights law, which should be observed by States.²³ It should be noted however that Belarus pledged to accede to both UN statelessness conventions at the High-Level Segment on Statelessness in 2019.²⁴

27. On 21 May 2021, International Partnership for Human Rights (IPHR), Norwegian Helsinki Committee, Global Diligence LPP and Truth Hounds filed a Communication under Article 15(2) of the Rome Statute to the International Criminal Court (ICC) entitled "The Situation in Belarus/Lithuania/Poland/Latvia and Ukraine: Crimes Against Humanity of Deportation and Persecution".²⁵ The communication requested the ICC Prosecutor to launch an investigation into the situation in Belarus, notably regarding the fact that the regime has forcibly displaced thousands of civilians beyond its borders, through violence, intimidation and other forms of coercion. Whilst Belarus is not a State party to the ICC, the ICC has jurisdiction over Rome Statute crimes that take place – at least in part – on the territory of its neighbours. The Communication requests the ICC Prosecutor to open a preliminary examination into the situation in Belarus (and in Lithuania, Poland, Latvia and Ukraine) with a view to investigating and prosecuting the alleged crimes. This request has remained unanswered so far.

20. [19509.pdf \(fes.de\)](#).

21. Volha Kavalskaya, "Life in exile – a report on Belarusian women abroad", *New Eastern Europe*, 31 May 2022.

22. UNHCR – UN Conventions on Statelessness ([unhcr.org](#)), and Convention on the Reduction of Statelessness, 1961 ([un.org](#)).

23. "UNHCR Observations on the proposed amendments to the 'Law on citizenship of the Republic of Belarus'", *Refworld*, 1 September 2002, No. 136-3.

24. Results of the High-Level Segment on Statelessness ([unhcr.org](#)).

25. "The Situation in Belarus: Crimes Against Humanity of Deportation and Persecution" – IPHR ([iphronline.org](#)).

28. National parliaments in Europe and beyond have played a significant role in supporting the democratic forces of Belarus. Many parliamentarians, including members of our Assembly, +have become godparents of political prisoners. Furthermore, an increasing number of national parliaments, 17 to date, such as Belgium, Estonia, Georgia, France, Latvia, Lithuania and Ukraine, have established friendship groups with the democratic forces of Belarus. A network is being built to unite them and co-ordinate their efforts.

3.1. Legal entry and stay

3.1.1. Access to visa

29. Obtaining a visa to travel to EU member States has always been a challenge for Belarusians. The mass repressions after the fraudulent 2020 elections impaired diplomatic relations between the European Union and the regime. This has led to the downsizing of the staff of some embassies of EU member States, affecting their capacities to process visa applications.

30. When the massive repressions started after the elections, some neighbouring countries opened their borders to those fleeing, regardless of the Covid-19 pandemics still going on and sometimes in the absence of a valid visa. Thus, a humanitarian corridor was opened by Lithuania, where people were admitted without a visa, after the US-funded organisation Freedom House provided a guarantee voucher for the persons concerned to the Ministry of Foreign Affairs, which in turn informed the respective border control points. On behalf of the Ministry of Foreign Affairs, Freedom House continues to vouch for those seeking visas and temporary permits.²⁶ Verifications are carried out in co-operation with Belarus NGOs, such as Human Constanta, the Belarus Helsinki Committee and Viasna. Not all requesting a voucher from Freedom House receive it. The issuance of visas by Lithuania will be significantly reduced after the entry into force of the laws on restrictive measures, aiming to safeguard Lithuanian national security and foreign policy interest (see *infra*).

31. Poland's aim is still to keep its border open for Belarusians. The authorities make the distinction between the Minsk regime and the people who do not support Lukashenka. However, after the expulsion of Polish diplomats, there is objectively a lesser capacity to issue visas in Minsk and the two Polish consulates in Brest and Grodno. According to statistics provided by the Polish Ministry of Foreign Affairs, between 10 August 2020 and 31 December 2022, Poland issued 509 701 visas to Belarusians. In 2022, of the 278 181 visas issued, 259 427 were of type D (domestic visas) et 18 754 of type C (Schengen visas). The repression against Belarusians belonging to the Polish minority has exacerbated the tension between the two countries and has led to only one border crossing, at Tiraspol, remaining open for individuals, while freight crossings have been closed by Poland.²⁷

32. For other European countries, most of them had already reduced their consulate capacities by June 2021.²⁸ Council of Europe countries which do not require a visa for entry are Armenia, Azerbaijan, Georgia, Türkiye and Ukraine. This explains why many Belarusians went to Georgia and Ukraine, along with the quasi-absence of a language barrier (see *infra*).

33. According to the United Transitional Cabinet of Belarus, since the start of the war against Ukraine, some member States have introduced new restrictions against Belarusian citizens. In Latvia, Lithuania, Estonia, Finland, Poland, Norway and Sweden, Schengen visas are not issued or eligibility is limited, including to close relatives living in the European Union. No visas are issued for Denmark and the Czech Republic. Visas for Austria, the Netherlands, Portugal, Spain and Sweden can only be obtained in Moscow. France, Germany, Greece and Italy issue visas after a long wait (up to 6-8 months), with excessive fees to be paid to officially assigned intermediaries (up to 450 Euros) and for a short duration, such as 15 days.²⁹

34. Some countries still consider Belarus as a safe country. For example, Sweden has not updated its Belarus country report since 2019 and considers Belarus as a safe country. As a result, people can be returned there, or can have their refugee status denied. Belarusians in Germany also report that they are told that they can return safely to Belarus.

35. Finally, the stringent visa regime applicable to Belarus citizens is detrimental to family reunification as there are no specific arrangements to facilitate it, even less the possibility for relatives to visit their family members who live abroad on a short-term basis. A number of my interlocutors complained that no family

26. Freedom House | [Expanding freedom and democracy](#).

27. Notably after the 8-year prison sentence for incitement to hatred of Andrzej Poczobut, figure of the Polish minority.

28. UN General Assembly, A/77/195, "Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in Belarus, Anaïs Marin", 20 July 2022, p. 6.

29. Non-paper prepared by the United Transitional Cabinet of Belarus, February 2023.

reunification was possible on the basis of a humanitarian visa but only on the basis of a Schengen visa, which is difficult to obtain, and then only for a 90-day duration. In some countries, such as Germany, the authorisation of landlords is needed to be able to request a visa. People feel that they are hostages of chance situations preventing them from enjoying their right to family life.

36. All in all, Belarusians' chances to relocate outside of Belarus and to freely circulate within the European Union have significantly decreased since 2020, while the need to do so is more important than ever.

3.1.2. Legalisation of stay

37. When they left in the aftermath of the elections, most of the Belarusians thought that they would be back in a couple of weeks, believing that reason would dictate that democracy prevail. This was without counting on Lukashenka's determination to stay in power at any cost and Vladimir Putin's help to him do so (at the cost of losing the country's sovereignty). However, after some time, it was clear their exile might last for some time and that they needed to legalise their stay abroad. I can draw two clear conclusions from my work on this report. First, the more time passes, the further away the prospects of Belarusians returning to their home country become, especially since 24 February 2022. Second, the closer countries are to Belarus, the better they understand the issues at stake and are ready to adapt their legislation and practice to welcome those who try to escape the violence of Lukashenka's regime.

38. Thus, some good practices of legalisation can be found in Lithuania and Poland, where the largest numbers of Belarusians in exile live, and which authorities have a deep understanding of "what a headache it is to have such an unpredictable neighbour" as one of my Lithuanian interlocutors told me. Let's remember that Belarus is situated less than 40 km from Vilnius.

39. Lithuania adopted favourable visa conditions after the 2020 elections granting 6-month visas for free, humanitarian permits for those politically repressed, as well as national visas giving right to a temporary residence permit. The procedure for transferring businesses (mostly IT) was also eased, allowing for the transfer to Lithuania for all employees.

40. The number of Belarusians living in Lithuania has steadily increased in the last years: there were 18 000 in 2020, 31 000 in 2021 and 49 000 in 2022. There are three grounds for regularisation: with a work permit; on humanitarian grounds; or with a refugee status. Different rights are attached to each status. Very few Belarusians have asked for refugee status; 160 only because of a lengthy procedure, lasting from 12 to 15 months during which working is not permitted. The temporary residence permit needs to be renewed every year, a cumbersome and costly procedure, which effectively prevents freedom of movement as the foreigner's passport is attached to it.

41. My Belarusian interlocutors underlined how Lithuania had demonstrated huge solidarity towards their people, who had fled in standing for democracy and human rights, by welcoming them after the rigged elections. However, the new draft legislation which was being discussed at the time of my visit in Vilnius, concerning restrictive measures to be adopted as a consequence of Russia's aggression against Ukraine, triggered deep concerns among them, because it was seen as "putting the Belarus people and the Minsk regime in the same basket". Belarusians in Lithuania were worried because they took it literally as a reaction to them being in Lithuania. One of them formulated it with this question: "why is Lithuania punishing us, what did we do wrong?"

42. The representatives of the Ministry of Interior I met in Vilnius reassured me that the authorities do not aim to negatively affect the lives of those people who are resisting the Minsk regime, who have found shelter in Lithuania, living, learning and working there, but that they had to take measures to preserve their national security after the Russian aggression against Ukraine. For them, the Russian and Belarusian regimes are equally responsible for the war in Ukraine.

43. On 20 April 2023, rejecting a veto by the President, the Lithuanian Parliament adopted the Law on restrictive measures, aiming to safeguard Lithuanian national security and foreign policy interest.³⁰ A previous draft established serious restrictions on Belarusians as regards the possibility of obtaining visas, applying for residence permits, citizenships, e-residency statuses and obtaining electronic signatures.

44. The law, as amended by the parliament, in the end does not affect those Belarusians already living in Lithuania. Rather, it introduced limitations for Belarus citizens who do not reside in Lithuania. Thus, it no longer provides for: visa applications at Lithuanian visa services abroad, unless the Ministry of Foreign Affairs mediates; national visa applications through an external service provider abroad (this restriction will enter

30. 30.XIV-1868 Lietuvos Respublikos ribojamųjų priemonių dėl karinės agresijos prieš Ukrainą nustatymo įstatymas (lrs.lt).

into force on 1 July 2023); and applications for electronic resident status (except those who have Lithuanian permanent or temporary residence permit). This new legislation thus will affect possible newcomers, including relatives of those already residing in Lithuania.

45. In a meeting held on 5 April 2023, the Ministry of Interior and Sviatlana Tsikhanouskaya's Office agreed to form a working group to simplify procedures and address other practical issues of Belarusians in Lithuania. This physical proximity is undoubtedly conducive to solving potential problems at their source.

46. Such an *ad hoc* team for solving the problems of Belarusians in exile in Poland has already been in place since March 2022. During my visit to Warsaw, the Ministry of Internal Affairs provided me with detailed information and statistical data. Legislation and practice have been amended to allow Belarusians fleeing the regime to stay and work legally in Poland. Since January 2023, Belarusians who came to Poland on the basis of a humanitarian visa have been allowed to legalise their continuing stay on the basis of a temporary residence permit.

47. This has opened up the possibility of granting them a Polish foreigner's travel document, usually issued to foreigners staying in Poland on the basis of indefinite residence permits in a situation when they have lost their travel document or it has been destroyed or has expired, and it is not possible to obtain a new travel document.³¹

48. Moreover, pursuant to the Act of 9 March 2023 amending the Act on Foreigners and Certain Other Acts, as of 1 June 2023, the possibility of issuing this document will also be open to Belarusians staying in Poland on the basis of any temporary residence permit, subsidiary protection or a residence permit for humanitarian reasons. The document, valid for one year, will be issued by the *voivode*³² free of charge.

49. Poland and Lithuania are the two only countries, which have adopted specific provisions to address the large number of arrivals of Belarusians. Their efforts and good will have not, however, removed all the worries and hurdles which Belarusians have to endure. What to say then, about those who live in other Council of Europe member States, where there is no deep understanding of the situation in Belarus? Most of them lack favourable legislation to legalise Belarusians on the humanitarian grounds on which they entered the European Union or to provide for the possibility to obtain legal grounds of stay on the basis of studies or work, including for highly qualified specialists.

50. Let us never forget that if these persons left, it is because they had no other choice. Many faced imprisonment, torture and threats. They have one wish: return to their homeland to build a new democratic State. Their life, while they are obliged to live abroad, should be facilitated as much as possible by the host countries. There are numerous examples when delayed departure of experts, activists, journalists, human rights defenders, reluctant to leave their native country, resulted in arrests and lengthy imprisonment terms.

3.1.3. Asking for refugee status or not?

51. Very few Belarusians in exile have requested refugee status as they do not wish to sever their links with their home country which they did not leave by choice. Getting refugee status also has practical consequences, such as making it impossible to sell real estate in Belarus.

52. In Poland, for example, which has a very liberal regime for granting international protection, between 9 August 2020 and 31 December 2022, 5 775 Belarusians applied for international protection. This represents only 5% of the Belarusians applying for different types of residence permits in Poland. More than 99% of the requests were accepted, while those dismissed were based on security concerns. Poland has registered around 70% of applications for protection in Europe from Belarusian citizens. Lithuania and Germany have accepted each about 10% of the other requests.

53. But for those who wish to seek international protection, national internal rules and procedures often make it a lengthy journey during which working is not allowed. In Lithuania, a country expensive for Belarusians, some are obliged to use illegal ways to earn money to survive during the procedure of obtaining refugee status, which takes more than a year, despite their wish to respect the law and pay taxes.

54. In countries such as France, Spain and Portugal, it is almost impossible to receive refugee status because the respective authorities are not aware of the situation in Belarus. A migration officer once asked an applicant "what is the problem with Belarus?"³³ As long as national authorities and civil servants dealing with immigration files from Belarus applicants are not aware of the dire situation in Belarus, the situation is unlikely to improve.

31. Article 186, paragraph 1, point 9 of the Act on Foreigners.

32. The Governor of a region.

33. Exchange of views, 15 March 2023.

3.2. Threats to freedom of movement

55. A very sensitive issue affecting many Belarusians abroad is their freedom of movement. Even those who fulfil the necessary requirements to travel abroad face after some time a practical challenge: either their passport is expiring or does not contain sufficient pages for stamping. We who are citizens from the Schengen area have almost forgotten what it is to have your passport stamped at each border crossing, but if we remember what it means, we realise how important blank pages can be in a valid passport.

56. This situation does not concern the beneficiaries of international protection who have a Geneva travel document and those with a temporary residence permit accompanied by a foreigner's passport of the same duration, like in Lithuania and Poland. However, they constitute a minority.

57. There is significant anecdotal evidence that Belarusian consulates abroad decline requests to prolong the validity of the passports of their citizens. Instead, they require that they return to Belarus to get a new travel document. This is of course not feasible for all those who escaped the regime in place. There have already been too many examples of Belarusians arrested upon their return, despite Lukashenka's siren song to lure them back home. For the regime, keeping control of the passports is clearly used as a leverage to control the lives of those who live abroad. This practice also constitutes a *de facto* refusal by Lukashenka's regime to provide one of the fundamental services of the State – documenting its citizens.

58. This dependence is detrimental to Belarusians living abroad, who have shown that they do not want to lose their citizenship. Their passports should not be used as an instrument by the authorities to control their lives.

59. A possibility could be to allow Belarusian citizens to continue to use their travel documents even when expired. However, the European Union treats the issuing of travel documents and their credibility with extreme caution. The documents must also comply with the strict requirements of the International Civil Aviation Organization (ICAO) for travel safety. Also, extending the period of validity of a travel document is an extremely time-consuming and delicate task to carry out in the European Union. This would be against the rules of ICAO, which are applied world-wide and foresee no derogations.

60. In order to respond to the people's demand not to be held hostage by an illegitimate regime preventing them from enjoying freedom of movement, Sviatlana Tsikhanouskaya's Office and the United Transitional Cabinet of Belarus have come up with the idea of creating a new Belarusian passport which would be issued by them. Many political, practical, financial, and security difficulties are attached to such an initiative, but the current situation where a *de facto* Belarus State in exile is being created, is unique. It therefore requires a solution outside the box and I believe that Council of Europe member States, as well as the European Union, could find original ways to support these efforts.

3.3. Denial of consular services

61. Consular services are also denied when an apostille is needed, notably for the legalization process. I was told that after waiting in long queues, people are either told that they need to return to Belarus, which is of course not feasible since, as already noted, they would risk immediate arrest, or their request is never answered.

62. There is a particular concern regarding children born abroad who cannot obtain documents because consulates cannot deal with this issue. As their parents are not in a position to go back to Belarus to ensure proper documentation, there is a risk that these children born abroad become stateless.

63. Because the regime continues to use this leverage against its citizens and because the host countries require documentation that is effectively impossible to obtain, Belarusians in exile find themselves either forced to return and risk being arrested for political reasons, or are unable to legalise their stay, or have their diplomas recognised and are denied access to social and healthcare services. There is a contradiction in demanding an apostille from a non-recognised regime, and solutions should be found to avoid having to have recourse to consular services.

3.4. Threats to safety and security

64. Crossing the border is not always sufficient to ensure safety and security to those Belarusians who have fled the regime, but the bigger security risks remain for those who stayed behind. Clearly, Belarus has become an immense open-air prison, where anyone could become the target of the regime, except for those who remain loyal to it. Maintaining relationship with relatives and friends who stayed behind is difficult, precisely, because contact may put them in danger. Many of my interlocutors underlined how one of the challenges is to reconnect Belarusians outside the country with those still in it.

65. Simple communication becomes a real challenge. The French sociologist Roman Hervouet tells a wonderful and touching example in his latest book, where he recounts his correspondence with an old friend who still lives in Minsk, and who feels like Charles Baudelaire's Albatross, "exiled on earth".³⁴

66. All Belarusians in exile fear trying to return back home, as any public statement or personal message could be used as evidence for their detention. Every day, in Belarus, around 15-20 people get arrested, and, in 2022 alone, 5 000 politically motivated detentions were registered. However, Belarusians in exile not only fear for their own lives, but also for any possible State reprisals against their relatives who are still inside the Belarusian territory. Once Belarusians in exile are sentenced *in absentia* to imprisonment or civil sanctions, the authorities undertake whatever action they consider necessary to force them to return to Belarus for immediate arrest. For instance, there have been cases of the relatives of Belarusians in exile being kidnapped or detained.³⁵ Sometimes, relatives are tortured to force them to give information on the Belarusians abroad. In other cases, the houses of Belarusians in exile were destroyed or searched for any evidence that could be used in their trials, while NGOs' offices were raided as a threatening message.³⁶

67. The organisations that support activists and political prisoners' families by providing them with financial support in the country have to operate very carefully to avoid the risk of the recipients getting arrested. Some were recognised as "extremist organisations" and when Belarus banks leaked the list of people who have been donating through this channel, they were proclaimed extremists as well, resulting in arrests and blackmail.

68. There are sufficient high-profile cases indicating that digital security is not addressed properly. For example, the content of the computer and phone of the journalist Raman Pratasevich was used as evidence to arrest him and prosecute him after the hijacking of the Athens-Vilnius Ryanair flight in April 2021.

69. I heard two different stories about the book "I am going out" containing pictures of the demonstrations held after the 9 August 2020 election³⁷: that the pictures are used by the authorities to identify opponents to the regime and to arrest them, using the photos as evidence that they participated in anti-Lukashenka demonstrations, and on the contrary, that Freedom House uses the photos to find evidence that those seeking to enter Lithuania are genuine opponents to the regime, and not infiltrated agents.

70. How much Belarusian special services are active abroad is difficult to say but I was told in different contexts that the use of false and discrediting narratives against activists is on the rise, which contributes *inter alia* to creating a feeling of distrust among different organisations.

71. In one case, a Lithuanian lawyer was accused of being recruited by the KGB to spy on a organisation based in Vilnius.³⁸ I was also told there are cases of Belarusians in exile being recruited by the Belarusian KGB in exchange for a safe return to Belarus and acquittal of any possible charges against them. According to one source, in December 2022 alone, 58 Belarusians in exile were arrested once they entered Belarus despite having been promised a safe return by the authorities.³⁹

72. The criminal procedures instigated in Belarus against political opponents can have huge repercussions for the lives of Belarusians in exile if Interpol issues a Red Notice at the request of the Lukashenka regime. There have been already many cases where criminal proceedings were started as a pretext for political persecution. For example, the prosecution of alleged economic crimes such as failure to pay taxes, giving or taking bribes, fraud, and money laundering is used to persecute political opponents both inside Belarus (at least 15 political prisoners were convicted under these respective provisions of the Criminal Code, including Nobel laureate Ales Bialiatski) and outside Belarus (Dmitri Glazer was accused of taking bribes but was released by a Slovenian court).⁴⁰ Furthermore, criminal cases alleging threats to national security, extremism, high treason, inciting national hatred, disturbing public order, etc. are filed against political opponents and journalists protesting against the war in Ukraine.⁴¹

34. Ronan Hervouet, *La Révolution suspendue, les Belarusses contre l'Etat autoritaire*, Plein Jour, 2023.

35. Pavel Slunkin, "A prison of the mind: Lukashenka's pursuit of exiled Belarusians", *European Council on Foreign Relations*, 30 January 2023; see also UN General Assembly, A/77/195, *op cit.*, pp. 10-12.

36. UN General Assembly, A/77/195, *op cit.*, p. 13.

37. <https://euroradio.fm/ru/v-minske-semeynyu-paru-osudili-za-protesty-po-foto-iz-knigi>.

38. Our House, "Extraterritorial attacks of special services of Russia and Belarus against Belarusian women human rights defenders, journalists and activists in exile in the territory of the Republic of Lithuania", 24 October 2022.

39. Our House, "Europe's New Berlin Wall: invisible Belarusian Refugees Between Minsk and Vilnius", 1 March 2023.

40. www.24ur.com/novice/slovenija/slovenska-policija-pridrjala-belorusa-na-katerega-je-razpisana-tiralica.html.

41. www.dw.com/ru/10-sutok-za-zhelto-golubye-cvety-kak-sudili-belorusov-zaderzhannyh-za-akcii-protiv-vojny/a-61001758; <https://humanconstant.org/obzor-borby-s-ekstremizmom-v-belarusi-za-oktyabr-dekabr-2022/>; <https://prisoners.spring96.org/ru/person/vjazaslau-lazarau>.

73. Following legislative amendments, since May 2022, the death penalty can be imposed not only for committing a terrorist act but also for preparing one. The list of so-called terrorists in Belarus includes participants in the 2020 protests, including Sviatlana Tsikhanouskaya and Pavel Latushka. In 2022, people were detained for sabotaging the railway to prevent Russian military trains from traveling to Ukraine. Most of those detained were charged with either an act of terrorism or preparation for it.

74. Belarusians in exile can only feel safe if they know with certainty that they do not risk extradition as a result of an Interpol Red Notice. Providing adequate information to the respective national authorities to which these Red Notices are addressed is therefore key. Ministries of Justice and Internal Affairs should systematically be acquainted with relevant reports, which will justify a negative reply to an Interpol Red Notice or a request for extradition.⁴² In this connection, it should be noted that Belarus is the only European country where a request to Interpol does not require a court decision; the Prosecutor's Office uses this loophole to pursue political opponents.

3.5. Solidarity with Belarus

75. The links between the Belarusians in exile and their compatriots who have not left the country remain very tight even in the absence of physical contacts. Social media and modern technologies have been instrumental in that respect. There are many initiatives aiming at supporting different groups in Belarus, of which I will not compile a catalogue, they deserve a report in themselves.⁴³

76. Valentin Stefanovic, Viasna deputy chair, vice-president of the International Federation for Human Rights (FIDH) and long-term partner of the Council of Europe on the abolition of the death penalty, sentenced to 9 years in a colony, wrote in April 2023, "[i]mprisonment is like death ... You're maybe not dead, but you're erased from life for a long time, and life goes on; it goes on but without you. But I firmly intend to endure it all and return to this world".⁴⁴

77. With the daily increasing number of political prisoners, it has become of paramount importance to support them as well as their relatives. Apart from the mere horror of being imprisoned, there are also many difficulties to endure after release. The list of the different types of material support needed is endless, from food to money (to pay the bills of gas and electricity accumulated during the period of imprisonment), clothes, medicines etc. A regular influx of donations is needed to be able to support all those in need, bearing also in mind that some 300 to 400 political prisoners who were sentenced in the aftermath of the elections to 2 or 3 years of prison should be released in 2023 - 2024.

78. After release, the mental and physical health of the political prisoners is often broken, and huge efforts are made to ensure their resocialisation. I was told that because of their poor detention conditions, many have lost their teeth, and replacing them is seen as an important step towards resocialisation.⁴⁵

79. Another category of persons who need support from their compatriots abroad are those who were dismissed from employment and find themselves without any source of regular income, such as doctors and teachers.

80. Secure and safe alternatives are being put in place to transfer money to Belarus to overcome obstacles linked to security concerns, bank regulations and sanctions. The volume of money involved, divergent priorities and competing initiatives have caused some tensions between some of the Belarusian non-governmental organisations in exile.

3.6. Access to education

81. Forced to flee the country without previously organising their departures, many Belarusians often left behind their diplomas and did not apostille their professional certificates. The lack of official documentation thus represents an important barrier for Belarusians in exile to access qualified labour market or educational programmes. In addition, not knowing local language(s) or needing to adapt to new contexts, Belarusians in exile often encounter difficulties in finding suitable schools for their children.

42. The information pack could include the following: OSCE Rapporteur's Report under the Moscow Mechanism on Alleged Human Rights Violations Related to the Presidential Elections of 9 August 2020 in Belarus, OHCHR examination of the human rights situation in Belarus, [Actions for which Belarusian citizens can be held criminally liable](#), [Cases of political persecution of Belarusian activists through requests to Interpol](#).

43. See for example <https://inicyjatyva.com/initiatives>.

44. Valiantsin Stefanovic: "I firmly intend to endure it all and return to the free world" (spring96.org).

45. <https://bysol.org/ru/private/formerpoliticalprisonerinneed>.

82. Cases of discrimination have been registered in schools and academia, as well. In particular, European universities have sometimes denied the possibility to Belarusians to enrol on their university courses, for instance by advancing security reasons. Others are discussing the possible expulsion of Belarusians students in exile already enrolled in them.⁴⁶

83. The pupils of the Pranciskaus Skorinos Gymnasium have the privilege to study in the only 10-class school where teaching is carried out in Belarusian outside Belarus. They follow the Lithuanian curriculum but in their language. First opened in 1919, closed in 1944 and reopened in 1994, it has for this academic year 381 pupils, half of them having arrived after the 2020 elections. Apart from their native language and Lithuanian, they learn English and Russian.⁴⁷ Some of their teachers are themselves Belarusians in exile. Integration is not an issue there, contrary to other schools where Belarusian pupils have to adapt to a new language and a new curriculum. In Poland, for the current academic year, some Belarusians have studied in adaptation classes together with Ukrainian children, which has caused tensions and bullying episodes in a number of cases. I was also told that the classes for the Belarusian minority in Poland are not opened to the newcomers.

84. Because the Belarus science and academic world has existed in isolation for years, functioning with its own criteria, Belarusian scholars could almost never take part in international scientific projects. As a result, they have no connections with their peers internationally, their CVs are irrelevant for the requirement of academic institutions outside of Belarus, and the recognition of their diplomas is problematic. This has caused difficulties in relocating and working for the academics in exile.

85. Deferment from military service will not be possible from this year for young men who study abroad. Consequently, either the students will go to the army at the age of 18 and return to study two years later or, if they remain in their university, be considered as having evaded their military service. The European Humanities University, the unique Belarusian university able to operate on the basis of academic freedom and adherence to European values, in exile in Vilnius since 2005, is particularly worried that the visas and residence permits of these young men will expire once they graduate.

3.7. Pursuing a professional career in exile

86. Apart from structural barriers, Belarusian exiles often experience discrimination at work on account of their nationality. They report cases of increased workload, false information being spread about them and their applications for work being rejected.⁴⁸ According to a recent quantitative analysis, 17% of surveyed Belarusians in exile in Poland experienced being refused employment.⁴⁹

3.7.1. Businesses

87. More than 80 % of Belarus companies in exile are based in Poland thanks to the Poland Business Harbour. Another 10% are based in Lithuania and the remainder, elsewhere in the world, particularly in Georgia with a large number of small businesses and self-employed persons.

88. Relocating IT companies has usually been a success story. For example, among the top three IT companies in Lithuania, two are Belarusian. However, the majority of the relocated Belarusian businesses are in the retail sector, logistics and transport, small services, as well as construction.

89. International sanctions against the regime of Lukashenka have been welcomed by the democratic forces. However, they have also impacted on the operation of businesses run by Belarusians not affiliated with the Minsk regime who have moved out of the country.⁵⁰

90. Opening a bank account is the biggest challenge faced by these businesses. Although two Polish banks are prepared to open accounts for these businesses, should an application be rejected, the business would be placed on a blacklist, and a new application will in effect require a new company to be created. Moreover, temporary addresses are not accepted, which is a particular challenge for IT companies that often function in a nomad mode. The limitation on deposits is also problematic, affecting those who want to repatriate funds

46. European Students' Union, "BM81: Resolution on inadmissibility of discrimination against students from Belarus", 15 July 2022.

47. P. Skorinos Gymnasium (skorinosgimnazija.lt).

48. Oleg Alampiyev and Philipp Bikanau, "Belarusians in Poland, Lithuania, Georgia: attitude to the war, help to Ukraine, discrimination", *Friedrich Ebert Stiftung*, August 2022, p. 17, and Volha Kavalskaya, "Life in exile – a report on Belarusian women abroad", *New Eastern Europe*, 31 May 2022.

49. Oleg Alampiyev and Philipp Bikanau (2022), *op. cit.*, p. 13.

50. "Map of Belarusian Business Abroad Has Appeared", *Belarusian News*, charter97.org, and www.txtreport.com/business/2022-02-23-belarus-business-harbor-in-baltics-business-forum-takes-place-in-vilnius.rviV22ml5.html.

from the sale of property in Belarus to their host country. This not only affects businesses but also those political prisoners who have been released and left the country.

91. Belarus companies are less competitive because it is difficult for them to obtain a credit or accounting services. Furthermore, in some countries such as Estonia or Latvia, local shareholders become the main shareholders because it is practically impossible for Belarusians to own a company there.

92. The Association of Belarus Businesses Abroad, established in 2021, provides support to Belarus businesses who wish to relocate or already have relocated.⁵¹ A system of accreditation has been developed, where companies who wish to join need to sign a code of ethics, confirming that they are against the war in Ukraine and support democratic values. Three of their members are part of Sviatlana Tsikhanouskaya's economic team and participated in the 2023 Davos Forum to present the needs of the Belarus private sector in exile. While the association fully supports the EU sanctions against Belarus, it believes that those who are against the Lukashenka regime should be supported and allowed to pay taxes in their host countries.

3.7.2. Journalists

93. The Belarusian Association of Journalists (BAJ) is a professional association of journalists from independent media, created in 1995 to protect freedom of speech, freedom of information, promote the professional standards of journalism, conduct monitoring of Belarusian press, and offer legal support to all media workers.⁵² Some 400 to 500 out of 1 300 of its members left the country after the BAJ offices were searched in February 2021. In August 2021, the Supreme Court of Belarus accepted the claim of the Ministry of Justice that it should be liquidated, but the association, of course, continues to function in exile. In March 2023, BAJ and staff were designated as an "extremist formation" by the authorities.⁵³

94. Most of the journalists in exile are in Georgia (some 50), Germany (between 20 and 30), Lithuania (some 150) and Poland (more than 200). They work for Belarus media, their main aim being to provide objective and verified information within Belarus in order to break the propaganda machine. For those who are not already imprisoned – 33 are political prisoners – working as an independent journalist in Belarus has become impossible, the risks are too high.⁵⁴

95. The journalists face the same challenges as their other compatriots in terms of legalisation, access to bank accounts etc. There are frequent instances when their salaries are blocked until anti-money laundering checks are done. During that time, they have no access to their salary.

96. What would undoubtedly help their endeavours to keep their compatriots informed would be that search engines, such as Google, ensure that their news, rather than that from official sources, come at the top of searches. The fact that Belarus is a small market should not deter the big IT companies from contributing to ensuring a fair and safe internet in Belarus itself by allowing independent and objective information to circulate.

3.7.2. Lawyers

97. Lawyers are a professional category particularly under threat in Belarus. They are being subjected to a wide range of attacks by the regime: misuse of disciplinary proceedings; arbitrary detention and criminal prosecution; treating their Telegram chats as "extremist"; interference with the confidential lawyer-client communications; and stripping them of their licence to practice.

98. As a result, many of them have been forced to leave Belarus and now find themselves in exile. Apart from the legalisation issue, their main challenge is to have their licence to practice recognised in their host country. While there is no obvious simple solution, the recognition of the Belarusian Association of Human Rights Lawyers, a new type of bar association established in the territory of other States, could allow lawyers in exile to continue to provide legal services to their clients in Belarus. Its main goal is to promote and protect the human rights of lawyers deprived of the right to exercise their profession in Belarus, as well as to raise the standards of legal assistance.

99. The report "The Crisis of the Legal Profession in Belarus: How to Return the Right to Defense" initiated by the Center for Constitutionalism and Human Rights of the European Humanities University in partnership with the "Right to Defense" project (defenders.by), the human rights organisation "Human Constanta", and the

51. ABBA – Association of Belarusian Business Abroad (abbabusiness.org).

52. Belarusian Association of Journalists | baj.by.

53. www.hrw.org/news/2023/03/10/belarus-equates-rights-protection-extremism.

54. Рэпрэсіі супраць журналістаў і медыя ў 2023 годзе, спіс зняволеных | baj.by.

Polish Helsinki Foundation for Human Rights contains an interesting “Action Program for the Restoration of the Institute of Advocacy in Belarus” and is thus a valuable road map for the future.⁵⁵

3.8. Preserving Belarusian identity and culture

100. For many years, Belarus language and culture have been in the shadow of Russia’s. Even its name was not properly transliterated into foreign languages, since there was no distinction made between «руський / рускі», which designates the people, languages, cultures and religion of the Eastern Slavs at the time of Rus’, and «російський / расейські», which designates today the people, language, culture and Russian State. Thus, many countries still erroneously refer to Belarus as “Belorussia” or “White Russia” instead of Belarus/Belarusian which is the correct transliteration of Беларусь/ Беларуські in English.

101. The political crisis born after the 2020 elections has led to a renaissance of the interest for Belarusian language and culture among Belarusians in exile, while at the same time, it has been repressed in Belarus itself. Thus, many artists and writers who joined the mass protests after the elections were detained on administrative charges or criminally prosecuted. The regime has censored and prohibited the publishing of specific books considered as extremists, such as those of Sviatlana Aleksievich, Nobel Laureate for literature.⁵⁶

102. A number of initiatives have been launched to promote the learning of Belarusian language, history and culture, notably in the Belarus Youth Club, whose aim is to ensure that the Belarusians who will return to Belarus will do so with increased knowledge and competences.⁵⁷ The Hub’s priority is to preserve and strengthen the Belarusian identity among the Belarusians in exile and their children. Apart from languages and music classes, the production of cartoons in Belarusian available on YouTube is one of its successful initiatives.

103. The Belarusian Council for Culture is a non-governmental organisation that unites cultural actors forming the sustainable infrastructure of the free Belarusian culture. Its activities focus on the promotion of Belarusian culture (patronage of artists, performers, and art managers), development of new cultural projects, unification of the culture community, and promotion of Belarusian culture across the globe. It is preparing a roadmap for the European Commission on the preservation of Belarusian culture, created to outline the needs of Belarusian civil society in the sphere of culture, to explain why this demand corresponds to the interests of European citizens, and to recommend to the donors how to act – how much money to allocate to this sphere, how to structure the aid and what results to expect. The aim is that this proposal will be taken into consideration in the programming period of the European Commission for the next three years.⁵⁸

104. Meanwhile, Belarusian literature and books in Belarusian have been practically erased in Belarus. Efforts are being made to establish an Institute of the Belarusian Book abroad with the aim of making known Belarus literature and of translating more books into Belarusian. A number of authors, illustrators and publishers are discussing the status of such an organisation, which would in the initial stage take the form of a platform. Practical problems are facing the initiators of the Institute, such as the lack of space to store the books, but the first one is a financial one: which investors would be interested in investing in the very small Belarus book market?

105. Culture should not be market-driven; it cannot be translated into figures on an Excel sheet. It is crucial that support is given to allow theatre troops to perform their plays, musicians to play, books to be published and read, so that art becomes the cement of Belarusian identity, and that Belarusian language and culture again find their place in the sun, as they are key to Belarusian statehood.

3.9. Double exile after fleeing Ukraine

106. Ukraine was one of the countries which welcomed a large number of Belarusians, notably because of its visa free regime and of the absence of a serious language barrier. It is estimated that 20 to 30 000 Belarusians crossed the border monthly from Belarus after the 2020 elections and that some 171 000 Belarusians lived there in 2021. I was told that some 50 000 went to Poland after the Russian aggression against Ukraine, a large number to Georgia and Lithuania, and that perhaps 5 000 still remain in Ukraine.

107. Initially, Belarusians were allowed to stay in Ukraine for 90 days, but after some campaigning by civil society organisations, this duration was extended to 180 days, and then extended again, a year later.⁵⁹ Despite

55. “The Crisis of the Legal Profession in Belarus: How to Return the Right to Defense” [Центр Конституціоналізма і Прав Чоловека (cchr.online)].

56. UN General Assembly, A/77/195, *op cit.*, p. 16.

57. HELP REFUGEES! (byhub.org).

58. Belarusian Council for Culture (byculture.org).

59. Interview with the Free Belarus Centre.

a complicated legalisation process, most of the Belarusians who lived in Ukraine before the war integrated well and had no intention to leave. They were forced to do so as a result of the Russian attack.

108. Like other third country nationals who fled Ukraine, these Belarusians did not get access to the same protection and reception scheme as provided to Ukrainian citizens by the EU Directive 2001/55/EC (Temporary Protection Directive) and found themselves in a situation of double exile.

109. However, some Belarusians stayed in Ukraine to help the Ukrainians resist the Russian aggression, notably the Kastuś Kalinoŭski Regiment and others.

110. There were about 100 Belarusian journalists in exile in Ukraine when the war started. Most of them have left but a number of correspondents remain, covering the war for Belarusian media in exile, such as Belsat, Nasha Niva and Zerkalo. I was alerted to a very specific problem affecting those journalists who live in Ukraine; their bank accounts were blocked by the Ukrainian security services, the SBU, and they could not access their money. About half of these accounts have since been deblocked, but some 50 others continue to be inaccessible to their owners. Different attempts have been made to reach out to the Ukrainian authorities on their behalf but so far without success. I trust that if the accounts are properly checked and that there are no irregularities, they will be made accessible to their owners, whose situation of double exile makes access to their own resources even more crucial.

111. The participation of Lukashenka's regime in the war in Ukraine, the security threat he poses to Ukraine and beyond, with his agreement to host Russian nuclear tactical weapons, should not be seen as a justification to impose discriminatory measures on Belarusians, especially those who left the country for political reasons, in response to a situation for which they are not responsible. The Belarusians have not spared their efforts to provide support to the Ukrainians, notably through fund-raising carried out by organisations in exile.⁶⁰ While Ukraine understandably fears the opening of a northern front, it should acknowledge that the majority of Belarusians do not support Russia's aggression against Ukraine.⁶¹

4. Conclusions and recommendations

112. Belarusians who left their country after the rigged presidential elections of August 2020 were forced to do so by the Lukashenka regime. This imposed exile has led them to becoming victims of human rights violations in the host countries where they have found shelter, sometimes as the involuntary consequence of the sanctions imposed on the Lukashenka regime.

113. While their main wish is to return to a democratic Belarus, the more time passes, the more distant this prospect seems. Removing the legal, administrative and practical obstacles they face and providing support to Belarusians in exile should be a priority for the Council of Europe member states because a democratic and safe Belarus is part of the solution to security in Europe.

114. One cannot ignore the fact that the democratic forces are seeking to create "a new Belarus" in exile. Their efforts to alleviate the challenges their compatriots face should be supported. At the same time, integration of Belarusians in exile in the host societies remains key to avoid ghettoization and psychological alienation.

115. This report offers pragmatic and practical proposals to member States where Belarusians fleeing the Lukashenka regime have found refuge so that they can live as normally as possible, at least without any obstacles to the enjoyment of their fundamental rights. It should be seen as a basis for the national parliaments of the States concerned and the competent authorities so that all 46 Council of Europe member States provide an equivalent, if not harmonised, level of protection to Belarusians in exile, enabling them to integrate while preserving and strengthening their national identity.

60. [HELP REFUGEES! \(byhub.org\)](https://byhub.org/), Free Belarus Center.

61. [Rethinking Western policy towards Belarus | Chatham House – International Affairs Think Tank](#).

Concept note and programme

The role of national parliaments in addressing the challenges faced by the Belarusians in exile

The Luxembourg Solutions, 6 – 7 June 2024

*Chambre des Députés du Grand-Duché de Luxembourg
23, rue du Marché-aux-Herbes | L-1728 Luxembourg*

INTRODUCTION

In Resolution 2499 (2023), the Assembly addressed the challenges faced by the Belarusians in exile and proposed a number of solutions to be implemented by Council of Europe member States. The objective of this meeting will be to discuss the role national authorities, including parliaments, can play in supporting the implementation of these recommendations.

OBJECTIVE

This event is a follow-up to the PACE report on “Addressing the specific challenges faced by the Belarusians in exile” adopted in June 2023 and whose rapporteur is Paul Galles (Luxembourg, EPP/CD). It aims to generate a discussion on the role national authorities, including parliaments through the newly established international parliamentary Alliance for Democratic Belarus, can play to support the recommendations made in Resolution 2499 (2023). It builds on the structured and regular dialogue of the Council of Europe, including its Assembly, with Belarusian democratic forces, and enhances links with civil society, human rights defenders, independent journalists and academia with a view to contributing to fostering their visibility and outreach. The overall aim of the event is to support the efforts of the Belarus democratic forces in resolving the challenges faced by Belarusians in exile pending their return to a democratic Belarus.

FORMAT

The conference “The Luxembourg Solutions” is a high-level event, organised in cooperation with the Chamber of Deputies of the Grand-Duchy of Luxembourg, with the participation of Theodoros R5. Access to education, pursuing a professional career in exile and preserving and promoting Belarus cultural identity will also be discussed. They will be moderated by members of the bureau ad hoc Committee on Belarusians in exile or other relevant persons.

The perspective of the artistic world will also be provided by the award-winning writer Sasha Filipenko, and Natalia Kaliada, co-founder and director of the Belarus Free Theatre. The event will include a press conference so as to increase the visibility of the situation of Belarusians in exile and promote the newly established international parliamentary Alliance for Democratic Belarus

Thursday 6 June 2024

- 12.00 – 13.00 *Registration of participants and welcome lunch*
- 13.00 – 13.45 **Opening session**
- ▶ Fernand Etgen, Vice-President of the Chamber of Deputies of the Grand-Duchy of Luxembourg
 - ▶ Xavier Bettel, Minister for Foreign Affairs of Luxembourg
 - ▶ Theodoros Rousopoulos, President of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe
 - ▶ Paul Galles (Luxembourg, EPP/CD), member of the PACE Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons and rapporteur on “Addressing the specific challenges faced by the Belarusians in exile”
 - ▶ Sviatlana Tsikhanouskaya, Leader of the Belarus democratic forces
- 13.45 – 14.00 **Grand témoin - Sasha Filipenko, writer**
- 14.00 – 14.15 Family photo
- 14.15 – 15.15 **Legal entry and stay**
- Panel discussion on how legal entry and stay could be facilitated in Council of Europe member States for Belarusians in exile who fled the Lukashenka regime
- Moderator:* Paul Galles (Luxembourg, EPP/CD), member of the PACE Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons and rapporteur on “Addressing the specific challenges faced by the Belarusians in exile”
- Speakers:* Belarusian speaker
- Bogdana Sybikowska, DG HOME, International Affairs Unit, Desk Officer for Belarus
- David Best, Special Representative of the Secretary General on Migration and Refugees (*tbc*)
- 15.15 – 16.15 **Threats to freedom of movement and denial of consular services**
- Panel discussion on the new passport prepared by the Belarus democratic forces, and how national parliaments can alleviate the denial of consular services for Belarus citizens
- Moderator:* Lesia Vasylenko (Ukraine, ALDE), member of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe
- Speakers:* Belarusian speakers
- Ambassador Violaine de Villemeur, Special Envoy for Belarus, Ministry of Europe and Foreign Affairs, France
- 16.15 – 16.30 *Coffee break*
- 16.30 – 17.30 **Reprisals at home**
- Followed by panel discussion on security threats posed to relatives who stayed in Belarus and what role national parliaments can play to support political prisoners’ relatives in exile
- Moderator:* Octavie Modert (Luxembourg, EPP/CD), member of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe
- Speakers:* Belarusian speakers
- Ken McBain, Libereco
- 17.30 Press conference
- 19.30 Dinner hosted by the Luxembourg Parliament

- 9.15 – 10.15 **Access to education**
- Panel discussion on the best way to integrate Belarusian children in the host countries' school systems and on promoting Belarus academia in exile in Council of Europe member States
- Moderator:* Professor Elena Korosteleva, Professor of Politics and Global Sustainable Development, Director of the Institute for Global Sustainable Development, Warwick University
- Speakers:* Belarusian speakers
- Villano Qiriazhi, Head of Education Department, Directorate General of Democracy and Human Dignity
- 10.15 – 11.30 **Pursuing a professional career in exile**
- Panel discussion on strategies to promote Belarus businesses in exile and better integrate Belarusians in the local labour market
- Moderator:* Larysa Bilozir (Ukraine, ALDE), member of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe
- Speakers:* Belarusian speakers
- 11.30 – 12.15 *Refreshments*
- 12.15 – 13.30 **Preserving and promoting Belarusian cultural identity**
- Panel discussion on ways national parliaments can play a conducive role in promoting and disseminating the Belarusian cultural identity in the host countries
- Moderator:* Kimmo Kiljunen (Finland, SOC), member of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe
- Speakers:* Belarusian speakers
- Yael Ohana, Programme Manager - Education, Training & Cooperation, Youth Department, Council of Europe
- 13.30 – 13.45 **Final statement by Natalia Kaliada, Co-Founding and Artistic Director of the Belarus Free Theatre**
- 13.45 – 14.15 **Concluding remarks and next steps**
- ▶ Anais Marin, UN Special Rapporteur on Belarus
 - ▶ Anatoli Liabedzka, Advisor for the Constitutional Reform and Parliamentary Cooperation
 - ▶ Paul Galles

Check-list pour les parlements nationaux

INTRODUCTION

1. La conférence « Les Solutions de Luxembourg » a été organisée dans le cadre du suivi du rapport « Relever les défis spécifiques auxquels sont confrontés les Bélarussiens en exil » adopté par l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe en juin 2023 et dont le rapporteur est Paul Galles (Luxembourg, PPE/DC). Son objectif était de discuter du rôle que les parlements nationaux et les autres autorités nationales peuvent jouer pour soutenir la mise en œuvre des recommandations formulées dans le rapport.

« Encourageons la mobilité des Bélarussien·nes autant que possible. Nous ne pouvons pas permettre la création d'un nouveau rideau de fer entre l'Europe et le Bélarus. C'est le régime qui a intérêt à isoler les Bélarussien·nes. Plus il y aura de contacts entre le Bélarus et l'Europe, moins la dictature sera stable. »

Sviatlana Tsikhanouskaya

2. Cet événement de haut niveau a été organisé en coopération avec la Chambre des députés du Grand-Duché de Luxembourg, avec la participation de Xavier Bettel, ministre des Affaires étrangères du Luxembourg, Fernand Etgen, vice-président de la Chambre des Députés du Grand-Duché de Luxembourg, Theodoros Rousopoulos, président de l'Assemblée Parlementaire du Conseil de l'Europe, et Sviatlana Tsikhanouskaya, cheffe de file des forces démocratiques du Bélarus. Parmi les autres participant·es figuraient des membres de l'APCE, des parlementaires nationaux membres de l'Alliance parlementaire internationale pour un Bélarus démocratique, des représentant·es des ministères des Affaires étrangères et des représentant·es d'organisations internationales, dont le Conseil de l'Europe, des représentant·es d'ONG internationales, ainsi que des représentant·es des forces démocratiques et de la société civile bélarussiennes.

« La suppression des obstacles juridiques et pratiques auxquels sont confronté·es les Bélarussien·nes en exil, ainsi que le soutien à leur apporter doivent être une priorité pour les États membres du Conseil de l'Europe, car un Bélarus démocratique et sûr fait partie de la solution à la sécurité en Europe. »

Theodoros Rousopoulos

3. Six panels ont abordé les principaux défis auxquels sont confrontés les Bélarussien·nes en exil et les solutions proposées dans la Résolution 2499 (2023) : l'entrée et le séjour réguliers, les menaces à la liberté de circulation et le refus des services consulaires, l'accès à l'éducation, la poursuite d'une carrière professionnelle et entrepreneuriale en exil et la préservation et la promotion de l'identité culturelle bélarussienne.

« Le sort des bélarussienn·es en exil court le danger de devenir une tragédie oubliée ou mal comprise. Pour cela, au nom de la justice, nous devons sensibiliser, faire comprendre leur situation et proposer des solutions bien concrètes ! »

Paul Galles

4. La perspective artistique apportée par l'écrivain primé Sasha Filipenko et par Natalia Kaliada, cofondatrice et directrice artistique du *Belarus Free Theatre*, fut un moment fort de la conférence. Pour l'écrivain Sasha Filipenko, « la lutte contre la dictature est un cheminement long et difficile, mais nous devons nous unir et le faire ensemble, pour qu'un jour Loukachenka soit jugé à La Haye, au lieu de partir en vacances à Budapest ». La directrice du théâtre, Mme Kaliada, a souligné qu'« en partageant nos histoires réelles à travers le monde, nous pouvons aider les gens à retrouver l'espoir pour eux-mêmes et peut-être que nous aurons toutes et tous, moi comprise, une chance de rêver à nouveau ».

« La lutte contre la dictature est un voyage long et difficile, mais nous devons nous unir et le faire ensemble, pour qu'un jour Loukachenka soit jugé à La Haye, et non pas qu'il parte en vacances à Budapest. »

Sasha Filipenko

5. Ce document présente les actions concrètes dans chacun des domaines abordés au cours de la discussion, permettant d'orienter et d'aider à la coordination des prochaines étapes sur la base de la Résolution 2499 (2023).

« L'espoir peut se transformer en rêve, et les rêves peuvent devenir réalité lorsque nous passons des paroles aux actes. »

Natalia Kaliada

1. ENTRÉE ET SÉJOUR RÉGULIER

6. La Convention européenne des droits de l'homme garantit le droit à la liberté et à la sécurité indépendamment de la nationalité. Elle s'applique donc à chaque Bélarussien·ne dans son pays de résidence. Suite aux manifestations pacifiques contre Loukachenka en 2020 et aux violentes répressions qui ont suivi au Bélarus, les États membres du Conseil de l'Europe se doivent de faciliter l'entrée et le séjour légaux des victimes du régime de Loukachenka qui fuient les persécutions. Leurs droits inaliénables doivent être respectés et celles et ceux qui demandent une protection internationale doivent bénéficier de la Convention de 1951 relative au statut des réfugiés. Voici les mesures spécifiques qui pourraient être prises pour faciliter l'entrée et le séjour régulier des Bélarussien·nes en exil :

7. **Facilitation des visas :** une politique coordonnée de facilitation des visas dans les États membres du Conseil de l'Europe ouvrirait la voie au développement d'un futur régime d'exemption de visa pour les Bélarussien·nes dans toute l'Europe. En outre, les États membres doivent garantir le droit d'asile aux Bélarussien·nes et envisager de délivrer des visas à entrées multiples à celles et ceux qui en ont besoin. Le Groupe de contact du Conseil de l'Europe sur la coopération avec les forces démocratiques et la société civile du Bélarus pourrait étudier les moyens de soutenir une telle démarche.

« Nous avons appelé les États membres à utiliser pleinement leurs mesures nationales et la flexibilité des règles de l'UE afin de trouver une solution juridique sur la base de laquelle le séjour régulier des citoyen·nes bélarussien·nes dans l'UE puisse être prolongé, dans les cas appropriés. »

Bogdana Sybikowska

8. **Sensibilisation :** les États membres doivent veiller à ce qu'une distinction claire soit faite entre le régime politique du Bélarus et son peuple. Cela passe par une sensibilisation à la langue bélarussienne, trop souvent négligée ou perçue comme une ramification linguistique de la langue russe. Ces mesures contribueront à encourager les pays d'accueil à adopter une attitude favorable à l'égard des Bélarussien·nes fuyant le régime de Loukachenka.

9. **Centres consulaires** : il est nécessaire de soutenir les efforts des forces démocratiques biélorusses pour fournir des services consulaires alternatifs aux Biélorusses dans les États membres du Conseil de l'Europe. La création d'un réseau de centres administratifs consultatifs est nécessaire, en sus d'un projet de nouveau passeport biélorusse, pour les personnes confrontées aux défis de l'exil. Il convient de mettre en place une base juridique sur laquelle puisse s'appuyer le secteur public compétent sur les questions migratoires dans les États membres pour proposer des dispositions administratives et d'autres mesures aux Biélorusses.

10. **Organisations internationales** : les organisations internationales doivent jouer un rôle de premier plan pour faciliter l'entrée et le séjour régulier des Biélorusses à l'étranger. Le Conseil de l'Europe est encouragé à collaborer avec l'OIM et le HCR sur la question des Biélorusses en exil. Des réponses coordonnées et harmonisées sont nécessaires au niveau international pour aider les gouvernements à mettre en œuvre les recommandations émanant de la Résolution 2499 (2023), en coopération avec les forces démocratiques du Bélarus. En outre, des mesures préventives doivent être prises pour empêcher le régime de Loukachenka d'instrumentaliser INTERPOL pour requérir des extraditions motivées politiquement. Le cas du cinéaste et journaliste biélorusse, Andrei Gnyot, détenu en Serbie en octobre 2023 et désormais menacé d'extradition vers le Bélarus, illustre cette tendance.

2. MENACES À LA LIBERTÉ DE CIRCULATION ET REFUS DE SERVICES CONSULAIRES

11. La liberté de circulation est une question sensible qui touche de nombreuses personnes ressortissantes du Bélarus et vivant à l'étranger. Seule une petite minorité bénéficie d'une protection internationale, ce qui rend les déplacements très difficiles pour la majorité d'entre elles. En septembre 2023, Aliaksandr Loukachenka a signé le décret n° 278 qui prive les citoyen·nes du Bélarus vivant à l'étranger des services consulaires offerts par les ambassades du pays. Le régime continue d'utiliser ce moyen de pression contre ses citoyen·nes, tandis que les pays d'accueil exigent des documents qui sont parfois impossibles à obtenir. Les Biélorusses en exil sont ainsi contraint·es de retourner au Bélarus au risque d'être arrêté·es pour des raisons politiques ou sont tout simplement incapables de régulariser leur séjour. Le panel a discuté des moyens de remédier à ce refus de services consulaires ainsi qu'aux entraves à la liberté de circulation des Biélorusses établi·es à l'étranger. Parmi d'autres sujets, le projet visant à créer un nouveau passeport démocratique biélorusse a fait l'objet d'une discussion et d'un examen approfondis.

«Le décret n° 278 de Loukachenka, qui prive les Biélorusses de leur droit d'obtenir un passeport et d'autres documents auprès des représentations diplomatiques à l'étranger, n'est pas une surprise pour nous. Le régime avait déjà menacé de déchoir de leur citoyenneté les citoyen·nes qui avaient quitté le pays, organisé des simulacres de procès et exploité le système d'INTERPOL pour persécuter les activistes biélorusses.»

Alexandra Mamaeva

12. **Nouveau passeport biélorusse** : il faudrait pour cela un système opérationnel, une autorité de délivrance et une reconnaissance par d'autres pays. Une mesure non conventionnelle doit être prise pour créer un tel précédent : le nouveau passeport biélorusse serait utile car il constituerait une aide future aux personnes réfugiées et migrantes sans papiers dans le monde entier. C'est le meilleur remède aux mesures d'intimidation imposées par le décret n° 278 de Loukachenka, qui cherche à se venger des manifestations pacifiques de 2020 et vise à confisquer les biens des Biélorusses qui se trouvent malgré eux en exil.

13. **Passeports pour étrangers** : dans la semaine qui a suivi l'adoption du décret n° 278, les ambassades populaires du Bélarus ont créé le site Internet pashpart.org, qui donne des instructions claires sur la manière d'obtenir un passeport d'étranger dans plus de 30 pays. Les passeports et documents de voyage étrangers devraient être accessibles aux Biélorusses en exil, et pas seulement à celles et ceux bénéficiant du statut de réfugié. Il est nécessaire de reconnaître que les Biélorusses ne peuvent pas obtenir de passeport biélorusse, et de leur donner la possibilité d'obtenir un passeport étranger ou un document de voyage avant que leur n'ait expiré.

14. **Exigences en matière d'apostille et de certificat** : les Biélorusses devraient être dispensé·es de fournir des apostilles sur les documents qui ne peuvent être obtenus qu'au Bélarus. En Autriche, en Allemagne

et en Lituanie, il est possible d'éviter de fournir une apostille sur un document en justifiant l'impossibilité de l'obtenir.

15. **Législation en matière d'immigration:** des solutions doivent être recherchées dans le cadre de la législation existante en matière de politique migratoire. La Pologne prolonge actuellement de deux à trois ans les permis de séjour temporaires pour les ressortissant-es ukrainien-nes bénéficiant d'une protection temporaire. La même démarche devrait valoir pour les Bélarussien-nes en exil à travers l'Europe.

16. **Protection internationale:** les autorités ne devraient pas confisquer les passeports des personnes qui demandent une forme de protection internationale, après vérification, et les permis de séjour ne devraient pas être annulés lorsque les personnes bénéficient d'une protection internationale. En Slovénie, par exemple, ces deux statuts peuvent coexister.

17. **Passeports expirés:** il est nécessaire de reconnaître les passeports périmés des Bélarussien-nes comme valides aux fins de régularisation. L'Autriche, l'Estonie, la Lituanie et la Suède l'ont fait en adoptant la législation nécessaire. En outre, les pays devraient supprimer toute obligation de justifier l'impossibilité d'obtenir un nouveau passeport bélarussien, en reconnaissant plutôt que le Bélarus n'est pas un pays sûr pour celles et ceux de ses ressortissant-es qui ont fui.

3. REPRÉSAILLES À DOMICILE

18. De plus en plus de dissident-es politiques sont emprisonné-es au Bélarus et leurs proches restés dans le pays sont également en danger. Depuis 2020, le régime de Loukachenka a intensifié sa campagne de répression, soumettant les prisonniers politiques à des conditions inhumaines et des formes de torture psychologique. Cette violation des droits humains n'a pas de limites, car les proches des personnes vivant au Bélarus sont également intimidés, persécutés et constamment surveillés. Le régime de Loukachenka cherche à instiller la peur dans l'ensemble de la population. Il y a plus de 1 500 prisonniers politiques au Bélarus, emprisonnés pour avoir exercé leurs droits fondamentaux tels que la liberté d'expression, de réunion et d'association. Le sort de certains d'entre eux est inconnu depuis plus d'un an. Les familles des prisonniers sont souvent la cible de refus de services consulaires, de harcèlement au travail et de menaces de violence physique. Les parlements nationaux doivent jouer un rôle dans l'atténuation de ces menaces et l'obtention de la libération des prisonniers politiques en usant de leurs leviers législatifs, diplomatiques et de sensibilisation du public pour soutenir ces personnes.

«Les parlements nationaux doivent user de leurs leviers législatifs, diplomatiques et de sensibilisation du public pour soutenir ces personnes. Ce faisant, nous n'aidons pas seulement celles et ceux qui se trouvent en danger immédiat, mais nous soutenons également les principes de la démocratie et des droits humains qui sont aux fondements de nos sociétés.»

Tatsiana Kovalyonok

19. **Alliances:** les ONG et les organisations de défense des droits humains qui soutiennent le Bélarus démocratique sont encouragées à former des alliances et à travailler de concert avec les forces démocratiques du Bélarus. Une coopération étroite entre ces organisations renforcera l'impact de leurs initiatives. La première étape pourrait être l'organisation d'une conférence des ONG et des organisations de défense des droits humains qui sont, ou pourraient être, alliées aux forces démocratiques bélarussiennes. L'établissement de ces alliances permettrait également de développer davantage de services, tels que le soutien psychologique pour les personnes souffrant de traumatismes psychiques. Le Conseil de l'Europe pourrait jouer un rôle dans la (co)organisation d'un tel événement.

20. **Campagne de parrainage:** les parlementaires peuvent soutenir les prisonniers politiques du Bélarus en devenant leur « parrain »/ « marraine » et en parlant en leur nom. Il y a déjà 415 parlementaires -es dans cette campagne, bien que beaucoup soient demeuré-es inactifs depuis leur prise d'engagement. Il est nécessaire de relancer la campagne de parrainage pour les nombreux autres prisonnier-es politiques au Bélarus.

21. **Mesures législatives:** les parlements peuvent adopter des lois qui établissent le cadre de l'asile et de la protection des réfugié-es politiques et de leurs familles. Il s'agit notamment de simplifier les procédures

d'obtention de visas et de permis de séjour, de garantir l'accès aux services sociaux et d'assurer une protection contre l'expulsion. En offrant un refuge, nous sommes solidaires de celles et ceux qui fuient les persécutions.

22. **Sensibilisation du public** : il est essentiel de sensibiliser le public aux représailles perpétrées au Bélarus et à l'aggravation de la situation dans ce pays. Les parlements nationaux peuvent organiser des auditions, des débats et des forums publics pour que le sort des prisonnier-es politiques bélarussien-nes reste à l'esprit du grand public. Cela implique également de travailler avec les médias et les organisations de la société civile pour mettre en lumière les cas individuels et la question plus large de la répression étatique.

23. **Réseaux de soutien** : il est indispensable de mettre en place des réseaux de soutien pour les familles des prisonnier-es politiques. Ces réseaux peuvent fournir une aide financière, un soutien psychologique et des conseils juridiques. Les parlements nationaux peuvent collaborer avec les ONG pour veiller à ce que ces familles ne se sentent pas abandonnées. Ces efforts doivent être coordonnés et planifiés à long terme afin que celles et ceux demeurés au Bélarus ne se sentent pas abandonné-es mais pleinement soutenu-es par la communauté internationale.

24. **Intégration** : les parlements nationaux ont un rôle à jouer en aidant celles et ceux qui ont réussi à fuir le Bélarus à s'intégrer dans les sociétés d'accueil. L'autonomisation des personnes exilées les aide non seulement à reconstruire leur vie, mais renforce également la campagne mondiale en faveur d'un Bélarus démocratique.

4. L'ACCÈS À L'ÉDUCATION

25. Les troubles politiques et la répression qui ont suivi les élections présidentielles de 2020 au Bélarus ont conduit à l'exil nombres d'universitaires, d'étudiant-es et d'écolier-es qui ont cherché refuge en Europe. Ce déplacement a engendré une série de défis qui ont été relevés collectivement pour soutenir leur soif d'accès à l'éducation et à la liberté académique. Au Bélarus, le régime de Loukachenka fait tout son possible pour empêcher les personnes diplômées des écoles et des universités de partir à l'étranger en refusant de leur remettre leurs certificats de réussite. Les Bélarussien-nes en exil devraient avoir le droit d'étudier dans leur langue maternelle et d'accéder à une éducation décente à l'étranger. Depuis l'indépendance du Bélarus, le développement d'une société civile forte dans le domaine de l'éducation a permis au peuple bélarussien de continuer à faire partie de la famille européenne, malgré les oppressions du régime de Loukachenka.

26. **Création et soutien de divers formats éducatifs pour le renforcement de l'identité nationale des Bélarussien-nes en exil** : cela comprend la création d'écoles publiques ou de classes enseignées en langue bélarussienne, ainsi que d'écoles du dimanche, de programmes d'enseignement à distance et de camps éducatifs.

«Un soutien plus important et plus systématique, à long terme est nécessaire pour préserver les ressources intellectuelles du monde universitaire bélarussien et pour permettre le développement des domaines scientifiques anéantis au Bélarus. Les sciences sociales, les sciences humaines et les études bélarussiennes sont en jeu.»

Tatiana Shchytsova

27. **Programme de soutien au niveau de l'UE** : un programme spécial de soutien à l'enseignement de la langue bélarussienne pour les enfants bélarussiens doit être lancé par l'UE, en gardant à l'esprit la nécessité de le garder en place jusqu'à ce que les enfants puissent retourner dans leur pays en toute sécurité.

28. **Egalité des droits en matière d'éducation** : l'égalité des droits en matière d'éducation devrait être assurée pour les enfants des minorités nationales et les enfants en exil, en leur permettant d'accéder à l'éducation dans leur langue maternelle.

29. **Simplification des processus de certification et d'admission** : une telle procédure est nécessaire pour permettre l'accès du personnel enseignant du Bélarus à la profession d'enseignant dans leur pays d'accueil.

30. **Traduction et adaptation des manuels scolaires en bélarussien** : les manuels scolaires les plus utilisés en Europe devraient être traduits en bélarussien et adaptés en conséquence. Cela est essentiel pour aider à développer les compétences civiques et sociales chez les élèves.

31. **Collaboration avec la société civile au Bélarus** : il reste essentiel de maintenir le soutien et la coopération avec la société civile au Bélarus par le biais de l'éducation. L'avenir du Bélarus et de sa diaspora sera déterminé par l'évolution de la situation dans le pays.

32. **Bourses et financement** : l'Association européenne des universités et *Scholars at Risk* ont demandé à la Commission européenne de mettre en place un programme de bourses dédié aux chercheurs et chercheuses en danger. Cela permettrait de mettre en place des programmes de bourses spéciales pour la rédaction et la soutenance de thèses de doctorat, accessibles aux Bélarussien·nes à l'étranger. Il serait également nécessaire de financer des projets de recherche internationaux entre des scientifiques bélarussien·nes et des scientifiques de leur pays d'accueil, ainsi que la publication de documents de recherche et d'ouvrages conjoints par des chercheurs du Bélarus et d'autres pays européens dans des revues et des maisons d'édition internationales reconnues.

33. **Instruments et outils du Conseil de l'Europe** : ils ont une influence sur l'accès à l'éducation des Bélarussien·nes en exil. Cela concerne notamment le **Plan d'action visant à soutenir les forces démocratiques et la société civile du Bélarus**, élaboré en réponse à la Résolution 2433 (2022) de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe. Le plan promeut la non-discrimination et la gouvernance démocratique et comprend des actions spécifiques pour soutenir les professionnels du droit, les activistes, les journalistes, les jeunes et la société civile en général par le biais du développement des capacités sur des questions telles que l'abolition de la peine de mort, la liberté d'expression et l'égalité de genre. La **Convention sur la reconnaissance des qualifications**, également connue sous le nom de Convention de Lisbonne, vise à garantir que les détenteurs et détentrices d'une qualification délivrée par un pays signataire puissent avoir un accès adéquat à une évaluation de la qualification dans un autre pays de manière équitable, flexible et transparente. Il convient de rappeler au Bélarus et à la Fédération de Russie qu'ils sont Parties à la Convention de reconnaissance de Lisbonne concernant l'enseignement supérieur en Europe. Le **Passeport européen de qualifications pour les réfugiés**, lancé par le Conseil de l'Europe en 2017, permettrait de reconnaître l'éducation des Bélarussien·nes en exil et de les aider à poursuivre leurs études ou leur scolarité dans leur pays d'accueil.

34. **Soutien à l'information** : un point de contact pour la collecte et la diffusion d'informations sur les opportunités professionnelles pour les universitaires bélarussiens dans l'UE, y compris des conseils en matière de carrière, devrait être mis en place.

5. POURSUIVRE UNE CARRIÈRE PROFESSIONNELLE ET ENTREPRENDRE EN EXIL

35. Les Bélarussien·nes en exil rencontrent souvent des obstacles pour poursuivre leur carrière professionnelle et entreprendre à l'étranger. Il est essentiel de trouver des moyens de promouvoir les entreprises bélarussiennes en exil et de mieux intégrer les Bélarussien·nes sur les marchés du travail des pays d'accueil. Après de nombreuses années d'empêchement sous le régime soviétique, les Bélarussien·nes sont aujourd'hui l'une des nations entrepreneuriales les plus prometteuses au monde. Un grand nombre d'entreprises ont participé et soutenu les manifestations contre Loukachenka en 2020. Plus les initiatives de soutien aux entreprises seront nombreuses, plus vite les entreprises bélarussiennes constitueront un moteur de leur propre durabilité.

36. **Associations et chambres d'affaires bélarussiennes en exil** : les parlementaires peuvent jouer un rôle en facilitant et en encourageant les activités des associations et des chambres d'affaires bélarussiennes en exil, afin d'améliorer l'intégration des entreprises biélorusses dans les économies nationales des pays d'accueil et de faciliter la participation de ces associations et chambres d'affaires aux organismes professionnels européens, tels que *Eurochambres* et *BusinessEurope*.

37. **Egalité des droits** : les entreprises bélarussiennes en exil doivent bénéficier de conditions et de droits égaux à ceux des entreprises locales dans les pays d'accueil, afin de faciliter leur établissement et leur développement. Cela inclut des droits égaux en matière de publicité et une assistance pour coopérer avec les médias locaux, le cas échéant.

«Les entreprises bélarussiennes en exil, grâce à leurs valeurs entrepreneuriales libérales et à l'encouragement de l'esprit de compétition, visent à soutenir le secteur des ONG en facilitant la création de fonds de dotation pour assurer la viabilité de celles-ci à long terme. Plus vite nous serons autonomes, plus vite nous pourrions aider les autres.»

Alexander Maslov

38. **Coopération avec les banques :** les parlementaires sont encouragé·es à soutenir la facilitation de l'ouverture de comptes bancaires pour les Belarussien·nes en exil dans leur pays d'accueil, afin de surmonter la tendance actuelle des banques à refuser les demandes de prêts effectuées par les entreprises belarussiennes.
39. **Critères de relocalisation :** des critères clairs doivent être établis pour la relocalisation des entreprises belarussiennes, et la question de la fermeture forcée des comptes bancaires des Belarussien·nes par les autorités des pays d'accueil doit être abordée.
40. **Soutien financier aux avocats :** un soutien financier aux avocat·es belarussien·nes en exil devrait être garanti.
41. **Modification de la législation :** la législation a été modifiée en Lituanie pour permettre aux avocat·es belarussien·nes d'exercer leur profession sans licence belarussienne valide. Cet exemple pourrait être suivi par d'autres États membres afin que les avocat·es puissent acquérir le statut officiel d'avocat en exercice pendant leur exil.
42. **Solidarité :** la solidarité et le soutien aux Belarussien·nes qui cherchent à poursuivre leur carrière professionnelle en exil sont essentiels. Malgré leur exil, de nombreux professionnels belarussiens reçoivent encore des menaces quotidiennes de la part du régime de Loukachenka.
43. **Sensibilisation :** il est essentiel de sensibiliser à la culture belarussienne et d'aider à son développement par le biais des entreprises. Cette sensibilisation doit tenir compte du contexte et de l'importance de l'assujettissement de la culture belarussienne à l'Empire russe, à l'Union soviétique et au régime de Loukachenka.

6. PRÉSERVER ET PROMOUVOIR L'IDENTITÉ CULTURELLE BELARUSSIENNE

44. Il est extrêmement important de préserver le patrimoine culturel belarussien pendant l'exil. Les Belarussien·nes en exil ont été coupé·es de leurs racines et de leur identité, confronté·es à l'effacement de l'histoire et à une russification agressive dans leur pays d'origine. Depuis l'agression russe à grand échelle contre l'Ukraine en 2022, la russification du Bélarus s'est accrue, de même que la militarisation de la vie sociale et de l'éducation. Le Bélarus est inondé par une culture populaire russe bon marché, les théâtres ne jouent que des pièces russes et le principal partenaire culturel, dans tous les domaines au Bélarus, est la Fédération de Russie. L'expansion de la culture russe signifie la destruction de la culture belarussienne. La langue et la culture resteront les facteurs déterminants de la formation de l'identité des jeunes Belarussien·nes en exil.
45. **Investir dans une nouvelle génération de gestionnaires culturels :** la prochaine génération de gestionnaires culturels belarussiens doit intégrer le Bélarus dans la famille européenne. Cela peut se faire en investissant dans des programmes extrascolaires et via des bourses universitaires dans des institutions européennes, en couvrant les frais de tutorat, les programmes de formation basés sur des modèles d'entreprise contemporains et les projets de recherche et de développement. Ces stratégies aideraient les jeunes Belarussien·nes à découvrir et à adopter un ensemble de valeurs différentes de celles propagées par le régime de Loukachenka.
46. **Traduction de textes artistiques, scientifiques et de recherche :** un soutien est nécessaire pour la traduction de textes artistiques, scientifiques et de recherche, rédigés en langue belarussienne, dans la (les) langue(s) du pays d'accueil. Un programme de traduction spécial doit être mis en place pour soutenir la langue belarussienne en tant que langue menacée d'extinction, selon la classification de l'Atlas de l'UNESCO. La collaboration avec l'Institut du livre belarussien, PEN Bélarus, doit être maintenue.

« Nous méritons que la culture belarussienne représente le peuple belarussien ; les échanges culturels sont l'un des moyens les plus faciles et les plus compréhensibles pour nos partenaires européens pour reconnaître et soutenir notre véritable gouvernement dans la construction d'un nouveau Bélarus. »

Daniella Kaliada

47. **Curatelle sur les sphères culturelles :** les gouvernements des États membres peuvent devenir les mécènes d'industries artistiques symboliques des pays d'accueil. La curatelle de l'État sur les industries de l'art peut contribuer à apporter une aide aux artistes et aux gestionnaires d'art belarussiens en exil. Il s'agit notamment d'une aide financière directe à la création de produits belarussiens destinés à la promotion

nationale et internationale. Il peut s'agir de domaines traditionnels de la production artistique tels que le cinéma, le théâtre, la musique, l'art, la danse, ainsi que de genres artistiques plus expérimentaux.

48. **Soutien aux institutions en dehors du Bélarus**: le soutien aux institutions et sous-secteurs culturels du Bélarus est essentiel. Des fonds devraient être créés pour le cinéma, la production cinématographique, le théâtre, l'histoire, la littérature et d'autres activités culturelles du Bélarus.

49. **Instituts de la culture bélarussienne**: des instituts de culture bélarussienne devraient être créés et soutenus. Ces instituts faciliteraient la collaboration avec les forces démocratiques bélarussiennes, la diaspora et d'autres organisations culturelles.

50. **Diplomatie culturelle**: une série de mesures visant à renforcer les liens culturels entre le Bélarus et le pays d'accueil devrait être mise en place. Il pourrait s'agir d'un soutien financier aux initiatives organisées par des artistes bélarussien-nes et de l'organisation d'événements culturels visant à promouvoir la culture bélarussienne, tels que des expositions d'œuvres d'art bélarussiennes.

51. **Le courage civique**: les parlements nationaux devraient faire tout leur possible pour repousser les limites des récits typiques, souvent nationalistes et exclusifs, autour de l'identité et de la culture, et pour engager les jeunes, en particulier les jeunes Bélarussien-nes en exil, mais pas seulement, dans des délibérations sur les contours de l'identité bélarussienne dans la réalité actuelle et future.

52. **Soutien politique**: les parlementaires devraient apporter un soutien politique aux initiatives culturelles non traditionnelles et alternatives qui cherchent à engager les jeunes Bélarussien-nes dans un dialogue dans le développement d'un discours alternatif sur l'identité bélarussienne.

REMARQUES FINALES ET PROCHAINES ÉTAPES

53. Le Bélarus est le seul pays d'Europe à n'avoir jamais été membre du Conseil de l'Europe; la situation des droits humains y est catastrophique. Toute forme de dissidence est considérée comme criminelle et il est extrêmement dangereux de remettre en question les autorités du régime de Loukachenka. La criminalisation des efforts visant à défendre les droits humains au Bélarus doit être largement et publiquement reconnue, et les parlements nationaux doivent jouer leur rôle en aidant les personnes qui fuient ce régime autoritaire. A cet égard, le Conseil de l'Europe peut continuer à servir de plateforme pour faire connaître le sort Bélarussien-nes en exil et rappeler quels sont leurs droits. Les « Solutions de Luxembourg » ne doivent pas être considérées comme un effort humanitaire, mais bien comme une déclaration politique et un plan d'action concret pour aller de l'avant.

« Même dans ces conditions difficiles à l'étranger, de nouvelles opportunités ont été introduites pour créer, réfléchir et réagir à une vision européenne du Bélarus des Bélarussien-nes et pour les Bélarussiens. Merci au Conseil de l'Europe pour cela. »

Anais Marin

54. **Solidarité avec le Bélarus**: avant tout, les parlements nationaux de tous les États membres doivent reconnaître que les Bélarussien-nes sont victimes de violations massives de leurs droits. De ce point de vue, les personnes exilées ont clairement besoin d'un soutien moral et politique, ainsi que d'une aide concrète.

55. **Coordination**: une coordination est nécessaire à plusieurs niveaux pour aider les parlements nationaux à relever les défis auxquels sont confronté-es les Bélarussien-nes en exil. Il est nécessaire que les exilé-es restent en contact avec celles et ceux resté-es au Bélarus. Le maintien de ce lien avec le Bélarus est essentiel, car il devient de plus en plus difficile de suivre la situation dans le pays avec les informations disponibles. Une coordination doit également être assurée entre la diaspora bélarussienne qui est en exil depuis plus longtemps et celle qui n'a quitté le pays que récemment. Enfin, une coordination est nécessaire au niveau international entre les organisations internationales et les titulaires de mandats.

56. **Vision de l'avenir**: il convient de s'interroger sur les espoirs et les aspirations des jeunes Bélarussien-nes pour un futur Bélarus démocratique. Des opportunités et des événements devraient être organisés pour réfléchir à ces questions et décider à quoi ressemblera un futur Bélarus européen.

« Le peuple biélorusse a droit aux mêmes valeurs de démocratie, de droits humains et d'Etat de droit que les autres peuples européens. En soutenant les Biélorusses en exil, les « Solutions de Luxembourg » contribuent sans aucun doute à la réalisation de cet objectif. »

Tatiana Termacic

57. **Diffusion :** les recommandations issues de cette conférence et le rapport « Relever les défis spécifiques auxquels sont confrontés les Biélorusses en exil » devraient être présentés aux parlements et aux autorités de tous les États membres. Il est essentiel que les autorités nationales respectives comprennent dans quels domaines les Biélorusses en exil sont confronté-es à des défis, et qu'elles reçoivent des conseils et des exemples sur la manière dont ces problèmes peuvent être résolus. Les parlementaires nationaux peuvent jouer le rôle de multiplicateurs pour diffuser les présentes conclusions.

58. **Mise en œuvre :** les recommandations visant à aider les Biélorusses en exil sont, en fait, des moyens d'aider des dizaines de milliers de personnes dans des domaines très concrets. La mise en œuvre peut varier d'un pays à l'autre, ce qui devrait être examiné et discuté afin d'identifier les meilleurs moyens pour avancer. Les Présidences lituanienne et luxembourgeoise du Conseil de l'Europe peuvent jouer un rôle essentiel pour soutenir cette initiative.

59. **Groupes d'amitié parlementaires :** la prochaine réunion des groupes d'amitié parlementaires prévue à Rome devrait reprendre les discussions là où elles ont été laissées lors des « Solutions de Luxembourg ». L'accord signé entre les forces démocratiques du Bélarus et le Parlement européen devrait servir de modèle pour de futurs accords entre les forces démocratiques du Bélarus et les parlements nationaux des États membres du Conseil de l'Europe.

Relever les défis spécifiques auxquels sont confrontés les Bélarussiens en exil

RAPPORT¹

Commission des migrations, des réfugiés et des personnes déplacées Rapporteur : M. Paul GALLES, Luxembourg, Groupe du Parti populaire européen

Résumé

Plusieurs centaines de milliers de Bélarussiennes et de Bélarussiens (ci-après « Bélarussiens »), contraints de fuir leur pays pour échapper à la répression exercée par le régime d'Aliaksandr Loukachenka à la suite des élections truquées du 9 août 2020, ont trouvé refuge dans des États membres du Conseil de l'Europe. Cet exil forcé a créé de nombreuses situations aboutissant au non-respect de leurs droits fondamentaux.

Le rapport examine les différents défis auxquels les Bélarussiens en exil doivent faire face, de la demande de visa à la régularisation de leur séjour, en passant par l'accès à l'éducation, à l'emploi et à la santé ; ces obstacles de la vie quotidienne peuvent entraîner des conséquences dramatiques s'ajoutant aux risques de représailles qui pèsent sur les membres de leur famille restés au Bélarus. Il souligne l'importance de distinguer les Bélarussiens du régime qu'ils ont fui, et constate le rôle fondamental joué par Sviatlana Tsikhanouskaya et les différents organes créés par les forces démocratiques pour répondre aux besoins de leurs compatriotes. Un autre aspect essentiel souligné dans le rapport est la renaissance de la langue et de la culture bélarussiennes, éléments vitaux de souveraineté, ainsi que la nécessité de la soutenir.

Constatant que plus les pays d'accueil sont géographiquement proches du Bélarus, plus les autorités respectives tentent de répondre aux besoins des Bélarussiens en exil par le biais de l'adoption de lois et la mise en œuvre de pratiques adéquates, le rapport invite les États membres du Conseil de l'Europe à mettre en place, en consultation étroite avec les forces démocratiques, des mesures qui rendront leur exil moins douloureux en attendant leur retour dans un Bélarus démocratique.

A. RÉOLUTION²

Résolution 2499 (2023)

1. L'Assemblée parlementaire est profondément préoccupée par le sort de centaines de milliers de Bélarussiens qui sont en exil parce qu'ils n'ont eu d'autres choix que de fuir le régime répressif d'Aliaksandr Loukachenka. Si des doutes persistaient sur la nature de ce régime, l'élection présidentielle truquée du 9 août 2020 en a montré le véritable caractère, transformant le Bélarus en une prison à ciel ouvert où les droits humains ont été réduits à néant.
2. L'Assemblée rappelle la [Résolution 2433 \(2022\)](#) « Conséquences de l'agression persistante de la Fédération de Russie contre l'Ukraine : rôle et réponse du Conseil de l'Europe », dans laquelle elle exprimait sa détermination à « intensifier son engagement avec la société civile, les défenseurs des droits humains, les journalistes indépendants, les milieux universitaires et les forces démocratiques du Bélarus (...) qui respectent les valeurs et les principes de l'Organisation ».
3. L'Assemblée se déclare impressionnée par la résilience, le courage et la détermination des Bélarussiens en exil qui luttent pour que la démocratie prévale dans leur pays. Elle est consciente qu'un nouvel obstacle est apparu pour eux le 24 février 2022 avec l'agression à grande échelle de la Fédération de Russie contre l'Ukraine, à laquelle le régime de Loukachenka participe activement. Elle regrette que plus le temps passe depuis le 9 août 2020, jour où Loukachenka a, dans les faits, perdu les élections, plus le retour des Bélarussiens en exil s'éloigne dans le temps.

1. Renvoi en commission : Doc. 15593, Renvoi 4680 du 10 octobre 2022.

2. *Discussion par l'Assemblée* le 20 juin 2023 (16e séance) (voir [Doc. 15783](#), rapport de la commission des migrations, des réfugiés et des personnes déplacées, rapporteur : M. Paul Galles). *Texte adopté par l'Assemblée* le 20 juin 2023 (16e séance).

4. L'Assemblée ne peut être qu'impressionnée par le travail et les initiatives du bureau de Sviatlana Tsikhounskaya et du Cabinet unifié de transition du Bélarus, qui s'efforcent de fournir à leurs compatriotes les services dont le régime les prive délibérément.
5. Reconnaissant que le peuple bélarussien ne peut être assimilé au régime de Loukachenka, l'Assemblée considère que les Bélarussiens en exil ne devraient pas être traités de manière discriminatoire parce que ce régime participe à la guerre contre l'Ukraine.
6. L'Assemblée souligne que la plupart des Bélarussiens qui ont été contraints de quitter leur pays dans le cadre de l'élection présidentielle de 2020 n'ont qu'un seul souhait, retourner dans un Bélarus démocratique. Il est donc important que leurs pays d'accueil fassent tout leur possible pour que ces personnes puissent y séjourner légalement et qu'elles soient accueillies dans des conditions dignes et respectueuses de leurs droits fondamentaux tels que garantis par la Convention européenne des droits de l'homme (STE n° 5) et d'autres instruments pertinents du Conseil de l'Europe, en attendant l'instauration d'un régime démocratique au Bélarus.
7. L'Assemblée déplore vivement que le régime de Loukachenka continue d'exercer des pressions sur celles et ceux qui ont quitté le pays, notamment en refusant de fournir des services consulaires à ses ressortissants et en menaçant leur sécurité.
8. Alors que de nombreux pays européens ont ouvert leurs frontières aux Bélarussiens, l'Assemblée constate que plus ces pays sont proches du Bélarus, plus ils comprennent la complexité de la situation de celles et ceux qui fuient.
9. L'Assemblée salue les efforts de la Lituanie et de la Pologne pour trouver des solutions juridiques et pratiques afin d'accueillir les Bélarussiens en exil, mais note qu'il est possible de faire plus.
10. Regrettant que trop d'obstacles et d'entraves continuent d'affecter celles et ceux qui se sont retrouvés dans d'autres pays, l'Assemblée est convaincue qu'une meilleure connaissance de la situation au Bélarus et la volonté politique sont les préalables à l'adoption de mesures qui atténueront autant que possible la difficulté de la situation de celles et ceux qui se trouvent en exil.
11. Elle appelle les États membres à reconnaître la situation unique dans laquelle se trouvent les Bélarussiens en exil, ce qui nécessite d'apporter des solutions originales pour garantir que ces personnes puissent vivre leur vie aussi librement que possible en attendant leur retour dans un Bélarus démocratique.
12. L'Assemblée salue la création, par le Comité des Ministres, d'un groupe de contact sur la coopération entre le Conseil de l'Europe et les forces démocratiques et la société civile du Bélarus. Ce modèle de coopération *sui generis*, le premier établi avec les forces démocratiques du Bélarus par une organisation internationale, vise à apporter le soutien et l'expertise de l'Organisation pour renforcer la société démocratique du Bélarus conformément aux valeurs fondamentales du Conseil de l'Europe. L'Assemblée se réjouit également d'accueillir des représentants des forces démocratiques du Bélarus dans le cadre des travaux de ses commissions, sur décision du Bureau de l'Assemblée.
13. L'Assemblée est fermement convaincue qu'il est grand temps de traduire le soutien politique dont les forces démocratiques du Bélarus bénéficient parmi les États membres par des actions concrètes et que les mesures prises contre le régime de Loukachenka ne devraient pas affecter les personnes qui le combattent.
14. L'Assemblée est convaincue que, pour garantir le plein respect des droits humains des Bélarussiens en situation d'exil et, à terme, contribuer à la transition démocratique dans leur pays, les États membres du Conseil de l'Europe devraient mettre en place, dans leur propre juridiction, des mesures pour ces personnes relativement simples et peu coûteuses.

Entrée et séjour réguliers

15. Tout en respectant les exigences en matière de visas et en assurant les contrôles de sécurité nécessaires, les États membres devraient s'efforcer de maintenir leurs frontières ouvertes aux personnes fuyant le régime de Loukachenka en prenant notamment les mesures suivantes :
 - 15.1. délivrer des visas humanitaires dans toutes les ambassades et tous les consulats encore en activité à Minsk et étendre les critères d'éligibilité à ces visas aux proches des prisonniers politiques ;
 - 15.2. ouvrir et garantir la possibilité, dans les États membres où les ressortissants bélarussiens n'ont pas besoin de visa, d'obtenir des visas pour les pays de l'Union européenne sans qu'un permis de séjour dans le pays depuis lequel la demande est formulée ne soit exigé ;

15.3. délivrer des visas Schengen à entrées multiples aux proches des Bélarussiens en exil qui viennent rendre visite à ces derniers pour de courts séjours et de manière temporaire;

15.4. délivrer des visas à entrées multiples de plus longue durée, à utiliser comme option de secours pour les personnes qui risquent d'être arrêtées au Bélarus. Le Cabinet unifié de transition du Bélarus sera chargé d'identifier et de reconnaître les personnes qui courent ce risque. Des critères clairement définis devraient être élaborés par le cabinet, conjointement avec des partenaires venant des États membres.

16. Les États membres devraient également faciliter les discussions d'expert à expert entre leurs autorités compétentes en matière de migration et les représentants concernés issus des forces démocratiques bélarussiennes en exil afin de résoudre les problèmes qui se présentent de manière pragmatique.

17. Les États membres sont encouragés à mettre en place des mesures visant à garantir la transparence du processus décisionnel par lequel des garanties sont délivrées par des organisations non gouvernementales (ONG) à l'appui de la délivrance de visas ou du processus de légalisation.

18. Les États membres qui ne l'ont pas encore fait devraient élaborer rapidement des instruments juridiques permettant de légaliser le séjour des Bélarussiens en exil.

19. Reconnaissant l'importance de la stabilité psychologique et du sentiment de sécurité pour celles et ceux qui ont quitté leur pays involontairement ou de force, l'Assemblée invite les États membres à assurer aux Bélarussiens en exil une régularisation de leur séjour à long terme, afin d'éviter les obstacles et le stress inutiles.

20. Afin de soutenir le travail de leurs bureaux de migration compétents, les États membres sont encouragés à préparer une fiche d'information sur le Bélarus et à former leur personnel à la situation réelle dans ce pays, de manière à lui permettre de prendre des décisions rapides et judicieuses sur les cas individuels.

Liberté de circulation

21. Les États membres sont encouragés, en coopération avec la Commission européenne, à trouver des solutions adéquates pour permettre aux Bélarussiens en exil de voyager dans l'Union européenne, notamment en systématisant l'utilisation du passeport d'étranger et/ou en continuant à reconnaître les passeports bélarussiens qui ont expiré.

22. L'Assemblée invite également les États membres, en étroite coopération avec la Commission européenne et l'Organisation de l'aviation civile internationale (OACI), à examiner avec les représentants compétents des forces démocratiques du Bélarus en exil la possibilité de délivrer aux ressortissants du Bélarus en exil un passeport qui serait reconnu par les États membres.

Sûreté et sécurité

23. Soulignant que la privation de nationalité ne devrait pas conduire à l'apatridie et que, même si le Bélarus n'est pas un État partie aux conventions des Nations Unies sur l'apatridie, il s'agit là de principes de droit international et de droits humains qui devraient être respectés par tous les États; rappelant que le Bélarus a accepté la recommandation de la Géorgie dans le cadre du 3e cycle de l'Examen périodique universel des Nations Unies; et notant que le Bélarus s'est engagé à adhérer aux deux conventions des Nations Unies sur l'apatridie lors du Segment de haut niveau sur l'apatridie en 2019, l'Assemblée encourage vivement les États membres à faire tout leur possible pour reconnaître l'importance d'établir des procédures de détermination de l'apatridie, qui à leur tour fourniraient une protection dans les États d'accueil aux personnes devenues apatrides.

24. Étant donné que le fait d'adresser une demande à un consulat du Bélarus, par exemple pour obtenir la preuve d'un casier judiciaire vierge nécessaire au processus de régularisation ou pour prolonger un passeport, peut entraîner des représailles ou des menaces à l'encontre des proches des demandeurs restés au Bélarus ou des demandeurs eux-mêmes, les États membres sont vivement encouragés à ne pas exiger des documents qui ne peuvent être obtenus que par les voies officielles bélarussiennes.

25. Les États membres devraient s'abstenir d'extrader des citoyennes et citoyens bélarussiens en exil sur la base de notices rouges émises par INTERPOL à la demande du régime de Loukachenka, étant donné l'utilisation de poursuites pénales à des fins politiques. En cas de doute, ils sont encouragés à vérifier les demandes d'INTERPOL émanant du Bélarus par l'intermédiaire du bureau de rétablissement de l'ordre public du Cabinet unifié de transition du Bélarus, qui comprend d'anciens agents des forces de l'ordre licenciés pour des raisons politiques et qui possèdent donc les qualifications, l'expérience et l'accès aux bases de données nécessaires.

26. L'Assemblée est préoccupée par le fait que des informations transférées par des banques européennes à des banques au Bélarus ont été utilisées par les services de sécurité du Bélarus pour cibler les défenseuses et défenseurs des droits humains au Bélarus. L'Assemblée invite les États membres à encourager les entreprises du secteur privé à tenir dûment compte des droits humains dans leurs activités et à faire preuve de la diligence nécessaire pour protéger les défenseuses et défenseurs des droits humains du Bélarus qui figurent parmi leurs clients contre les risques de persécutions supplémentaires résultant de leurs activités ou de leurs échanges d'informations. En outre, les États membres devraient faire tout leur possible pour éviter que les mesures de coopération pénale internationale ne soient utilisées de manière abusive par le régime de Loukachenka comme un outil supplémentaire de répression.

27. Plus généralement, les États membres ne devraient pas considérer le Bélarus comme un pays sûr. Ils sont invités à envoyer des lettres de saisine au procureur de la Cour pénale internationale pour lui faire part de leurs préoccupations concernant la situation au Bélarus et lui demander de répondre à une communication au titre de l'article 15, paragraphe 2, du Statut de Rome de la Cour pénale internationale intitulée « La situation au Bélarus, en Lituanie, en Pologne, en Lettonie et en Ukraine. Crimes contre l'humanité de déportation et de persécution » et déposée par le Partenariat international pour les droits de l'homme, le Comité norvégien d'Helsinki, Global Diligence LPP et Truth Hounds le 19 mai 2021.

Forces démocratiques en exil

28. Compte tenu du rôle considérable que les ambassades du peuple peuvent jouer, notamment en tant que canaux de communication avec les autorités nationales, l'Assemblée est fermement convaincue que les États membres devraient établir des relations de travail avec eux en tant que représentants du Bélarus démocratique et envisager de les soutenir en leur fournissant une assistance organisationnelle, informative et matérielle, dans le but de développer leurs compétences et leur viabilité.

29. L'Assemblée encourage vivement les parlements des États membres qui n'en ont pas encore à établir un groupe d'amitié parlementaire et à créer un réseau afin qu'ils puissent échanger sur les meilleures mesures à prendre pour soutenir les Bélarussiens en exil. Elle est convaincue qu'un tel réseau faciliterait également le dialogue avec les forces démocratiques bélarussiennes en exil, y compris le bureau de Sviatlana Tsikhanouskaya, le Cabinet unifié de transition du Bélarus et le Conseil de coordination.

30. L'Assemblée invite également les États membres à fournir des fonds et à contribuer aux activités convenues dans le cadre du Groupe de contact du Conseil de l'Europe sur le Bélarus, et en particulier à tirer parti des activités proposées par le secrétariat de l'Assemblée pour le renforcement du dialogue politique.

Soutien à la société civile

31. L'Assemblée est persuadée qu'il est indispensable de créer les conditions permettant d'assurer la pérennité des organisations de la société civile bélarussiennes en exil, notamment en leur fournissant les outils et les moyens de mobiliser leurs compatriotes en exil, de mener leurs activités et de rester visibles. Cela devrait être particulièrement le cas pour les organisations visant à développer et à renforcer la langue et la culture bélarussiennes.

32. Soulignant le rôle joué par le Conseil d'experts sur le droit en matière d'ONG de la Conférence des organisations internationales non gouvernementales du Conseil de l'Europe (Conférence des OING) dans le soutien à la liberté d'association en Europe, l'Assemblée encourage vivement les États membres à solliciter ses avis sur les mesures affectant négativement le fonctionnement des organisations non gouvernementales bélarussiennes en exil et à adopter des politiques en conséquence.

33. Elle encourage également les membres constitutifs de la Conférence des OING à coopérer et à aider les ONG bélarussiennes en exil.

Soutien aux avocats en exil

34. Compte tenu de la répression à laquelle est confrontée la profession d'avocat au Bélarus et du fait que de nombreux avocats se trouvent en exil à l'étranger, l'Assemblée appelle à la reconnaissance de l'Association bélarussienne des avocats spécialisés en droits humains comme l'organisation chargée de promouvoir et de protéger les droits humains de leurs pairs privés de leur droit d'exercer au Bélarus, ainsi que d'améliorer l'assistance juridique disponible.

Accès à l'éducation et à la culture

35. Consciente que les enfants peuvent être fortement affectés par l'exil forcé de leurs parents, l'Assemblée encourage les pays d'accueil à intégrer rapidement les enfants biélorusses et à œuvrer au renforcement de leur identité et de leur culture nationales. L'Assemblée rappelle la pertinence des outils d'éducation linguistique et d'intégration linguistique des enfants, développés par le Conseil de l'Europe, qui peuvent être utilisés pour aider à l'intégration des enfants biélorusses récemment arrivés dans des classes ordinaires. Dans le même temps, elle soutient également la création de classes de langue biélorussienne dans les écoles où il y a un nombre suffisant d'enfants biélorusses, ouvertes non seulement aux membres de la minorité nationale biélorussienne, mais aussi à ceux qui sont arrivés récemment.

36. L'Assemblée, impressionnée par le regain d'intérêt pour la langue et la culture biélorusses, soutient fortement les initiatives des organisations de la société civile visant à les préserver et à les renforcer parmi les membres de la diaspora établis de longue date et les personnes arrivées plus récemment. Elle encourage donc vivement les États membres à faciliter la création de maisons d'édition publiant en biélorussien, l'enseignement de la langue et de la culture biélorusses dans les universités, le développement de nouveaux outils favorisant la diffusion de la langue et de la culture biélorusses parmi les personnes en exil, mais aussi au Bélarus même. Elle estime qu'il est crucial pour l'État biélorusse que sa culture et sa langue retrouvent la place qui leur revient.

37. L'Assemblée, consciente que la liberté académique est attaquée depuis plusieurs années au Bélarus, estime que la création d'une revue scientifique pour les universitaires libéraux, tant en exil qu'au Bélarus, qui serait incluse dans les bases de données de citations influentes, telles que Scopus, Web of Science ou Google Scholar, serait la bienvenue.

38. Reconnaisant le rôle joué par l'Université européenne des humanités, comptant comme la seule université biélorussienne capable de fonctionner sur la base de la liberté académique et de l'adhésion aux valeurs européennes, en exil à Vilnius depuis 2005, l'Assemblée invite les États membres ainsi que l'Union européenne à pérenniser le soutien à cette institution et à lui ouvrir de nouvelles perspectives afin qu'elle continue à développer une pensée créative, libre et critique chez les étudiants biélorusses, et qu'elle puisse attirer des universitaires et des étudiants des pays du Partenariat oriental de l'Union européenne.

39. Comprenant l'importance de la terminologie et d'une translittération adéquate à partir de la langue biélorussienne, l'Assemblée encourage vivement les États membres à translittérer correctement toute la terminologie ayant trait au Bélarus.

Accès aux services financiers et exercice d'activités économiques

40. Reconnaisant les difficultés rencontrées par les particuliers, les entreprises et les organisations de la société civile pour ouvrir un compte bancaire dans certains États membres, l'Assemblée demande aux États membres d'encourager leurs banques à faire la distinction entre le régime de Loukachenka et les personnes qui l'ont fui, notamment en permettant que la procédure de diligence raisonnable « *know your customer* » [connaissance du client] soit effectuée par des structures appropriées et pertinentes désignées par les forces démocratiques biélorusses en exil.

41. L'Assemblée encourage le Gouvernement de l'Ukraine à coopérer avec les forces démocratiques biélorusses en exil, en particulier avec le Cabinet unifié de transition du Bélarus, afin d'effectuer des vérifications approfondies des comptes bancaires des Biélorusses et Biélorusses qui ont trouvé refuge en Ukraine, et, si ces dernières aboutissent à un résultat positif quant à la sécurité nationale de l'Ukraine, de procéder au déblocage des 50 comptes bancaires restants auxquels leurs titulaires n'ont actuellement pas accès.

42. L'Assemblée se félicite que de nombreuses entreprises aient pu se délocaliser hors du Bélarus, notamment en Géorgie, en Lituanie et en Pologne, mais note que des difficultés persistent. Elle encourage l'adoption de mesures qui faciliteront les processus de transfert, d'accréditation, d'acquisition, d'accès au crédit, aux services d'audit, etc. Dans ce contexte, elle estime que le *Poland Business Harbour* pourrait servir de pratique prometteuse dont d'autres États membres pourraient s'inspirer. En fin de compte, l'Assemblée est convaincue que ces entreprises – que leur activité relève du secteur des technologies de l'information, du commerce de détail, de la logistique, des petits services ou du secteur de la construction –, si elles sont autorisées à fonctionner et à payer des impôts, contribueront à l'économie de leurs pays d'accueil et atténueront les efforts déployés par ces États pour accueillir les Biélorusses qui y ont trouvé refuge contre la répression et la violence.

1. Introduction

1. Le nombre de Bélarussiens contraints de fuir leur pays en raison de la répression déclenchée dans le contexte de l'élection présidentielle truquée du 9 août 2020 reste incertain. Les chiffres varient entre 300 000 et 500 000, ce qui constitue sans aucun doute le plus grand mouvement migratoire de l'histoire du Bélarus depuis la seconde guerre mondiale. Si la plupart de ces personnes partagent un souhait commun – revenir le plus rapidement possible dans un Bélarus démocratique – elles ne se décrivent pas forcément de la même manière. Cependant, qu'il s'agisse de personnes migrantes, de membres de la diaspora ou de réfugiés, ces Bélarussiens vivant aujourd'hui à l'étranger sont confrontés à des défis communs qui découlent précisément des raisons qui les ont poussés à quitter leur pays. C'est la raison pour laquelle j'utilise la notion de « l'exil » dans mon rapport, car les Bélarussiens qui ont quitté leur pays l'ont fait contre leur gré, et parce qu'en restant au Bélarus, leur vie, leur sécurité et leur sûreté auraient été gravement menacées³.

2. Tous les Bélarussiens en exil ne sont pas nécessairement des défenseurs des droits humains. La situation de ces derniers a déjà été bien documentée, notamment par la Commissaire aux droits de l'homme du Conseil de l'Europe dans un récent commentaire, dans lequel elle propose un certain nombre de mesures pour aller de l'avant⁴. Cependant, la situation d'autres catégories de personnes, telles que les journalistes et les employés des médias, les opposants politiques, les avocats, les écrivains et les artistes, les parents de prisonniers politiques, les étudiants et les universitaires, les entrepreneurs et les athlètes, qui sont également confrontés à des difficultés les empêchant de mener une vie normale, est moins connue et reconnue.

3. La première chose que les Bélarussiens en exil doivent faire est d'expliquer clairement que le fait d'être Bélarussien ne fait pas d'eux des représentants ou des partisans du régime de Loukachenka. La perception est un facteur clé contribuant à la violation des droits des Bélarussiens en exil. L'application d'un traitement générique aux Bélarussiens illustre l'absence de compréhension individuelle – et donc d'évaluation – de leur situation, ce qui expose l'ensemble du groupe à des risques de discrimination et à d'autres violations des droits humains en raison de leur simple nationalité et de leurs affiliations politiques présumées.

4. Les récents développements au Bélarus – notamment l'implication du régime dans la guerre contre l'Ukraine, mais aussi la signature le 6 février 2023 par Aliaksandr Loukachenka du décret n° 25, créant une commission spéciale chargée de travailler avec les émigrants « politiques » qui souhaitent retourner dans leur pays d'origine – indiquent clairement que ceux qui ont trouvé la sécurité à l'étranger ne seront probablement pas en mesure de rentrer chez eux dans un avenir proche⁵.

5. Le sort des Bélarussiens en exil et la grave crise humanitaire au Bélarus ont été quelque peu éclipsés par les terribles conséquences de l'agression russe contre l'Ukraine et mon rapport vise à mettre en lumière les défis auxquels ils et elles sont confrontés, les besoins spécifiques rencontrés dans les pays d'accueil et, plus important encore, à proposer des moyens d'y remédier, notamment grâce aux bonnes pratiques déjà existantes. Je crois que notre Assemblée est la mieux placée pour proposer des solutions concrètes aux États membres du Conseil de l'Europe afin de garantir que les demandeurs et demandeuses d'asile puissent rester légalement dans le pays d'asile/d'exil et soient accueillis dans des conditions dignes et respectueuses de leurs droits fondamentaux tels que garantis par la Convention européenne des droits de l'homme (STE n° 5), en attendant l'instauration d'un régime démocratique au Bélarus.

6. Au cours de la préparation de ce rapport, j'ai été impressionné par le courage, la détermination, la créativité et la résilience des Bélarussiens en exil que j'ai rencontrés, à commencer par la dirigeante des forces démocratiques, Sviatlana Tsikhanouskaya. Je ne doute pas que l'aspiration du peuple bélarussien à la démocratie, aux droits humains et à l'État de droit, dont il est privé depuis trop longtemps, se réalisera tôt ou tard. Je considère qu'il est de notre devoir, en tant que concitoyennes et citoyens européens de les aider sur cette voie, et j'espère que mon rapport y contribuera.

7. Pour préparer mon rapport, la Commission des migrations, des réfugiés et des personnes déplacées a procédé à plusieurs échanges de vues et m'a autorisé à effectuer une mission d'information à Varsovie et Vilnius (27 – 30 mars 2023). Je suis très reconnaissant à tous mes interlocuteurs et interlocutrices au sein des

3. L'utilisation de la 3e personne du pluriel au masculin fait référence également au genre féminin.

4. « Soutenir la société civile et les défenseurs des droits humains de Russie et du Bélarus », Commissaire aux droits de l'homme (coe.int).

5. <https://president.gov.by/ru/events/podpisan-ukaz-o-rassmotrenii-obrashcheniy-nahodyashchihsya-za-rubezhom-grazhdan-respubliki-belarus-po-voprosam-soversheniya-imi-pravonarusheniy>.

autorités lituaniennes et polonaises ainsi que les Bélarussiens en exil, qui ont partagé avec précision et passion leurs inquiétudes et leurs espoirs avec moi. Mon ambition pour ce rapport n'est pas de simplement refléter leur point de vue mais aussi d'apporter des solutions concrètes pour aider ces personnes à reconstruire leur vie en Europe alors que le régime, qui a détruit toutes les institutions civiles et politiques, est toujours en place. Je n'ai pas inclus d'informations qui pourraient les mettre en danger ou mettre en danger leurs proches.

8. Sviatlana Tsikhanouskaya, que j'ai rencontrée à Vilnius, a souligné l'importance de ce rapport car les défis auxquels sont confrontés les Bélarussiens en exil est un sujet négligé. L'aborder pourrait aider à clarifier le fait que le peuple bélarussien ne doit pas être confondu avec le régime de Minsk. Elle s'inquiète du fait que depuis l'agression russe contre l'Ukraine, les Bélarussiens en exil sont confrontés à des risques accrus de discrimination, voire à des menaces pour leur sécurité, car ils/elles sont assimilés au régime, allié de la Fédération de Russie. Elle espère que le rapport contribuera à atténuer les obstacles auxquels ses compatriotes doivent faire face en éclairant les États membres du Conseil de l'Europe sur les moyens de remédier aux lacunes existantes dans la législation et la pratique en matière d'accueil des personnes qui n'ont pas choisi de quitter leur pays mais ont été contraintes de le faire par un régime violent, dangereux et imprévisible.

2. Contexte général

9. Les estimations varient selon les sources concernant le nombre de Bélarussiens vivant à l'étranger⁶. Alors que Belsat donne le chiffre de 177 000 Bélarussiens ayant quitté le pays entre 1995 et 2016, d'autres sources estiment ce chiffre entre 1,5 million et 3,5 millions pour une population totale de 9 349 645 personnes au 1er janvier 2021⁷.

10. La plupart de celles et ceux qui ont quitté leur pays dans le contexte des élections présidentielles de 2020 ont choisi de rester dans les pays voisins, la Lituanie et la Pologne. Bien qu'il soit difficile de connaître avec certitude leur nombre, en raison de la grande fluidité des arrivées et de l'absence de données claires sur les migrations, on estime qu'il y a environ 49 000 Bélarussiens en Lituanie à l'heure actuelle, et plus de 100 000 en Pologne⁸.

11. Comme les Bélarussiens n'ont pas besoin de visa pour entrer en Géorgie, ce pays a fini par devenir le refuge d'un nombre très important de celles et ceux qui ont fui les répressions de l'État en 2020 puis l'agression russe contre l'Ukraine en 2022. Ainsi, en mars 2022, ce sont 19 898 Bélarussiens qui sont entrés en Géorgie depuis l'Ukraine, dont 14 030 y sont toujours actuellement. En mars 2022, si l'on compare avec mars 2019, le taux d'entrée des citoyens bélarussiens en Géorgie a augmenté de 555 %⁹.

12. De nombreux Bélarussiens en exil ont dû quitter leur premier pays de destination pour des questions de visa, de sécurité personnelle ou à cause du déclenchement de la guerre en Ukraine. En d'autres termes, ces personnes ont connu un double ou triple déplacement. Selon une récente analyse quantitative et qualitative réalisée par Valdzis Fuhaš, l'un des fondateurs de l'organisation de défense des droits humains «Human Constanta», auditionné par la commission des migrations, des réfugiés et des personnes déplacées le 24 janvier 2023, le nombre moyen de déplacements par pays et par groupe était de 2,1.

13. Le refus pour Aliaksandr Loukachenka d'admettre sa défaite aux élections présidentielles du 9 août 2020 a marqué le début de profonds changements au sein de la société bélarussienne et du pays lui-même. Son soutien et sa participation à la guerre en Ukraine n'ont fait qu'exacerber le fait que le régime de Minsk n'est pas en place pour servir le peuple bélarussien, mais pour conserver sa propre position et ses privilèges. Dans le même temps, il met en péril l'indépendance et la souveraineté du Bélarus. Depuis lors, la gagnante la plus probable des élections, Sviatlana Tsikhanouskaya, qui a été forcée de quitter le Bélarus, a assumé son rôle de leader des forces démocratiques avec tout l'engagement et la compétence appropriés pour une telle fonction. Plus de deux ans après les élections, en exil en Lituanie, elle a fait de son Bureau et du Cabinet transitoire un gouvernement *de facto* en exil et, avec les moyens limités dont elle dispose, elle remplit les fonctions que le régime de Loukachenka ne remplit pas, dans l'intérêt de ses compatriotes qui vivent à l'étranger. En pratique, les technologies modernes l'aident à construire un État parallèle en attendant l'instauration d'un régime démocratique au Bélarus. Le 6 mars 2023, un tribunal de Minsk a condamné Mme Tsikhanouskaya par contumace à 15 ans d'emprisonnement.

6. Bipart – L'art de l'administration publique « Civil Society in Belarus in the Context of a Political Crisis: Current State and Challenges Research report », 2021.

7. Belarus in figures | Official Internet Portal of the President of the Republic of Belarus.

8. Eastern Europe Studies Centre, « Belarusian migrants in Poland and Lithuania: general trends and comparative analysis 2022 », 30 novembre 2022 et <https://news.zerkalo.io/life/36903.html>.

9. https://idfi.ge/ge/border_crossing_statistics_of_citizens_of_ukraine_russia_and_belarus.

14. L'expulsion de la Fédération de Russie du Conseil de l'Europe à la suite de l'agression de l'Ukraine a conduit le Comité des Ministres à suspendre également toutes les relations avec le Bélarus le 17 mars 2022¹⁰. Cette décision a ouvert la porte à des discussions sur la coopération avec les forces démocratiques. Sviatlana Tsikhanouskaya a ensuite été invitée à prendre la parole lors d'un panel de haut niveau organisé par l'Assemblée le 21 juin 2022, puis quelques semaines plus tard devant le Comité des Ministres, le 7 juillet 2022. A cette occasion, elle a encouragé le Comité des Ministres à sortir des sentiers battus en établissant un canal de communication formel entre l'Organisation et les forces démocratiques du Bélarus dans le but « d'amener plus de Bélarus en Europe et plus d'Europe au Bélarus »¹¹. Le Comité des Ministres a ainsi créé un Groupe de contact sur la coopération entre le Conseil de l'Europe et les forces démocratiques et la société civile du Bélarus, dont l'objectif est d'apporter le soutien et l'expertise de l'Organisation pour renforcer la société démocratique du Bélarus conformément aux valeurs fondamentales du Conseil de l'Europe. Les travaux du Groupe de contact ont déjà abouti au lancement, le 1er février 2023, d'un plan d'action en 15 points pour soutenir la société civile et les représentants de la démocratie qui œuvrent en faveur d'un futur Bélarus libre et démocratique¹².

15. Depuis octobre 2020, l'Union européenne a progressivement imposé des mesures restrictives à l'encontre du Bélarus. Ces mesures ont été adoptées en réponse aux élections présidentielles frauduleuses d'août 2020. Au total, 195 personnes et 34 entités ont été désignées dans le cadre du régime de sanctions contre la Bélarus, y compris des personnalités clés de la direction politique et du gouvernement, des membres de haut niveau du système judiciaire et plusieurs acteurs économiques de premier plan¹³. L'Union européenne a également imposé des mesures restrictives au Bélarus à la suite de son implication dans l'invasion militaire de l'Ukraine par la Russie le 24 février 2022. Non seulement des personnalités bélarussiennes ont été frappées par le gel de leurs avoirs et l'interdiction de voyager, mais les flux financiers, commerciaux et technologiques avec le Bélarus ont également été restreints¹⁴. Le 27 février 2023, le Conseil de l'Union européenne a décidé de prolonger d'un an l'application des sanctions imposées jusqu'alors en raison de la « gravité persistante de la situation intérieure dans le pays et de l'implication continue du Bélarus dans l'agression russe contre l'Ukraine »¹⁵. En outre, depuis le 28 juin 2021, le Bélarus a suspendu sa participation au Partenariat oriental.

16. Le 24 novembre 2022, le Parlement européen a adopté une résolution sur « la répression continue de l'opposition démocratique et de la société civile en Biélorussie », qui souligne notamment la nécessité de « continuer d'aider l'opposition démocratique, la société civile et les défenseurs des droits de l'homme, les représentants syndicaux et les médias indépendants en Biélorussie et à l'étranger ». Il a également invité la Commission et les États membres « à élaborer des règles et des procédures pour traiter les cas où des défenseurs des droits de l'homme et d'autres militants de la société civile sont privés de leur citoyenneté en Biélorussie, ainsi qu'à apporter un soutien aux Biélorusses résidant dans l'Union européenne dont les documents d'identité sont sur le point d'expirer et qui n'ont aucun moyen de les renouveler, étant donné qu'ils ne peuvent retourner en Biélorussie »¹⁶.

17. Pendant de nombreuses années, le seul mécanisme de protection internationale offert aux Bélarussiens se résumait aux communications envoyées au Comité des droits de l'homme des Nations Unies. Cette voie n'est plus possible depuis que le Bélarus s'est retiré de cette procédure en novembre 2022¹⁷. Toutefois, les Bélarussiens qui se trouvent sous la juridiction de l'un des 46 États membres du Conseil de l'Europe sont protégés par l'article 1 de la Convention européenne des droits de l'homme.

18. Dans son dernier rapport à l'Assemblée générale des Nations Unies, la rapporteuse spéciale des Nations unies sur le Bélarus, Anaïs Marin, s'est concentrée sur « la situation des droits de l'homme des ressortissants Bélarussiens contraints de quitter leur pays et incapables de rentrer chez eux en toute sécurité en raison de violations des droits de l'homme [...] »¹⁸. Elle a fourni une analyse approfondie des personnes et des groupes ciblés qui ont été contraints de quitter leur patrie par le régime en place, et j'invite les personnes intéressées à lire son rapport détaillé. J'ai également eu le plaisir de la rencontrer au cours de ma mission et je lui suis très reconnaissant pour les informations supplémentaires qu'elle m'a fournies.

10. Le Comité des Ministres suspend ses relations avec les autorités du Bélarus – Portal (coe.int).

11. « Establish a governing committee on relations with Belarus », Sviatlana Tsikhanouskaya addressed the Committee of Ministers of the Council of Europe / Official web-site of Sviatlana Tsikhanouskaya.

12. « Le Conseil de l'Europe lance un plan d'action pour soutenir les forces démocratiques et la société civile bélarusses » – Direction de la coordination des programmes (coe.int).

13. « Biélorussie : l'UE proroge d'un an les mesures restrictives » – Consilium (europa.eu).

14. « Rôle de la Biélorussie dans l'agression militaire russe de l'Ukraine : le Conseil impose des sanctions à 22 personnes supplémentaires et de nouvelles restrictions au commerce » – Consilium (europa.eu).

15. « Biélorussie : l'UE proroge d'un an les mesures restrictives » – Consilium (europa.eu).

16. Textes adoptés – « Répression continue de l'opposition démocratique et de la société civile en Biélorussie » – Jeudi 24 novembre 2022 (europa.eu).

17. www.ohchr.org/en/press-releases/2022/11/belarus-withdrawal-individual-complaints-procedure-serious-setback-human.

18. [A/77/195](https://undocs.org/A/77/195) (undocs.org).

3. La situation des Bélarussiens en exil

19. La nature de la diaspora bélarussienne est diverse. Alors que jusqu'en 2020, il existait des organisations de la diaspora de diverses orientations, certaines promouvant un programme démocratique et d'autres étant fidèles au régime de Minsk, la grande majorité de celles et ceux ayant fui dans le contexte des élections de 2020 sont orientés vers la démocratie et nombre d'entre eux – sans avoir nécessairement été engagés dans des mouvements de la société civile au Bélarus – sont devenus de fait des militants.

20. Le poète en exil Dmitri Strotsev a rendu visite au secrétariat de l'Assemblée, à l'occasion d'un voyage à Strasbourg pour présenter la traduction française de son dernier recueil de poèmes¹⁹. Auparavant, il avait lancé un appel sur sa page Facebook pour recueillir des témoignages de ses compatriotes en exil. En quelques heures seulement, il a reçu plus de 50 messages relatant des expériences individuelles, qui illustrent les questions qui seront développées ci-dessous.

21. Sa propre expérience illustre certaines des situations auxquelles sont confrontés les Bélarussiens exilés, et qui peuvent se révéler kafkaïennes. Dmitri Strotsev vit actuellement en Allemagne. Il n'a pas pu y prolonger son visa ni en obtenir un nouveau, car l'Allemagne a exigé qu'il retourne dans le premier pays où le visa avait été délivré, à savoir la Suède. Or, pour obtenir un visa suédois, il aurait dû quitter l'Union européenne. Finalement, M. Strotsev a obtenu un visa en Lituanie grâce à l'organisation *Freedom House*, qui s'est portée garante pour lui. Une telle garantie fournie par une organisation non-gouvernementale est possible en Lituanie où le ministère des Affaires étrangères a spécifiquement délégué la tâche de se porter garant à cette organisation et où le bureau de Sviatlana Tsikhanouskaya est basé ; mais cela n'est pas le cas dans d'autres États membres du Conseil de l'Europe. Cet exemple individuel reflète bien ce que j'ai entendu lors de mes échanges avec les Bélarussiens en exil, que ce soit lors des échanges de vues avec la commission ou au cours de ma mission d'enquête.

22. D'autres formes de discrimination peuvent se manifester sous forme d'insultes et de menaces, de refus de services, de difficultés d'accès aux soins de santé, d'obtention d'un logement convenable, de contrats de travail ou d'ouverture d'un compte bancaire. Selon une analyse quantitative récente, 39 % des Bélarussiens exilés en Géorgie, 31 % en Pologne et 16 % en Lituanie ont affirmé avoir subi diverses formes de discrimination dans leur pays de destination, en particulier depuis l'agression russe contre l'Ukraine. De tels cas ont également été enregistrés dans d'autres États membres du Conseil de l'Europe²⁰.

23. Cette diaspora est confrontée à toute une série de défis, tant sur le plan juridique que pratique, qui découlent de la législation, des procédures administratives ou des pratiques en vigueur dans les pays d'accueil. Ces problèmes peuvent commencer dès la naissance, comme dans le cas des enfants nés de parents soumis à un régime de visa temporaire : parce qu'ils ne peuvent pas obtenir de documents bélarussiens, ils sont en fait des mineurs sans papiers et risquent l'apatridie. D'autres difficultés sont liées à des étapes importantes de la vie telles que la naissance, le mariage ou le divorce, mais elles peuvent aussi être très banales, comme le changement d'un permis de conduire bélarussien dont la date d'expiration est dépassée.

24. Les femmes bélarussiennes en exil peuvent être confrontées à davantage de formes de discrimination et d'obstacles à l'intégration que leurs compatriotes de sexe masculin à l'étranger. Il s'agit principalement de difficultés à trouver un emploi, à légaliser leur statut, à apprendre la langue locale ou à accéder aux services de santé. Parfois, leur dépendance financière à l'égard de leur mari accentue encore ces obstacles²¹.

25. Les Bélarussiens sont déterminés à s'aider eux-mêmes en premier lieu. Au moment où je rédige ce rapport, les bases sont jetées en vue de construire un État numérique pour le Bélarus, dispositif grâce auquel les médecins, les avocats, le personnel enseignant, etc. qui ont été licenciés par le régime pourraient être embauchés pour fournir des services en ligne. Cela permettrait également d'améliorer l'accès aux médias indépendants au Bélarus, de même que de développer des outils permettant aux petites entreprises d'accroître leurs services. Ces initiatives permettront de créer des emplois à distance pour des personnes à l'intérieur et à l'extérieur du Bélarus.

26. Un amendement à la loi sur la « citoyenneté de la République du Bélarus » du 10 janvier 2023 signé par Aliaksandr Loukachenka, qui entrera en vigueur le 10 juin 2023, introduit la possibilité de révoquer la citoyenneté d'une personne résidant à l'étranger et condamnée par un jugement définitif d'un tribunal bélarussien pour des activités « extrémistes » ou d'autres actes menaçant la sécurité de l'État. Loukachenka décidera personnellement de la privation de liberté. Lorsque cette législation sera appliquée, de nombreux Bélarussiens

19. *Où j'étais pendant les quinze dernières années. Je crie*, Le Ver à soie, 2023.

20. 19509.pdf (fes.de).

21. Volha Kavalskaya, « *Life in exile – a report on Belarusian women abroad* », *New Eastern Europe*, 31 mai 2022.

en exil risqueront de devenir apatrides. Ce sera un problème particulier pour celles et ceux vivant dans des pays, notamment comme la Pologne, qui n'ont pas ratifié la Convention de 1954 sur le statut des apatrides ou la Convention de 1961 sur la réduction des cas d'apatridie²². Le HCR, dans ses observations de décembre 2022, a principalement recommandé que, d'une part, la privation de la nationalité ne conduise pas à l'apatridie et que, d'autre part, les principes de droit international et de droits humains s'imposent à tous les États même ceux (comme le Bélarus) qui ne sont pas parties aux conventions des Nations Unies sur l'apatridie²³. Il convient toutefois de noter que le Bélarus s'est engagé à adhérer aux deux conventions de l'ONU sur l'apatridie lors du segment de haut niveau sur l'apatridie en 2019²⁴.

27. Le 21 mai 2021, International Partnership for Human Rights (IPHR), Norwegian Helsinki Committee, Global Diligence LPP et Truth Hounds ont déposé une communication en vertu de l'article 15(2) du Statut de Rome auprès de la Cour pénale internationale (CPI) intitulée « La situation en Bélarus/Lituanie/Pologne/Lettonie et Ukraine: Crimes contre l'humanité de déportation et de persécution »²⁵. La communication demandait au procureur de la CPI d'ouvrir une enquête sur la situation au Bélarus, notamment sur le fait que le régime a déplacé de force des milliers de civils au-delà de ses frontières par la violence, l'intimidation et d'autres formes de coercition. Bien que le Bélarus ne soit pas un État partie à la CPI, celle-ci est compétente pour juger les crimes relevant du Statut de Rome qui ont lieu – au moins en partie – sur le territoire de ses voisins. La communication demande au procureur de la CPI d'ouvrir un examen préliminaire de la situation au Bélarus (ainsi qu'en Lituanie, en Pologne, en Lettonie et en Ukraine) en vue d'enquêter sur les crimes présumés et d'en poursuivre les auteurs. Cette demande est restée sans réponse jusqu'à présent.

28. Les parlements nationaux d'Europe et d'ailleurs ont joué un rôle important dans le soutien aux forces démocratiques du Bélarus. De nombreux parlementaires, y compris des membres de notre Assemblée, sont devenus les parrains de prisonniers politiques. En outre, un nombre croissant de parlements nationaux, 17 à ce jour, tels que la Belgique, l'Estonie, la Géorgie, la France, la Lettonie, la Lituanie et l'Ukraine ont créé des groupes d'amitié avec les forces démocratiques du Bélarus. Un réseau est en cours de construction pour les unir et coordonner leurs efforts.

3.1. Entrée et séjour réguliers

3.1.1. Accès au visa

29. L'obtention d'un visa pour se rendre dans les États membres de l'Union européenne a toujours été un défi pour les Bélarussiens. Les répressions massives qui ont suivi les élections frauduleuses de 2020 ont altéré les relations diplomatiques entre l'Union européenne et le régime. Cela a conduit à la réduction du personnel de certaines ambassades des États membres de l'Union européenne, ce qui a affecté leur capacité à traiter les demandes de visa.

30. Lorsque les répressions massives ont commencé après les élections, certains pays voisins ont ouvert leurs frontières aux personnes qui fuyaient, sans tenir compte des pandémies de covid-19 toujours en cours et, parfois, en l'absence d'un visa valide. Ainsi, un couloir humanitaire a été ouvert par la Lituanie, où les personnes ont été autorisées à entrer sans visa, après que l'organisation *Freedom House*, financée par les États-Unis, a fourni un bon de garantie sur les personnes cherchant à passer, au ministère des Affaires étrangères, qui a informé les points de contrôle frontaliers respectifs. Au nom du ministère des Affaires étrangères, *Freedom House* continue de se porter garant des personnes ayant soumis une demande de visas et de permis temporaires²⁶. Les vérifications sont effectuées en coopération avec des ONG bélarussiennes telles que *Human Constanta*, *Belarus Helsinki Committee* ou encore *Viasna*. Tous ceux qui demandent une garantie à *Freedom House* ne la reçoivent pas. La délivrance de visas par la Lituanie sera considérablement réduite après l'entrée en vigueur des lois sur les mesures restrictives visant à sauvegarder la sécurité nationale et les intérêts de la politique étrangère de la Lituanie (voir infra).

31. L'objectif de la Pologne est toujours de maintenir sa frontière ouverte aux Bélarussiens. Les autorités font la distinction entre le régime de Minsk et la population qui ne soutient pas Loukachenka. Cependant, après l'expulsion des diplomates polonais, la capacité de délivrance de visas est objectivement moindre à Minsk et dans les deux consulats polonais de Brest et Grodno. Selon les statistiques fournies par le ministère

22. Conventions des Nations Unies sur l'apatridie, HCR (unhcr.org), et Convention on the Reduction of Statelessness, 1961 (un.org)

23. « UNHCR Observations on the proposed amendments to the 'Law on citizenship of the Republic of Belarus' », *Refworld*, 1 September 2002, No. 136-3.

24. *Results of the High-Level Segment on Statelessness* (unhcr.org).

25. « The Situation in Belarus: Crimes Against Humanity of Deportation and Persecution » – IPHR (iphronline.org).

26. *Freedom House*, « Expanding freedom and democracy ».

polonais des Affaires étrangères, entre le 10 août 2020 et le 31 décembre 2022, la Pologne leur a délivré 509 701 visas. En 2022, sur les 278 181 visas délivrés, 259 427 étaient de type D (visas nationaux) et 18 754 de type C (visas Schengen). La répression à l'encontre des Bélarussiens appartenant à la minorité polonaise a exacerbé les tensions entre les deux pays et a conduit à ce qu'un seul poste frontière, celui de Tiraspol, soit encore ouvert pour les particuliers, alors que les postes de fret ont été fermés par la Pologne²⁷.

32. Quant aux autres pays européens, la plupart d'entre eux ont déjà réduit la capacité de leurs consulats d'ici juin 2021²⁸. Les pays du Conseil de l'Europe qui n'exigent pas de visa d'entrée sont l'Arménie, l'Azerbaïdjan, la Géorgie, la Türkiye et l'Ukraine. Ceci explique pourquoi de nombreux Bélarussiens se sont rendus en Géorgie et en Ukraine, mais aussi en raison de la quasi-absence de barrière linguistique (voir infra).

33. Selon le Cabinet uni de transition du Bélarus, depuis le début de la guerre en Ukraine, certains États membres ont introduit de nouvelles restrictions à l'encontre des ressortissants du Bélarus. En Lettonie, Lituanie, Estonie, Finlande, Pologne, Norvège et Suède, les visas Schengen ne sont pas délivrés ou l'éligibilité est limitée, y compris aux parents proches vivant dans l'Union européenne. Aucun visa n'est délivré pour le Danemark et la République tchèque. Les visas pour l'Autriche, les Pays-Bas, le Portugal, l'Espagne et la Suède ne peuvent être obtenus qu'à Moscou. La France, l'Allemagne, la Grèce et l'Italie délivrent des visas après une longue attente (jusqu'à 6-8 mois), avec des frais excessifs à payer à des intermédiaires officiellement désignés (jusqu'à 450 euros) et pour une courte durée, par exemple 15 jours²⁹.

34. Certains pays considèrent toujours le Bélarus comme un pays sûr. Par exemple, la Suède n'a pas mis à jour son rapport sur le Bélarus depuis 2019 et considère le Bélarus comme un pays sûr. Par conséquent, des personnes peuvent y être renvoyées ou se voir refuser le statut de réfugié. Les Bélarussiens en Allemagne rapportent également qu'on leur dit qu'ils peuvent retourner en toute sécurité au Bélarus.

35. Enfin, le régime strict des visas applicable aux ressortissants du Bélarus est préjudiciable au regroupement familial car il n'existe pas de dispositions spécifiques pour le faciliter, et encore moins la possibilité pour les parents de rendre visite à leurs proches qui vivent à l'étranger pour une courte durée. Plusieurs de mes interlocuteurs se sont plaint qu'aucun regroupement familial n'était possible sur la base d'un visa humanitaire, mais seulement sur la base d'un visa Schengen, difficile à obtenir, et seulement pour une durée de 90 jours. Dans certains pays, comme l'Allemagne, l'autorisation des propriétaires est nécessaire pour pouvoir demander un visa. Les personnes se sentent otages de situations fortuites qui les empêchent de jouir de leur droit à la vie familiale.

36. Dans l'ensemble, les chances des Bélarussiens de s'installer en dehors du pays et de circuler librement dans l'Union européenne ont considérablement diminué depuis 2020, alors que la nécessité de le faire est plus importante que jamais.

3.1.2. Régularisation du séjour

37. Au moment de leur départ au lendemain des élections, la plupart des Bélarussiens pensaient qu'ils reviendraient dans quelques semaines, persuadés que la démocratie l'emporterait comme la raison l'exigerait. C'était sans compter sur la détermination de Loukachenka à rester au pouvoir à tout prix et sur l'aide de Vladimir Poutine pour y parvenir (au prix de la perte de la souveraineté du pays). Cependant, au bout d'un certain temps, il est apparu clairement que leur exil se prolongerait, posant la question de la régularisation de leur séjour à l'étranger. Je peux tirer deux conclusions claires de mon travail sur ce rapport : premièrement, plus le temps passe, plus la perspective du retour des Bélarussiens dans leur pays d'origine s'éloigne dans le temps, en particulier depuis le 24 février 2022. Deuxièmement, plus les pays sont proches du Bélarus, mieux ils comprennent les enjeux et sont prêts à adapter leur législation et leurs pratiques pour accueillir celles et ceux qui tentent d'échapper à la violence du régime de Loukachenka.

38. En effet, on trouve de bonnes pratiques de régularisation en Lituanie et en Pologne, où vivent le plus grand nombre de Bélarussiens en exil, et dont les autorités comprennent bien « le casse-tête que représente un voisin aussi imprévisible », comme me l'a dit l'un de mes interlocuteurs lituaniens. Rappelons que le Bélarus est situé à moins de 40 km de Vilnius.

39. La Lituanie a adopté des conditions d'octroi de visa favorables après les élections de 2020 en accordant des visas de 6 mois gratuits, des permis humanitaires pour les personnes victimes de l'oppression politique,

27. Notamment après la condamnation à 8 ans de prison pour incitation à la haine d'Andrzej Poczobut, figure de la minorité polonaise.

28. Assemblée générale des Nations Unies, A/77/195, « Rapport de la Rapporteuse spéciale sur la situation des droits de l'homme au Belarus, Anaïs Marin », 20 juillet 2022, p. 6.

29. Non-papier préparé par le Cabinet uni de transition de la Belarus, février 2023.

ainsi que des visas nationaux donnant droit à un permis de séjour temporaire. La procédure de transfert d'entreprises (principalement informatiques) a également été assouplie, permettant le transfert en Lituanie de tous les employés.

40. Le nombre de Bélarussiens vivant en Lituanie n'a cessé d'augmenter ces dernières années: ils étaient 18 000 en 2020, 31 000 en 2021 et 49 000 en 2022. Il existe trois sources de régularisation: avec un permis de travail, pour des raisons humanitaires ou avec le statut de réfugié. Des droits différents dérivent de chacun de ces statuts. Très peu de Bélarussiens ont demandé le statut de réfugié (160 uniquement) en raison de la longueur de la procédure, qui dure de 12 à 15 mois et pendant laquelle il est interdit de travailler. Le permis de séjour temporaire doit être renouvelé chaque année, une procédure lourde et coûteuse qui empêche effectivement la liberté de circulation puisque le passeport de l'étranger y est attaché.

41. Mes interlocuteurs bélarussiens ont souligné que la Lituanie avait fait preuve d'une grande solidarité envers leur peuple qui avait fui pour défendre la démocratie et les droits humains, en les accueillant après les élections truquées. Cependant, le nouveau projet de régularisation en discussion au moment de ma visite à Vilnius sur les mesures restrictives à adopter en conséquence de l'agression de la Russie contre l'Ukraine, suscitait de profondes inquiétudes parmi les Bélarussiens, car perçu comme «mettant le peuple bélarussien et le régime de Minsk dans le même panier». Les Bélarussiens de Lituanie étaient inquiets, interprétant ce projet de loi comme une réaction à leur présence en Lituanie. L'un d'entre eux a posé la question suivante: «Pourquoi la Lituanie nous punit-elle? Qu'avons-nous fait de mal?».

42. Les représentants du ministère de l'Intérieur rencontrés à Vilnius m'ont assuré que les autorités n'avaient pas l'intention d'affecter négativement la vie des personnes qui résistent au régime de Minsk et qui ont trouvé refuge en Lituanie, y vivent, y apprennent et y travaillent; mes interlocuteurs ont cependant souligné que les autorités devaient prendre des mesures pour préserver la sécurité nationale après l'agression russe contre l'Ukraine. Pour eux, les régimes russe et bélarussien sont responsables à parts égales de la guerre en Ukraine.

43. Le 20 avril 2023, le Parlement lituanien a adopté la loi sur les mesures restrictives, visant à sauvegarder la sécurité nationale et les intérêts de la politique étrangère de la Lituanie, suite au rejet du veto apposé par le Président quelques jours plus tôt³⁰. Un projet précédent établissait de sérieuses restrictions pour les Bélarussiens en ce qui concerne la possibilité d'obtenir des visas, de demander des permis de séjour, des citoyennetés, des statuts de résidence électronique et d'obtenir des signatures électroniques.

44. La loi, telle qu'amendée par le parlement, n'affecte finalement pas les Bélarussiens qui vivent déjà en Lituanie. Elle introduit plutôt des restrictions pour celles et ceux qui n'y résident pas. Ainsi, elle prévoit de ne plus accepter: les demandes de visa auprès des services lituaniens des visas à l'étranger, sauf si le ministère des Affaires étrangères joue le rôle de médiateur; les demandes de visa national par l'intermédiaire d'un prestataire de services externe à l'étranger (cette restriction entrera en vigueur le 1er juillet 2023); et les demandes de statut de résident électronique (sauf pour les personnes titulaires d'un permis de séjour permanent ou temporaire en Lituanie). Cette nouvelle législation affectera donc les éventuels nouveaux arrivants, y compris les parents de ceux qui résident déjà en Lituanie.

45. Lors d'une réunion tenue le 5 avril 2023, le ministère de l'Intérieur et le bureau de Sviatlana Tsikhanouskaya ont convenu de former un groupe de travail chargé de simplifier les procédures et d'aborder d'autres questions pratiques concernant les Bélarussiens en Lituanie. Cette proximité physique est sans aucun doute propice à la résolution à la source des problèmes potentiels qui peuvent émerger.

46. Une telle équipe *ad hoc* chargée de résoudre les problèmes des Bélarussiens en exil en Pologne est déjà en place depuis mars 2022. Lors de ma visite à Varsovie, le ministère de l'Intérieur m'a fourni des informations détaillées et des données statistiques. La législation et la pratique ont été modifiées pour permettre aux Bélarussiens fuyant le régime de séjourner et de travailler légalement en Pologne. Depuis janvier 2023, celles et ceux venus en Pologne sur la base d'un visa humanitaire ont été autorisés à régulariser leur séjour ultérieur sur la base d'un permis de séjour temporaire.

47. Cela a ouvert la possibilité de leur accorder un document de voyage polonais pour étrangers, habituellement délivré aux étrangers séjournant en Pologne sur la base d'un permis de séjour à durée indéterminée, lorsqu'ils ou elles ont perdu leur document de voyage, qu'il a été détruit ou qu'il a expiré, et qu'il n'est pas possible d'obtenir un nouveau document de voyage³¹.

30. XIV-1868 Lietuvos Respublikos ribojamųjų priemonių dėl karinės agresijos prieš Ukrainą nustatymo įstatymas (Irs.lt).

31. Article 186, paragraphe 1, point 9 de la loi sur les étrangers.

48. En outre, conformément à la loi du 9 mars 2023 modifiant la loi sur les étrangers et certaines autres lois, à partir du 1er juin 2023, la possibilité de délivrer ce document sera également ouverte aux Bélarussiens séjournant en Pologne sur la base d'un permis de séjour temporaire, d'une protection subsidiaire ou d'un permis de séjour pour raisons humanitaires. Le document, valable un an, sera délivré gratuitement par le voïvode³².

49. La Pologne et la Lituanie sont les deux seuls pays à avoir adopté des dispositions spécifiques pour faire face au grand nombre d'arrivées de Bélarussiens. Leurs efforts considérables et leur bonne volonté n'ont cependant pas éliminé tous les soucis et les obstacles que les Bélarussiens doivent endurer. Que dire alors de celles et ceux qui vivent dans d'autres États membres du Conseil de l'Europe, où la situation du Bélarus n'est pas très bien comprise ? La plupart de ces derniers ne disposent pas d'une législation favorable pour régulariser les Bélarussiens sur la base des motifs humanitaires pour lesquels ils et elles sont entrés dans l'Union européenne ou pour prévoir la possibilité d'obtenir des motifs légaux de séjour sur la base d'études ou d'un travail, y compris pour les spécialistes hautement qualifiés.

50. N'oublions jamais que si ces personnes sont parties, c'est parce qu'elles n'avaient pas d'autre choix. Beaucoup ont connu l'emprisonnement, la torture et les menaces. Elles n'ont qu'un seul souhait : retourner dans leur pays pour y construire un nouvel État démocratique. Leur vie devrait être facilitée autant que possible par les pays d'accueil, le temps de leur séjour à l'étranger. Il existe de nombreux exemples où le départ tardif d'experts, d'activistes, de journalistes, de défenseurs des droits humains, réticents à quitter leur pays d'origine, s'est soldé par des arrestations et de longues périodes d'emprisonnement.

3.1.3. Demander le statut de réfugié ou non ?

51. Très peu de Bélarussiens en exil ont demandé le statut de réfugié, car ils/elles ne souhaitent pas rompre leurs liens avec leur pays d'origine qu'ils/elles n'ont pas quitté par choix. L'obtention du statut de réfugié a également des conséquences pratiques, comme l'impossibilité de vendre un bien immobilier au Bélarus par exemple.

52. En Pologne, par exemple, qui dispose d'un régime très libéral en matière d'octroi de la protection internationale, entre le 9 août 2020 et le 31 décembre 2022, 5 775 Bélarussiens ont demandé une protection internationale. Cela ne représente que 5 % de celles et ceux ayant demandé différents types de permis de séjour en Pologne. Plus de 99 % des demandes ont été acceptées, celles qui ont été rejetées l'ont été pour des raisons de sécurité. La Pologne a enregistré environ 70 % des demandes de protection en Europe émanant de ressortissants bélarussiens. La Lituanie et l'Allemagne ont accepté chacune environ 10 % des autres demandes.

53. Mais pour celles et ceux qui souhaitent demander une protection internationale, les règles et procédures nationales font souvent de ce voyage un long périple sans autorisation d'accéder au marché de l'emploi. En Lituanie, un pays où la vie est chère pour les Bélarussiens, certaines personnes sont obligées d'utiliser des moyens illégaux pour gagner de l'argent afin de survivre pendant la procédure d'obtention du statut de réfugié, qui prend plus d'un an, même si elles souhaitent respecter la loi et payer des impôts.

54. Dans des pays comme la France, l'Espagne et le Portugal, il est presque impossible d'obtenir le statut de réfugié car les autorités concernées ne sont pas au courant de la situation au Bélarus. Il est arrivé qu'un fonctionnaire du service d'immigration pose la question suivante à un demandeur : « Quel est le problème avec le Bélarus ? »³³. Tant que les autorités nationales et les fonctionnaires qui traitent les dossiers d'immigration des demandeurs et demandeuses bélarussiens ne seront pas au courant de la situation au Bélarus, il est peu probable que la situation s'améliore.

3.2. Menaces sur la liberté de circulation

55. La liberté de circulation est une question très sensible qui touche de nombreux Bélarussiens à l'étranger. Même les personnes qui remplissent les conditions nécessaires pour voyager à l'étranger se heurtent après un certain temps à un problème pratique : soit leur passeport arrive à expiration, soit il ne contient pas suffisamment de pages pour être tamponné. Nous, ressortissants de l'espace Schengen, avons presque oublié ce que signifie faire tamponner son passeport à chaque passage de frontière, mais si nous nous souvenons de ce que cela signifie, nous réalisons à quel point les pages vierges peuvent être importantes dans un passeport en cours de validité.

32. Le gouverneur d'une région.

33. Échange de vues, 15 mars 2023.

56. Cette situation ne concerne pas les bénéficiaires d'une protection internationale qui disposent d'un document de voyage et ceux qui disposent d'un permis de séjour temporaire accompagné d'un passeport d'étranger de même durée, comme en Lituanie et en Pologne. Ces personnes constituent cependant une minorité.

57. Il existe de nombreuses preuves anecdotiques que les consulats biélorussiens à l'étranger refusent les demandes de prolongation de la validité des passeports de leurs ressortissants. Au lieu de cela, ils exigent que ces personnes retournent au Bélarus pour obtenir un nouveau document de voyage. Cela n'est évidemment pas possible pour toutes celles et tous ceux qui ont échappé au régime en place. Il y a déjà eu trop d'exemples de Biélorussiens arrêtés à leur retour malgré le chant des sirènes de Loukachenka pour les attirer chez eux. Pour le régime, le contrôle des passeports est clairement utilisé comme un moyen de contrôler la vie de celles et ceux qui vivent à l'étranger. Cette pratique constitue également un abandon de fait par le régime de Loukachenka de l'un des services fondamentaux de l'État, à savoir la délivrance de documents à ses ressortissants.

58. Cette dépendance est préjudiciable aux Biélorussiens vivant à l'étranger, qui ont montré qu'ils et elles ne voulaient pas perdre leur citoyenneté. Leurs passeports ne devraient pas être utilisés par les autorités comme un instrument de contrôle de leur vie.

59. Une possibilité serait d'autoriser les ressortissants Biélorussiens à continuer d'utiliser leurs documents de voyage qui ont expiré. Toutefois, l'Union européenne traite la délivrance des documents de voyage et leur crédibilité avec une extrême prudence. Les documents doivent également répondre aux exigences strictes de l'Organisation de l'aviation civile internationale (OACI) en matière de sécurité des voyages. En outre, la prolongation de la période de validité d'un document de voyage est une tâche extrêmement longue et délicate à réaliser dans l'Union européenne. Cela serait contraire aux règles de l'OACI, qui s'appliquent dans le monde entier et ne prévoient aucune dérogation.

60. Afin de répondre à la demande du peuple de ne pas être pris en otage par un régime illégitime qui l'empêche de jouir de la liberté de mouvement, le Bureau de Sviatlana Tsikhanouskaya et le Cabinet transitoire uni du Bélarus ont eu l'idée de créer un nouveau passeport biélorussien qui serait délivré par eux. De nombreuses difficultés politiques, pratiques, financières et sécuritaires sont liées à une telle initiative, mais la situation actuelle de création d'un État biélorussien *de facto* en exil est unique. Il faut donc trouver une solution originale et les États membres du Conseil de l'Europe, ainsi que l'Union européenne, pourraient trouver des moyens inédits de soutenir ces efforts.

3.3. Refus des services consulaires

61. Les services consulaires sont également refusés lorsqu'une apostille est nécessaire, notamment pour la procédure de régularisation. On m'a dit qu'après avoir fait de longues files d'attente, les gens se voient répondre qu'ils doivent retourner au Bélarus, ce qui n'est évidemment pas faisable puisque, comme je l'ai déjà dit, ils seraient rapidement arrêtés, ou alors leur demande reste sans réponse.

62. Les enfants nés à l'étranger qui ne peuvent pas obtenir de documents parce que les consulats ne peuvent pas s'occuper de cette question sont particulièrement préoccupants. Comme leurs parents ne sont pas en mesure de retourner au Bélarus pour obtenir des documents en bonne et due forme, ces enfants nés à l'étranger risquent de devenir apatrides.

63. Parce que le régime continue d'utiliser ce levier contre ses citoyens et parce que les pays d'accueil exigent des documents qui sont, de fait, impossibles à obtenir, les Biélorussiens en exil se retrouvent soit contraints de rentrer et risquent d'être arrêtés pour des raisons politiques, soit dans l'impossibilité de légaliser leur séjour, de faire reconnaître leurs diplômes, et se voient refuser l'accès aux services sociaux et aux soins de santé. Il y a une contradiction à exiger une apostille d'un régime non reconnu, et des solutions doivent être trouvées pour éviter le recours aux services consulaires.

3.4. Menaces pour la sûreté et la sécurité

64. Le passage de la frontière n'est pas toujours suffisant pour assurer la sécurité des Biélorussiens qui ont fui le régime, mais les risques les plus importants demeurent pour ceux qui sont restés sur place. De toute évidence, le Bélarus est devenu une immense prison à ciel ouvert, où n'importe qui peut devenir la cible du régime, à l'exception de ceux qui lui restent fidèles. Il est difficile de maintenir des relations avec les parents et les amis restés au pays, précisément pour ne pas les mettre en danger. Nombre de mes interlocuteurs ont souligné que l'un des défis consiste à rétablir le lien entre celles et ceux qui se trouvent hors du pays et celle et ceux qui s'y trouvent encore.

65. La simple communication devient un véritable défi. Le sociologue français Roman Hervouet en donne un exemple magnifique et touchant dans son dernier livre, où il raconte sa correspondance avec un vieil ami qui vit toujours à Minsk, et qui se sent comme l'Albatros de Charles Baudelaire, « exilé sur terre »³⁴.

66. Tous les Bélarussiens en exil craignent de rentrer car toute déclaration publique et tout message personnel pourraient être utilisés comme preuve en vue de leur détention. Chaque jour, au Bélarus, environ 15 à 20 personnes sont arrêtées et, rien qu'en 2022, 5 000 détentions pour motifs politiques ont été enregistrées. Cependant, les Bélarussiens en exil ne craignent pas seulement pour leur vie, mais aussi pour d'éventuelles représailles de l'État sur leurs proches qui se trouvent encore sur le territoire bélarussien. Lorsque ils/elles sont condamnés par contumace à une peine d'emprisonnement ou à des sanctions civiles, les autorités prennent toutes les mesures qu'elles jugent nécessaires pour les pousser à rentrer au Bélarus et à se faire arrêter. Par exemple, il y a eu des cas où des proches de Bélarussiens en exil ont été kidnappés ou détenus³⁵. Il arrive que ces proches soient eux-mêmes torturés pour les forcer à transmettre des informations sur des Bélarussiens qui se trouvent à l'étranger. Dans d'autres cas, les maisons des Bélarussiens en exil ont été fouillées de fond en comble, pour ne pas dire vandalisées, à la recherche de preuves qui pourraient être utilisées dans leurs procès, tandis que les bureaux des ONG ont été perquisitionnés en guise de message de menace³⁶.

67. Les organisations qui soutiennent les militants et les familles de prisonniers politiques en leur apportant un soutien financier dans le pays doivent agir très prudemment pour éviter le risque d'arrestation des bénéficiaires. Certaines ont été reconnues comme des « organisations extrémistes » et lorsque les banques du Bélarus ont divulgué la liste des personnes qui ont fait des dons par ce biais, elles ont également été déclarées extrémistes. En conséquence, des personnes au Bélarus ont été arrêtées et ont fait l'objet de chantage.

68. Il y a suffisamment d'affaires retentissantes qui montrent que la sécurité numérique n'est pas correctement prise en compte. Par exemple, le contenu de l'ordinateur et du téléphone du journaliste Raman Pratasevich a été utilisé comme preuve pour l'arrêter et le poursuivre en justice après le détournement du vol Ryanair Athènes – Vilnius en avril 2021.

69. J'ai entendu deux versions différentes au sujet du livre « I am going out » [Je sors], qui contient des photos des manifestations ayant suivi les élections du 9 août 2020³⁷ : les autorités utilisent ces photos pour identifier les opposants au régime et les arrêter, en se servant des photos comme preuve que ces personnes ont participé à des manifestations anti-Loukachenka, et au contraire, Freedom House utilise les photos pour trouver des preuves que celles et ceux qui cherchent à entrer en Lituanie sont de véritables opposants au régime, et non des agents infiltrés.

70. Il est difficile de dire dans quelle mesure les services spéciaux bélarussiens sont actifs à l'étranger, mais on m'a dit dans différents contextes que l'utilisation de récits faux et discréditant à l'encontre des activistes est en hausse, ce qui contribue notamment à créer un sentiment de méfiance parmi les différentes organisations.

71. Dans un cas, un avocat lituanien a été accusé d'avoir été recruté par le KGB pour espionner une organisation basée à Vilnius³⁸. On m'a également dit qu'il y avait des cas de Bélarussiens en exil recrutés par le KGB bélarussien en échange d'un retour sain et sauf au Bélarus et de l'acquiescement de toute accusation éventuelle à leur encontre. Selon une source, rien qu'en décembre 2022, 58 d'entre eux ont été arrêtés après être rentrés au Bélarus, alors que les autorités leur avaient promis un retour en toute sécurité³⁹.

72. Les procédures pénales engagées au Bélarus contre des opposants politiques peuvent avoir d'énormes répercussions sur la vie des Bélarussiens en exil si Interpol émet une notice rouge à la demande du régime de Loukachenka. Il y a déjà eu de nombreux cas où des procédures pénales ont été engagées sous prétexte de persécution politique. Par exemple, des délits économiques tels que le non-paiement d'impôts, l'octroi ou l'acceptation de pots-de-vin, la fraude, le blanchiment d'argent sont utilisés pour persécuter des opposants politiques à la fois au Bélarus (au moins 15 prisonniers politiques ont été condamnés en vertu de ces dispositions du Code pénal, y compris le lauréat du prix Nobel Ales Bialiatski) et en dehors du Bélarus (Dmitri Glazer a été accusé d'avoir accepté des pots-de-vin, mais a été libéré par un tribunal slovène)⁴⁰. En outre,

34. Ronan Hervouet, *La Révolution suspendue, les Bélarusses contre l'État autoritaire*, Plein Jour, 2023.

35. Pavel Slunkin, « A prison of the mind: Lukashenka's pursuit of exiled Belarusians », European Council on Foreign Relations, 30 janvier 2023 ; voir également Assemblée générale des Nations unies, A/77/195, *op. cit.* p. 10-12.

36. Assemblée générale des Nations unies, A/77/195, *op. cit.* p. 13.

37. <https://euroradio.fm/ru/v-minske-semeynyuyu-paru-osudili-za-protesty-po-foto-iz-knigi>.

38. Our House, « Extraterritorial attacks of special services of Russia and Belarus against Belarusian women human rights defenders, journalists and activists in exile in the territory of Republic of Lithuania », 24 octobre 2022.

39. Our House, « Europe's New Berlin Wall : invisible Belarusian Refugees Between Minsk and Vilnius », 1er mars 2023.

40. www.24ur.com/novice/slovenija/slovenska-policija-pridrza-belorusa-na-katerega-je-razpisana-tiralica.html.

des procédures pénales pour menace à la sécurité nationale, extrémisme, haute trahison, incitation à la haine nationale, trouble à l'ordre public, etc. sont engagées contre des opposants politiques et des journalistes qui protestent contre la guerre en Ukraine⁴¹.

73. À la suite d'amendements législatifs, depuis mai 2022, la peine de mort peut être imposée non seulement pour avoir commis un acte terroriste, mais aussi pour l'avoir préparé. La liste des soi-disant terroristes au Bélarus comprend des participants aux manifestations de 2020, notamment Sviatlana Tsikhanouskaya et Pavel Latoushka. En 2022, des personnes ont été arrêtées pour avoir saboté la voie ferrée afin d'empêcher les trains militaires russes de se rendre en Ukraine. La plupart des personnes arrêtées ont été accusées d'avoir commis un acte de terrorisme ou de l'avoir préparé.

74. Les Bélarussiens en exil ne peuvent se sentir en sécurité que s'ils/elles savent avec certitude qu'il n'y aura pas de risque d'extradition à la suite d'une notice rouge d'Interpol. Il est donc essentiel de fournir des informations adéquates aux autorités nationales respectives auxquelles ces notices rouges sont adressées. Les ministères de la Justice et de l'Intérieur devraient systématiquement prendre connaissance des rapports pertinents qui justifieront une réponse négative à une notice rouge d'Interpol ou une demande d'extradition⁴². À cet égard, il convient de noter que le Bélarus est le seul pays européen où une demande adressée à Interpol ne nécessite pas de décision de justice; le bureau du procureur utilise cette lacune pour poursuivre des opposants politiques.

3.5. Solidarité avec le Bélarus

75. Les liens entre les Bélarussiens en exil et leurs compatriotes qui n'ont pas quitté le pays restent très étroits, même en l'absence de contacts physiques. Les médias sociaux et les technologies modernes ont joué un rôle déterminant à cet égard. Il existe de nombreuses initiatives visant à soutenir différents groupes au Bélarus, dont je ne dresserai pas le catalogue, car elles mériteraient un rapport à elles seules⁴³.

76. Valentin Stefanovic, vice-président de *Viasna*, vice-président de la Fédération internationale des droits de l'homme (FIDH) et partenaire de longue date du Conseil de l'Europe sur la question de l'abolition de la peine de mort, condamné à 9 ans de colonie, a écrit en avril 2023 : « [L]a prison, c'est comme la mort [...] On n'est peut-être pas mort, mais on est effacé de la vie pour longtemps, et la vie continue; elle continue, mais sans vous. Mais j'ai la ferme intention de tout endurer et de revenir dans ce monde »⁴⁴.

77. Le nombre de prisonniers politiques augmente quotidiennement et il est devenu primordial de les soutenir, ainsi que leurs proches. Outre l'horreur de l'emprisonnement, les prisonniers font face à de nombreuses difficultés après leur libération. La liste des différents types de soutien matériel nécessaires est sans fin, de la nourriture à l'argent (pour payer les factures de gaz et d'électricité accumulées pendant la période d'emprisonnement), en passant par les vêtements, les médicaments, etc. Un afflux régulier de dons est nécessaire pour pouvoir soutenir tous ceux qui sont dans le besoin, en gardant également à l'esprit que quelque 300 à 400 prisonniers politiques condamnés au lendemain des élections à 2 ou 3 ans de prison devraient être libérés en 2023 – 2024.

78. Après leur libération, la santé mentale et physique des prisonniers politiques est mise à mal et des efforts considérables sont déployés pour assurer leur resocialisation. On m'a dit qu'en raison de leurs mauvaises conditions de détention, beaucoup ont perdu leurs dents et que leur remplacement est considéré comme une étape importante vers la resocialisation⁴⁵.

79. Une autre catégorie de personnes ayant besoin du soutien de leurs compatriotes à l'étranger est celle des personnes licenciées et sans aucune source de revenus réguliers, comme les médecins et les enseignants.

80. Des alternatives sûres et sécurisées sont mises en place pour transférer de l'argent vers le Bélarus afin de surmonter les obstacles liés aux problèmes de sécurité, aux réglementations bancaires et aux sanctions. Le volume d'argent concerné, les priorités divergentes et les initiatives concurrentes ont provoqué des tensions entre certaines organisations non gouvernementales bélarussiennes en exil.

41. www.dw.com/ru/10-sutok-za-zhelto-golubye-cvety-kak-sudili-belorusov-zaderzhannyh-za-akcii-protiv-vojny/a-61001758; <https://humanconstantia.org/obzor-borby-s-ekstremizmom-v-belarusi-za-oktyabr-dekabr-2022/>; <https://prisoners.spring96.org/ru/person/vjaczaslau-lazarau>.

42. Le dossier d'information pourrait comprendre les éléments suivants : Rapport du rapporteur de l'OSCE dans le cadre du mécanisme de Moscou sur les allégations de violations des droits de l'homme liées à l'élection présidentielle du 9 août 2020 en Biélorussie, examen par le HCDH de la situation des droits de l'homme en Bélarus, [actions pour lesquelles les citoyens bélarussiens peuvent être tenus pénalement responsables, cas de persécution politique d'activistes Bélarussiens par le biais de requêtes auprès d'Interpol](#).

43. Voir par exemple <https://inicyjatyva.com/initiatives>.

44. Valiantsin Stefanovic : « I firmly intend to endure it all and return to the free world » (spring96.org).

45. <https://bysol.org/ru/private/formerpoliticalprisonerinneed>.

3.6. Accès à l'éducation

81. Contraints de fuir le pays sans avoir organisé leur départ au préalable, de nombreux Bélarussiens ont souvent oublié leurs diplômes et n'ont pas apostillé leurs certificats professionnels. L'absence de documents officiels représente donc un obstacle important à l'accès au marché du travail qualifié ou aux programmes éducatifs. En outre, ne connaissant pas la ou les langues de leurs pays d'accueil ou devant s'adapter à de nouveaux contextes, les Bélarussiens en exil rencontrent souvent des difficultés à trouver des écoles adaptées pour leurs enfants.

82. Des cas de discrimination ont également été enregistrés dans les écoles et les universités. En particulier, les universités européennes ont parfois refusé aux Bélarussiens la possibilité de s'inscrire, par exemple en avançant des raisons de sécurité. D'autres discutent de l'expulsion possible d'étudiants Bélarussiens en exil déjà inscrits⁴⁶.

83. Les élèves du Pranciskaus Skorinos Gymnasium ont le privilège d'étudier dans la seule école de 10 classes où l'enseignement est dispensé en bélarussien en dehors du Bélarus. Ainsi, ces élèves suivent le programme lituanien mais dans leur langue maternelle. Ouvert en 1919, fermé en 1944 et rouvert en 1994, il compte pour cette année scolaire 381 élèves, dont la moitié est arrivée après les élections de 2020. Outre leur langue maternelle et le lituanien, ils apprennent l'anglais et le russe⁴⁷. Certains de leurs professeurs sont eux-mêmes des Bélarussiens en exil. L'intégration n'y est pas un problème, contrairement à d'autres écoles où les élèves bélarussiens doivent s'adapter à une nouvelle langue et à un nouveau programme. En Pologne, pour l'année scolaire en cours, certains d'entre eux ont étudié dans des classes d'adaptation avec des enfants ukrainiens, ce qui a provoqué des tensions et des brimades dans certains cas. On m'a également dit que les classes destinées à la minorité bélarussienne en Pologne n'étaient pas ouvertes aux nouveaux arrivants.

84. Étant donné que le monde scientifique et universitaire du Bélarus a vécu en vase clos pendant des années, fonctionnant selon ses propres critères, les universitaires Bélarussiens n'ont pratiquement pas pu prendre part à des projets scientifiques internationaux. Par conséquent, non seulement n'ont-ils aucun lien avec leurs pairs au niveau international, leurs CV ne répondent pas aux exigences des institutions universitaires en dehors du Bélarus mais la reconnaissance de leurs diplômes est également problématique. Les universitaires en exil ont donc du mal à s'installer ailleurs.

85. Le report du service militaire ne sera plus possible à partir de cette année pour les jeunes hommes qui étudient à l'étranger. Par conséquent, soit les étudiants iront à l'armée à l'âge de 18 ans et reprendront leurs études deux ans plus tard, soit, s'ils restent dans leur université, ils seront considérés comme s'étant soustraits au service militaire. L'Université européenne des sciences humaines, la seule université bélarussienne capable de fonctionner sur la base de la liberté académique et de l'adhésion aux valeurs européennes, en exil à Vilnius depuis 2005, est particulièrement préoccupée par le fait que les visas et les permis de séjour de ces jeunes hommes expireront une fois qu'ils auront obtenu leur diplôme.

3.7. Poursuivre une carrière professionnelle en exil

86. Outre les obstacles structurels, les exilés Bélarussiens sont souvent victimes de discrimination au travail en raison de leur nationalité. Ils signalent des cas de surcharge de travail, de diffusion de fausses informations à leur sujet et de rejet de leurs demandes d'emploi⁴⁸. Selon une analyse quantitative récente, 17 % de celles et ceux qui se trouvent en Pologne et qui ont été interrogés ont essuyé un refus d'embauche⁴⁹.

3.7.1. Entreprises

87. Plus de 80% des entreprises bélarussiennes en exil sont basées en Pologne grâce au Poland Business Harbour. 10% sont basées en Lituanie et le reste ailleurs dans le monde, en particulier en Géorgie, qui compte un grand nombre de petites entreprises et d'indépendants.

88. La délocalisation des entreprises informatiques est généralement une réussite. Par exemple, parmi les trois premières entreprises de technologies de l'information en Lituanie, deux sont bélarussiennes. Toutefois,

46. Union des étudiants européens, «BM81: Resolution on inadmissibility of discrimination against students from Belarus», 15 juillet 2022.

47. P. Skorinos Gymnasium (skorinosgimnazija.lt).

48. Oleg Alampiyev et Philipp Bikanau, «Belarusians in Poland, Lithuania, Georgia: attitude to the war, help to Ukraine, discrimination», Friedrich Ebert Stiftung, août 2022, p. 17, et Volha Kavalskaya, «Life in exile – a report on Belarusian women abroad», *New Eastern Europe*, 31 mai 2022.

49. Oleg Alampiyev et Philipp Bikanau (2022), *op. cit.*, p. 13.

la majorité des entreprises biélorussiennes délocalisées se trouvent dans le secteur du commerce de détail, de la logistique et du transport, des petits services et de la construction.

89. Les sanctions internationales contre le régime de Loukachenka ont été accueillies favorablement par les forces démocratiques. Cependant, elles ont également eu un impact sur le fonctionnement des entreprises dirigées par des Biélorussiens non affiliés au régime de Minsk, qui ont quitté le pays⁵⁰.

90. L'ouverture d'un compte bancaire est le plus grand défi auquel ces entreprises sont confrontées. Bien que deux banques polonaises soient disposées à ouvrir des comptes pour ces entreprises, si une demande est rejetée, l'entreprise sera placée sur une liste noire, et une nouvelle demande de sa part nécessitera en fait la création d'une nouvelle société. En outre, les adresses temporaires ne sont pas acceptées, ce qui pose un problème particulier pour les entreprises du secteur des technologies de l'information qui fonctionnent souvent en mode nomade. La limitation des dépôts est également problématique, car elle affecte les personnes qui souhaitent rapatrier dans leur pays d'accueil les fonds provenant de la vente d'un bien immobilier au Biélorus. Cela n'affecte pas seulement les entreprises, mais aussi les prisonniers politiques libérés qui ont quitté le pays.

91. Les entreprises biélorussiennes sont moins compétitives car il leur est difficile d'obtenir un crédit ou des services de comptabilité. De plus, dans certains pays comme l'Estonie ou la Lettonie, les actionnaires locaux deviennent les principaux actionnaires car il est pratiquement impossible pour les Biélorussiens de posséder une entreprise dans ces pays.

92. L'Association of Belarus Businesses Abroad, créée en 2021, apporte son soutien aux entreprises biélorussiennes qui souhaitent se délocaliser ou qui l'ont déjà fait⁵¹. Un système d'accréditation a été mis au point, dans lequel les entreprises qui souhaitent adhérer doivent signer un code d'éthique, confirmant qu'elles sont contre la guerre en Ukraine et qu'elles soutiennent les valeurs démocratiques. Trois de ses membres font partie de l'équipe économique de Sviatlana Tsikhanouskaya et ont participé au Forum de Davos 2023 pour présenter les besoins du secteur privé biélorussien en exil. Bien que l'association soutienne pleinement les sanctions de l'Union européenne contre le Biélorus, elle estime que ceux qui s'opposent au régime de Loukachenka devraient être soutenus et autorisés à payer des impôts dans leur pays d'accueil.

3.7.2. Journalistes

93. L'Association des journalistes du Biélorus (BAJ) est une association professionnelle de journalistes de médias indépendants, créée en 1995 pour protéger la liberté d'expression et d'information, promouvoir les normes professionnelles du journalisme, assurer le suivi de la presse biélorussienne et offrir un soutien juridique à tous les travailleurs des médias⁵². Quelque 400 à 500 de ses 1300 membres ont quitté le pays après la perquisition des bureaux de la BAJ en février 2021. En août 2021, la Cour suprême du Biélorus a accédé à la demande du ministère de la Justice de liquider l'association, mais celle-ci continue bien sûr de fonctionner en exil. En mars 2023, la BAJ et son personnel ont été désignés comme « formation extrémiste » par les autorités⁵³.

94. La plupart des journalistes en exil se trouvent en Géorgie (environ 50), en Allemagne (entre 20 et 30), en Lituanie (environ 150) et en Pologne (plus de 200). Ils et elles travaillent pour des médias biélorussiens, leur principal objectif étant de fournir des informations objectives et vérifiées au sein du pays afin de briser la machine de propagande. Pour ceux qui ne sont pas déjà emprisonnés – 33 sont des prisonniers politiques – travailler comme journaliste indépendant au Biélorus est devenu impossible, les risques étant trop élevés⁵⁴.

95. Les journalistes sont confrontés aux mêmes difficultés que leurs autres compatriotes en termes de régularisation, d'accès aux comptes bancaires, etc. Il arrive fréquemment que leurs salaires soient bloqués jusqu'à ce que les contrôles anti-blanchiment soient effectués. Pendant cette période, ces personnes n'ont pas accès à leur salaire.

96. Ce qui les aiderait sans aucun doute à informer leurs compatriotes, c'est que les moteurs de recherche, tels que Google, veillent à ce que leurs informations, plutôt que celles provenant de sources officielles, soient placées en tête des recherches. Le fait que le Biélorus soit un petit marché ne devrait pas dissuader les grandes entreprises informatiques de contribuer à garantir un internet équitable et sûr au Biélorus même, en permettant à des informations indépendantes et objectives de circuler.

50. « Map of Belarusian Business Abroad Has Appeared » – Belarusian News – charter97.org et www.txtreport.com/business/2022-02-23-belarus-business-harbor-in-baltics-business-forum-takes-place-in-vilnius.ryiV22ml5.html.

51. ABBA – Association of Belarusian Business Abroad (abbabusiness.org).

52. Belarusian Association of Journalists | baj.by.

53. www.hrw.org/news/2023/03/10/belarus-equates-rights-protection-extremism.

54. Рэпрэсіі супраць журналістаў і медыя ў 2023 годзе, спіс зняволеных | baj.by.

3.7.3. Avocats

97. Les avocats sont une catégorie professionnelle particulièrement menacée au Bélarus. Ces professionnels du droit font l'objet d'un large éventail d'attaques de la part du régime: utilisation abusive des procédures disciplinaires, détention arbitraire et poursuites pénales, traitement de leurs conversations sur Telegram comme « extrémistes », ingérence dans les communications confidentielles entre avocats et clients, et retrait de leur licence d'exercice.

98. En conséquence, nombre de ces personnes ont été contraintes de quitter le Bélarus et se trouvent aujourd'hui en exil. Outre la question de la régularisation du séjour, leur principal défi est de faire reconnaître leur autorisation d'exercer dans leur pays d'accueil. Bien qu'il n'existe pas de solution simple et évidente, la reconnaissance de l'Association bélarussienne des avocats spécialisés dans les droits humains, un nouveau type de barreau établi sur le territoire d'autres États, pourrait permettre aux avocats en exil de continuer à fournir des services juridiques à leurs clients au Bélarus. Son objectif principal est de promouvoir et de protéger les droits humains des avocats privés du droit d'exercer leur profession au Bélarus, ainsi que d'élever les normes de l'assistance juridique.

99. Le rapport « The Crisis of the Legal Profession in Belarus: How to Return the Right to Defense » [La crise de la profession d'avocat au Bélarus: comment rendre le droit à la défense] initié par le Center for Constitutionalism and Human Rights of the European Humanities University en partenariat avec le projet « Right to Defense » (defenders.by), l'organisation de défense des droits humains Human Constanta et Polish Helsinki Foundation for Human Rights contient un programme d'action intéressant, visant à restaurer la profession d'avocat et l'environnement juridique [Action Program for the Restoration of the Institute of Advocacy in Belarus] et constitue donc une précieuse feuille de route pour l'avenir⁵⁵.

3.8. Préserver l'identité et la culture bélarussiennes

100. Pendant de nombreuses années, la langue et la culture du Bélarus sont restées dans l'ombre de celles de la Russie. Même son nom n'a pas été correctement translittéré dans les langues étrangères, car aucune distinction n'a été faite entre « руський / руски », qui désigne le peuple, les langues, les cultures et la religion des Slaves orientaux à l'époque de l'État de la Rus', et « російський / расейски », qui désigne aujourd'hui le peuple, la langue, la culture et l'État russe. C'est ainsi que de nombreux pays désignent encore à tort le Bélarus comme la « Biélorussie » ou la « Russie blanche » au lieu de Bélarus/bélarussien, translittération en français de Беларусь/ Беларускі.

101. La crise politique née après les élections de 2020 a entraîné une renaissance de l'intérêt pour la langue et la culture bélarussiennes parmi les Bélarussiens en exil, alors que dans le même temps, cet intérêt a été réprimé au Bélarus même. Ainsi, de nombreux artistes et écrivains qui se sont joints aux manifestations de masse après les élections ont été détenus pour des motifs administratifs ou poursuivis au pénal. Le régime a censuré et interdit la publication de certains livres considérés comme extrémistes, tels que ceux de Sviatlana Aleksievich, lauréate du prix Nobel de littérature⁵⁶.

102. Un certain nombre d'initiatives ont été lancées pour promouvoir l'apprentissage de la langue, de l'histoire et de la culture bélarussiennes, notamment au sein du *Belarus Youth Club*, dont l'objectif est de veiller à ce que les Bélarussiens qui retourneront au Bélarus le fassent avec des connaissances et des compétences accrues⁵⁷. La priorité du centre est de préserver et de renforcer l'identité bélarussienne parmi les Bélarussiens en exil et leurs enfants. Outre les cours de langues et de musique, la production de dessins animés en bélarussien disponibles sur YouTube est l'une de ses initiatives réussies.

103. Le Conseil bélarussien pour la culture est une organisation non gouvernementale qui réunit les acteurs culturels formant l'infrastructure durable de la culture bélarussienne libre. Ses activités se concentrent sur la promotion de la culture bélarussienne (mécénat d'artistes, d'interprètes et de gestionnaires d'art), le développement de nouveaux projets culturels, l'unification de la communauté culturelle et la promotion de la culture bélarussienne dans le monde entier. Il est en train de préparer une feuille de route pour la Commission européenne sur la préservation de la culture bélarussienne. Cette feuille de route a pour but d'exposer les besoins de la société civile bélarussienne dans le domaine de la culture, d'expliquer pourquoi cette demande correspond aux intérêts des citoyens européens et de recommander aux donateurs comment agir – combien d'argent allouer à ce domaine, comment structurer l'aide et quels résultats attendre. L'objectif est

55. « The Crisis of the Legal Profession in Belarus: How to Return the Right to Defense » [Центр Конституціоналізма і Праў Чалавека] (cchr.online).

56. Assemblée générale des Nations unies, A/77/195, op. cit. p. 16.

57. HELP REFUGEES! (byhub.org).

que cette proposition soit prise en considération dans la période de programmation de la Commission européenne pour les trois prochaines années⁵⁸.

104. Entre-temps, la littérature biélorussienne et les livres en biélorussien ont pratiquement disparu au Biélorus. Des efforts sont déployés pour créer un Institut du livre biélorussien à l'étranger afin de faire connaître la littérature biélorussienne et de traduire davantage de livres en biélorussien. Un certain nombre d'auteurs, d'illustrateurs et d'éditeurs discutent du statut d'une telle organisation, qui prendrait la forme d'une plateforme dans un premier temps. Les personnes à l'initiative de l'Institut sont confrontées à des problèmes pratiques tels que le manque d'espace pour stocker les livres. Toutefois, le premier problème est d'ordre financier : quels investisseurs seraient intéressés par le très petit marché du livre biélorussien ?

105. La culture ne devrait pas être soumise aux lois du marché, elle ne peut être traduite en chiffres sur un fichier Excel. Il est essentiel d'apporter tout le soutien nécessaire pour permettre aux troupes de théâtre de jouer leurs pièces, aux musiciens de jouer, aux livres d'être publiés et lus, afin que l'art devienne le ciment de l'identité biélorussienne et que la langue et la culture biélorussiennes retrouvent leur place au soleil, car elles sont la clé de l'existence même de l'État biélorussien.

3.9. Double exil après avoir fui l'Ukraine

106. L'Ukraine est l'un des pays qui a accueilli un grand nombre de Biélorussiens, notamment en raison de son régime d'exemption de visa et de l'absence d'une barrière linguistique importante. On estime que 20 à 30 000 d'entre eux ont franchi la frontière chaque mois après les élections de 2020 et que quelque 171 000 Biélorussiens vivaient en Ukraine en 2021. On m'a rapporté qu'environ 50 000 personnes étaient parties en Pologne après l'agression russe contre l'Ukraine, un grand nombre en Géorgie et en Lituanie, et qu'il en resterait peut-être environ 5 000 en Ukraine.

107. Au départ, les Biélorussiens étaient autorisés à rester en Ukraine pendant 90 jours, mais après une campagne menée par des organisations de la société civile, cette durée a été portée à 180 jours, puis à nouveau prolongée un an plus tard⁵⁹. Malgré un processus de régularisation compliqué, la plupart des Biélorussiens qui vivaient en Ukraine avant la guerre étaient bien intégrés et n'avaient pas l'intention de partir. Ils et elles ont été contraints de le faire à la suite de l'attaque russe.

108. Comme d'autres ressortissants de pays tiers ayant fui l'Ukraine, ces Biélorussiens n'ont pas eu accès au même régime de protection et d'accueil que celui prévu pour les citoyens ukrainiens en vertu de la directive 2001/55/CE de l'Union européenne (directive sur la protection temporaire) et se sont retrouvés dans une situation de double exil.

109. Cependant, certains Biélorussiens sont restés en Ukraine pour aider les Ukrainiens à résister à l'agression russe, notamment le régiment Kastus Kalinoŭski et d'autres.

110. Une centaine de journalistes biélorussiens étaient exilés en Ukraine au début de la guerre. La plupart d'entre eux sont partis, mais il reste un certain nombre de correspondants qui couvrent la guerre pour les médias biélorussiens en exil, tels que Belsat, Nasha Niva et Zerkalo. J'ai été informé d'un problème très spécifique concernant les journalistes vivant en Ukraine : leurs comptes bancaires ont été bloqués par les services de sécurité ukrainiens, le SBU, et ils ne peuvent plus accéder à leur argent. Si environ la moitié de ces comptes ont été débloqués depuis, une cinquantaine d'autres restent inaccessibles à leurs propriétaires. Plusieurs tentatives ont été faites pour contacter les autorités ukrainiennes en leur nom, mais sans succès jusqu'à présent. J'espère que si les comptes sont correctement vérifiés et qu'il n'y a pas d'irrégularités, ils seront rendus accessibles à leurs propriétaires, dont la situation de double exil rend l'accès à leurs propres ressources encore plus crucial.

111. La participation du régime de Loukachenka à la guerre en Ukraine, la menace qu'il fait peser sur la sécurité de l'Ukraine et au-delà, avec son accord pour accueillir des armes nucléaires tactiques russes, ne devraient pas être considérées comme une justification pour imposer des mesures discriminatoires aux Biélorussiens, en particulier à ceux qui ont quitté le pays pour des raisons politiques, pour une situation dont ils ne sont pas responsables. Les Biélorussiens n'ont pas ménagé leurs efforts pour apporter leur soutien aux Ukrainiens, notamment par le biais de collectes de fonds menées par des organisations en exil⁶⁰. Si l'Ukraine craint

58. [Belarusian Council for Culture \(byculture.org\)](http://belarusiancouncilforculture.org).

59. Entretien avec le Free Belarus Centre.

60. [HELP REFUGEES! \(byhub.org\)](http://helprefugees.org), [Free Belarus Center](http://freebelaruscenter.org).

à juste titre l'ouverture d'un front nord, elle doit reconnaître que la majorité des Belarussiens ne soutient pas l'agression de la Russie contre l'Ukraine⁶¹.

4. Conclusions et recommandations

112. Les Belarussiens qui ont quitté leur pays après les élections présidentielles truquées d'août 2020 y ont été contraints par le régime de Loukachenka. Cet exil imposé les a exposés à des violations de leurs droits dans les pays d'accueil où ils et elles ont trouvé refuge, parfois comme conséquence involontaire des sanctions imposées au régime de Loukachenka.

113. Si leur principal souhait est de retourner dans un Bélarus démocratique, plus le temps passe, plus cette perspective semble s'éloigner. La levée des obstacles juridiques, administratifs et pratiques auxquels ces personnes sont confrontées et le soutien aux Belarussiens en exil devraient être une priorité pour les États membres du Conseil de l'Europe, car un Bélarus démocratique et sûr est partie intégrante de la sécurité en Europe.

114. Il est inutile d'ignorer le fait que les forces démocratiques cherchent à créer un « nouveau Bélarus » en exil. Il convient de soutenir les efforts qu'elles déploient pour atténuer les difficultés auxquelles sont confrontés leurs compatriotes. Dans le même temps, l'intégration des Belarussiens en exil dans les sociétés d'accueil reste essentielle pour éviter la ghettoïsation et la perte du sens de la réalité.

115. Ce rapport propose des solutions concrètes aux États membres où les Belarussiens fuyant le régime de Loukachenka ont trouvé refuge, afin qu'ils et elles puissent vivre le plus normalement possible, du moins sans entrave à la jouissance de leurs droits fondamentaux. Il devrait servir de base aux parlements nationaux des États concernés et aux autorités compétentes pour que les 46 États membres du Conseil de l'Europe offrent un niveau de protection équivalent, voire harmonisé, aux Belarussiens en exil, leur permettant de s'intégrer tout en préservant et en renforçant leur identité nationale.

61. [Rethinking Western policy towards Belarus | Chatham House – International Affairs Think Tank.](#)

Note conceptuelle et programme

Le rôle des parlements nationaux dans la résolution des défis rencontrés par les Bélarussien·nes en exil

Les Solutions de Luxembourg, 6-7 juin 2024

*Chambre des Députés du Grand-Duché de Luxembourg
23, rue du Marché-aux-Herbes | L-1728 Luxembourg*

INTRODUCTION

Dans sa Résolution 2499 (2023), l'Assemblée s'est penchée sur les défis auxquels sont confronté·es les Bélarussien·nes en exil et a proposé un certain nombre de solutions à mettre en œuvre par les Etats membres du Conseil de l'Europe. L'objectif de cette réunion est de discuter du rôle que les autorités nationales, y compris les parlements, peuvent jouer pour soutenir la mise en œuvre de ces recommandations.

OBJECTIF DE LA RÉUNION

Cet événement fait suite au rapport de l'APCE intitulé « Relever les défis spécifiques auxquels sont confronté·es les Bélarussien·nes en exil », adopté en juin 2023 et dont le rapporteur est Paul Galles (Luxembourg, PPE/DC). Il vise à susciter un débat sur le rôle que les autorités nationales, y compris les parlements par le biais de l'Alliance parlementaire internationale pour un Bélarus démocratique nouvellement créée, peuvent jouer pour soutenir les recommandations formulées dans la Résolution 2499 (2023). Il s'appuie sur le dialogue structuré et régulier du Conseil de l'Europe, y compris son Assemblée, avec les forces démocratiques du Bélarus, et renforce les liens avec la société civile, les défenseurs des droits humains, les journalistes indépendants et le monde universitaire, en vue de contribuer à améliorer leur visibilité et leur rayonnement. L'objectif global de l'événement est de soutenir les efforts des forces démocratiques du Bélarus pour résoudre les problèmes auxquels sont confrontés les Bélarussien·ne·s en exil en attendant leur retour dans un Bélarus démocratique.

FORMAT

La conférence « Les Solutions de Luxembourg », organisée en coopération avec la Chambre des Députés du Luxembourg, est un événement de haut niveau auquel participeront Theodoros Rousopoulos, Président de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe, et Sviatlana Tsikhanouskaya, Cheffe des forces démocratiques bélarusses.

Six sessions aborderont les principaux défis auxquels sont confrontés les Bélarussien·nes en exil et les solutions proposées dans la résolution 2499 (2023). Le point de départ de chaque session sera une vue d'ensemble des recommandations pertinentes, suivie d'un aperçu des défis actuels et des solutions possibles fournies par des intervenant·es bélarussien·nes et des représentants des parlements nationaux, des membres de l'Alliance parlementaire internationale pour un Bélarus démocratique, des représentant·es des ministères Affaires étrangères ou des représentants d'organisations internationales, y compris le Conseil de l'Europe, avec des actions sur chaque thème à élaborer au cours de la discussion pour orienter et aider à la coordination des étapes ultérieures.

Les panels se concentreront sur l'entrée et le séjour légaux, les menaces à la liberté de circulation et les conséquences du refus de services consulaires. L'accès à l'éducation, la poursuite d'une carrière professionnelle en exil et la préservation et la promotion de l'identité culturelle bélarussienne seront également abordés. Les panels seront modérés par des membres de la commission ad hoc du bureau sur les Bélarussien·ne·s en exil ou d'autres personnes concernées.

La perspective du monde artistique sera également apportée par l'écrivain primé Sasha Filipenko et Natalia Kaliada, cofondatrice et directrice du *Belarus Free Theatre*.

Une conférence de presse sera également organisée afin d'accroître la visibilité de la situation des Bélarussien·ne·s en exil et de promouvoir la nouvelle Alliance parlementaire internationale pour un Bélarus démocratique.

Jeudi 6 juin 2024

- 12h00 - 13h00 *Inscription des participant-es et déjeuner de bienvenue*
- 13h00 - 13h45 **Séance d'ouverture**
- ▶ Fernand Etgen, vice-président de la Chambre des députés du Grand-Duché du Luxembourg
 - ▶ Xavier Bettel, ministre des Affaires étrangères du Luxembourg
 - ▶ Theodoros Rousopoulos, Président de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe
 - ▶ Paul Galles (Luxembourg, PPE/DC), membre de la commission des migrations, des réfugiés et des personnes déplacées et rapporteur sur « Relever les défis spécifiques auxquels sont confrontés les Bélarussien-nes en exil »
 - ▶ Sviatlana Tsikhanouskaya, Cheffe des forces démocratiques du Bélarus
- 13h45 - 14h00 **Grand témoin – Sasha Filipenko, écrivain**
- 14h00 - 14h15 **Photo de famille**
- 14h15 - 15h15 **Entrée et séjour légaux**
- Table ronde sur la manière dont l'entrée et de séjour légaux pourraient être facilités dans les Etats membres du Conseil de l'Europe pour les Bélarussien-nes en exil qui ont fui le régime de Loukachenka
- Modérateur:* Paul Galles (Luxembourg, PPE/DC), membre de la Commission des migrations, des réfugiés et des personnes déplacées et rapporteur sur « Relever les défis spécifiques auxquels sont confrontés les Bélarussien-es in exil »
- Intervenants:* Intervenant-e bélarussien-ne
- Bogdana Sybikowska, DG HOME, unité des affaires internationales, cheffe de bureau pour le Bélarus
- David Best, Représentant spécial de la Secrétaire Générale sur les migrations et les réfugiés
- 15h15 - 16h15 **Menaces sur la liberté de circulation et refus de services consulaires**
- Table ronde sur le nouveau passeport préparé par les forces démocratiques du Bélarus et sur la manière dont les parlements nationaux peuvent atténuer le refus de services consulaires pour les citoyens du Bélarus
- Modératrice:* Lesia Vasylenko (Ukraine, ALDE), membre de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe
- Intervenants:* Intervenant-es bélarussien-nes
- Ambassadrice Violaine de Villemeur, envoyée spéciale, ministère de l'Europe et des affaires étrangères, France
- 16h15 - 16h30 *Pause-café*
- 16h30 - 17h30 **Représailles à domicile**
- Suivi d'un débat sur les menaces pour la sécurité des proches restés au Bélarus et sur le rôle que les parlements nationaux peuvent jouer pour soutenir les proches des prisonniers politiques en exil
- Modératrice:* Octavie Modert (Luxembourg, PPE/DC), membre de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe
- Intervenants:* Intervenant-es bélarussien-nes
- Ken McBain, Libereco
- 17h30 Conférence de presse
- 19h30 Dîner offert par la Chambre des députés

Vendredi 7 juin 2024

- 9h15 - 10h15 **L'accès à l'éducation**
- Table ronde sur la meilleure façon d'intégrer les enfants bélarussiens dans les systèmes scolaires des pays d'accueil et sur la promotion du monde universitaire bélarussien en exil dans les Etats membres du Conseil de l'Europe
- Modératrice:* Professeure Elena Korosteleva, professeure de politique et de développement mondial durable, directrice de l'Institut pour le développement mondial durable, Université de Warwick
- Intervenants:* Intervenant-es bélarussien-nes
- Villano Qiriazzi, Chef du Service pour l'éducation, Direction générale de la démocratie et de la dignité humaine
- 10h15 - 11h30 **Poursuivre une carrière professionnelle en exil**
- Table ronde sur les stratégies visant à promouvoir les entreprises Bélarussiennes en exil et à mieux intégrer les Bélarussiens sur le marché du travail local
- Modératrice:* Larysa Bilozir (Ukraine, ADLE), membre de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe
- Intervenants:* Intervenant-es bélarussien.nes
- 11h30 - 12h15 **Rafraîchissements**
- 12h15 - 13h30 **Préserver et promouvoir l'identité culturelle bélarussienne**
- Table ronde sur la manière dont les parlements nationaux peuvent jouer un rôle favorable dans la promotion et la diffusion de l'identité culturelle bélarussienne dans les pays d'accueil
- Modérateur:* Kimmo Kiljunen (Finlande, SOC), membre de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe
- Intervenants:* Intervenant-es bélarussien.nes
- Yael Ohana, gestionnaire de programmes éducation, formation et coopération, Service de la jeunesse, Conseil de l'Europe
- 13h30 - 13h45 **Déclaration finale de Natalia Kaliada, cofondatrice et directrice artistique du *Belarus Free Theatre***
- 13h45 - 14h15 **Remarques finales et prochaines étapes**
- ▶ Anaïs Marin, Rapporteuse spéciale des Nations Unies sur le Bélarus
 - ▶ Anatoli Liabedzka, Conseiller pour la réforme constitutionnelle et la coopération parlementaire
 - ▶ Paul Galles

Кантрольны спіс для нацыянальных парламентаў

УВОДЗІНЫ

1. Канферэнцыя “Люксембургскія рашэнні” была арганізаваная ў працяг даклада “Вырашэнне канкрэтных праблем, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні”, прадстаўленага дакладчыкам Полем Галесам (Люксембург, ЕРР/CD) і прынятага Парламенцкай асамблеяй Рады Еўропы ў чэрвені 2023 г. Мэтай канферэнцыі было абмеркаванне ролі нацыянальных парламентаў і іншых нацыянальных органаў улады ў рэалізацыі рэкамендацый, сфармуляваных у дакладзе.

“Давайце максімальна спрыяць мабільнасці беларусаў. Мы не можам дапусціць стварэння новай жалезнай заслоны паміж Еўропай і Беларуссю. Гэта рэжым зацікаўлены ў ізаляванні беларусаў. Чым больш будзе кантактаў паміж Беларуссю і Еўропай, тым менш устойлівай будзе дыктатура”.

Святлана Ціханоўская

2. Гэтае мерапрыемства было арганізаванае на высокім ўзроўні супольна з Палатай дэпутатаў Вялікага Герцагства Люксембург з удзелам міністра замежных спраў Люксембургу Ксаўе Бетэля, віцэ-прэзідэнта Палаты дэпутатаў Вялікага Герцагства Люксембург Фернана Этгена, прэзідэнта Парламенцкай асамблеі Рады Еўропы Тэадораса Русопуласа і лідаркі беларускіх дэмакратычных сіл Святланы Ціханоўскай. Сярод іншых удзельнікаў былі дэпутаты ПАРЕ, нацыянальныя парламентарыі, якія ўваходзяць у міжнародны парламенцкі альянс “За дэмакратычную Беларусь”, прадстаўнікі міністэрстваў замежных спраў і міжнародных арганізацый, у тым ліку Рады Еўропы, прадстаўнікі міжнародных няўрадавых арганізацый, а таксама прадстаўнікі беларускіх дэмакратычных сіл і беларускай грамадзянскай супольнасці.

“Ліквідацыя прававых і практычных перашкод, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні, і аказанне ім падтрымкі павінны быць прыярытэтам для дзяржаў-удзельніц Рады Еўропы, таму што дэмакратычная і бяспечная Беларусь з’яўляецца часткай вырашэння праблемы бяспекі ў Еўропе”.

Тэадорас Русопулас

3. На шасці панэлях канферэнцыі разглядаліся асноўныя праблемы, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні, і рашэнні, прапанаваныя ў Рэзалюцыі 2499 (2023): легальны ўезд і пражыванне, пагрозы для свабоды перасоўвання і адмова ў консульскіх паслугах, доступ да адукацыі, прафесійная кар’ера і прадпрымальніцкая дзейнасць у выгнанні, захаванне і пашырэнне культурнай ідэнтычнасці Беларусі.

“Ёсць небяспека, што цяжкае становішча беларусаў у выгнанні стане забытай або неасэнсаванай трагедыяй. Такім чынам, у імя справядлівасці, мы павінны павялічыць інфармаванасць, дапамагчы людзям зразумець іх сітуацыю і прапанаваць пэўныя вельмі практычныя рашэнні!”

Поль Галь

4. Важным аспектам канферэнцыі была творчая перспектыва, якую дадалі выступы пісьменніка, лаўрэата літаратурных прэмій Сашы Філіпенкі і сузаснавальніцы і мастацкай кіраўніцы Беларускага свабоднага тэатра Наталлі Каляды. Паводле пісьменніка сп. Філіпенкі, “барацьба з дыктатурай — гэта цяжкі і доўгі шлях, але мы павінны аб’яднацца і разам зрабіць так, каб аднойчы Лукашэнка паехаў на суд у Гаагу, а не на адпачынак у Будапешт”. У той жа час мастацкая кіраўніца тэатра сп-ня Каляда адзначыла: “дзелячыся нашымі рэальнымі гісторыямі з усяго свету, мы можам дапамагчы людзям зноў знайсці для сябе надзею і, магчыма, для ўсіх нас, у тым ліку для мяне, ізноў з’явіцца магчымасць марыць”.

“Барацьба з дыктатурай — гэта цяжкі і доўгі шлях, але мы павінны аб’яднацца і і разам зрабіць так, каб настаў дзень, калі Лукашэнка паедзе на суд у Гаагу, а не ў адпачынак у Будапешт”.

Саша Філіпенка

5. У гэтым дакуменце прадстаўлены канкрэтныя дзеянні ў рамках кожнай з тэм, выпрацаваных падчас абмеркавання на аснове Рэзалюцыі 2499 (2023) для арыентацыі і дапамогі ў каардынацыі наступных крокаў.

“Надзея можа ператварыцца ў мару, а мары спраўджваюцца, калі мы пераходзім ад слоў да дзеянняў”.

Наталля Каляда

1. ЛЕГАЛЬНЫ ЁЗД І ПРАЖЫВАННЕ

6. Еўрапейская канвенцыя аб абароне правоў чалавека гарантуе права на свабоду і бяспеку незалежна ад нацыянальнасці. Такім чынам, гэта тычыцца кожнага беларуса ў краіне яго пражывання. Пасля мірных пратэстаў супраць Лукашэнкі ў 2020 г. і гвалтоўных рэпрэсій, якія разгарнуліся следам за тым у Беларусі, дзяржавы-удзельніцы Рады Еўропы павінны спрыяць легальнаму ўезду і пражыванню ахвяр рэжыму Лукашэнкі, якія ратуюцца ад пераследу. Неабходна паважаць іх неаддэмныя правы, а тыя з іх, хто шукае міжнароднай абароны, павінны карыстацца Канвенцыяй 1951 г. аб статусе ўцекачоў. Для таго, каб аблегчыць легальны ўезд і пражыванне беларусаў у выгнанні, могуць прадпрымацца наступныя захады:

7. **Спрашчэнне візавага рэжыму.** Скаардынаваная палітыка спрашчэння візавага рэжыму ў краінах-удзельніцах Рады Еўропы праклала б шлях да фармавання будучага бязвізавага рэжыму для беларусаў па ўсёй Еўропе. Акрамя таго, краіны-удзельніцы павінны забяспечыць беларусам правы на прытулак і разгледзець магчымасць выдачы шматразовых віз тым, хто ў іх мае патрэбу. Кантактная група па супрацоўніцтве з беларускімі дэмакратычнымі сіламі і грамадзянскай супольнасцю магла б вывучыць магчымыя шляхі падтрымкі такога накірунку дзеянняў.

“Мы заклікалі дзяржавы-удзельніцы напоўніць выкарыстаць уласныя дзяржаўныя меры і гнуткасць правілаў ЕЗ, каб знайсці прававое рашэнне, на падставе якога законнае знаходжанне беларускіх грамадзян у ЕЗ можа ў адпаведных выпадках быць падоўжана”.

Багдана Сыбікоўска

8. **Павелічэнне інфармаванасці.** Дзяржавы-удзельніцы павінны забяспечыць правядзенне выразнага адрознення паміж палітычным рэжымам Беларусі і беларускім народам. Гэта ўключае ў сябе пашырэнне ведаў аб беларускай мове, якую занадта часта абыходзяць увагай або ўспрымаюць як адгалінаванне рускай мовы. Гэтыя крокі дапамогуць умацаваць добразычлівае стаўленне ў краінах знаходжання да беларусаў, якія ўцякаюць ад рэжыму Лукашэнкі.

9. **Кансультацыйныя цэнтры.** Неабходна падтрымаць намаганні беларускіх дэмакратычных сіл па ўвядзенні альтэрнатыўных кансульскіх паслуг для беларусаў у краінах Рады Еўропы. Стварэнне сеткі адміністрацыйных кансультацыйных цэнтраў патрэбнае, у дадатак да праекту новага беларускага пашпарту, для беларусаў, якія сутыкаюцца з праблемамі ў выгнанні. Павінна быць створаная прававая база, з дапамогай якой міграцыйныя структуры краін-удзельніц змогуць прапаноўваць беларусам адміністрацыйныя механізмы і іншае спрыянне і падтрымку.

10. Міжнародныя арганізацыі. Міжнародныя арганізацыі павінны адыгрываць вядучую ролю ў спрыянні легальнаму ўезду і знаходжанню беларусаў за мяжой. Канферэнцыя заклікае Раду Еўропы супрацоўнічаць у справе беларусаў у выгнанні з Міжнароднай арганізацыяй па пытаннях міграцыі і Вярхоўным камісарам ААН па пытаннях уцекачоў. Неабходна правесці скаардынаваныя і кансалідаваныя дзеянні на міжнародным узроўні, каб дапамагчы ўрадам выканаць рэкамендацыі пры супрацоўніцтве з беларускімі дэмакратычнымі сіламі. Акрамя таго, неабходна зрабіць прэвентыўныя захады, каб рэжым Лукашэнкі не выкарыстоўваў Інтэрпол для палітычна матываваных экстрадыцый. Пра гэта сведчыць выпадак з беларускім рэжысёрам і журналістам Андрэем Гнётам, які быў затрыманы ў Сербіі ў кастрычніку 2023 г. і якому цяпер пагражае экстрадыцыя ў Беларусь.

2. АБМЕЖАВАННЕ СВАБОДЫ ПЕРАСОЎВАННЯ І АДМОВА Ў КОНСУЛЬСКІХ ПАСЛУГАХ

11. Свабода перасоўвання -- гэта балючае пытанне, якая закранае многіх беларусаў, што жывуць за мяжой. Толькі нязначная меншасць беларусаў карыстаецца міжнароднай абаронай, а гэта азначае, што для большасці беларусаў падарожнічаць вельмі складана. У верасні 2023 г. Аляксандр Лукашэнка падпісаў указ № 278, які фактычна адмаўляе грамадзянам за мяжой у кансульскіх паслугах у амбасадах Беларусі. Рэжым працягвае выкарыстоўваць гэты рычаг уплыву на сваіх грамадзян, у той час як краіны знаходжання патрабуюць ад іх дакументацыю, якую часам немагчыма атрымаць. Беларусы ў выгнанні вымушаныя вяртацца ў Беларусь і рызыкуюць быць арыштаванымі па палітычных матывах або проста не могуць легалізаваць сваё пражыванне. На дыскусіі абмяркоўваліся магчымыя шляхі змякчэння гэтай адмовы ў кансульскіх паслугах і абмежавання свабоды перасоўвання для беларусаў за мяжой. Сярод іншых пытанняў быў дэтальна абмеркаваны і вывучаны праект стварэння новага дэмакратычнага беларускага пашпарту.

“Для нас не стаў нечаканасцю указ Лукашэнкі № 278, які пазбаўляе беларусаў права атрымаць пашпарты і іншыя дакументы ў дыпламатычных прадстаўніцтвах за мяжой. Рэжым ужо пагражаў пазбаўленнем грамадзянства тым грамадзянам, якія пакінулі краіну, ладзіў паказальныя суды і выкарыстоўваў сістэму INTERPOL для пераследу беларускіх актывістаў”.

Аляксандра Мамаева

12. **Новы беларускі пашпарт.** Каб ажыццявіць гэты праект, патрэбная дзейная сістэма, орган, які будзе выдаваць пашпарт, і яго прызнанне іншымі краінамі. Стварэнне такога прэцэдэнта патрабуе нетрадыцыйнага кроку: новы беларускі пашпарт будзе карысны для будучай дапамогі ўцекачам і мігрантам без дакументаў ва ўсім свеце. Гэта будзе найлепшым сродкам ад застрашальных мер, уведзеных указам Лукашэнкі № 278, які імкнецца адпомсціць за мірныя пратэсты 2020 г. і мае на мэце канфіскацыю маёмасці беларусаў, якія цяпер знаходзяцца ў выгнанні за мяжой.

13. **Пашпарты замежнікаў.** Праз тыдзень пасля выхаду ўказу Лукашэнкі № 278 народныя амбасады Беларусі стварылі сайт rashpart.org з дакладнымі інструкцыямі аб тым, як атрымаць пашпарт замежніка ў больш чым 30 краінах. Пашпарты і праязныя дакументы замежнікаў павінны быць даступныя не толькі ўцекачам, а ўсім беларусам у выгнанні. Неабходна прызнаць той факт, што беларусы не могуць атрымаць беларускі пашпарт, і даць ім магчымасць атрымаць пашпарт замежніка або праязны дакумент да заканчэння тэрміну дзеяння іх пашпарта.

14. **Патрабаванні апастыля і сертыфіката.** Беларусы павінны быць вызвалены ад патрабавання мець прастаўленыя апастылі на дакументах, якія можна атрымаць толькі ў Беларусі. У Аўстрыі, Германіі і Літве можна пазбегнуць неабходнасці прастаўлення апастыля на дакуменце, давёўшы немагчымасць яго атрымання.

15. **Міграцыйнае заканадаўства.** Неабходна шукаць рашэнні ў рамках дзейнага міграцыйнага заканадаўства. Польшча цяпер падаўжае тэрмін дзеяння дазволу на часовае пражыванне для грамадзян Украіны, якія знаходзяцца пад часовай абаронай, з 2 да 3 гадоў. Тое самае мусіць быць зроблена і для беларусаў у выгнанні па ўсёй Еўропе.

16. **Міжнародная абарона.** Улады не павінны канфіскоўваць пашпарты тых, хто шукае міжнароднай абароны, пасля таго, як яны прайшлі праверку, а віды на жыхарства не павінны скасоўвацца пры атрыманні міжнароднай абароны. Напрыклад, у Славеніі абодва гэтыя статусы могуць суіснаваць.

17. **Пратэрмінаваныя пашпарты.** Неабходна прызнаць пратэрмінаваныя пашпарты беларусаў сапраўднымі для мэт легалізацыі. Аўстрыя, Эстонія, Літва і Швецыя зрабілі гэта, прыняўшы адпаведнае заканадаўства. Акрамя таго, краіны павінны зняць любыя абавязкі абгрунтоўваць немагчымасць атрымання новага беларускага пашпарта і замест гэтага павінны прызнаць, што Беларусь небяспечная для ўезду для тых беларусаў, якія з яе ўцяклі.

3. РЭПРЭСІІ НА РАДЗІМЕ

18. Усё большая колькасць палітычных дысідэнтаў знаходзіцца ў турмах у Беларусі, а сваякі дысідэнтаў, якія застаюцца ў краіне, таксама знаходзяцца ў небяспецы. З 2020 г. рэжым Лукашэнкі ўзмацніў сваю кампанію рэпрэсій, падвяргаючы палітычных зняволеных нечалавечым умовам і псіхалагічным катаванням. Гэтае парушэнне правоў чалавека не мае межаў, бо сваякоў палітвязняў у Беларусі гэтак жа запалохваюць, пераследуюць і пастаянна за імі сочаць. Рэжым Лукашэнкі імкнецца пасеяць страх сярод усяго насельніцтва. У Беларусі больш за 1500 палітвязняў, якія былі зняволеныя за рэалізацыю сваіх асноўных правоў чалавека, такіх як свабода слова, сходаў і асацыяцыі. Лёс многіх з іх невядомы ўжо больш за год. Ціск на сем'і зняволеных часта ўключае адмову ў консульскіх паслугах, пераслед на працы і пагрозы фізічнага гвалту. Нацыянальныя парламенты павінны спрычыніцца да пераадолення гэтых пагроз і забеспячэння вызвалення палітычных вязняў, выкарыстоўваючы свой заканадаўчы, дыпламатычны і грамадскі патэнцыял для іх падтрымкі.

“Нацыянальныя парламенты павінны выкарыстоўваць свой заканадаўчы, дыпламатычны і грамадскі патэнцыял для падтрымкі гэтых людзей. Робячы гэта, мы не толькі дапамагаем тым, хто знаходзіцца ў непасрэднай небяспецы, але і падтрымліваем прынцыпы дэмакратыі і правоў чалавека, якія з'яўляюцца падмуркам нашых грамадстваў”.

Таццяна Кавалёнак

19. **Альянсы.** Канферэнцыя заахвочвае няўрадавыя і праваабарончыя арганізацыі, якія падтрымліваюць дэмакратычную Беларусь, фармаваць альянсы і супрацоўнічаць з беларускімі дэмакратычнымі сіламі. Шчыльнае супрацоўніцтва паміж гэтымі арганізацыямі павялічыць уплыў, які маюць іх ініцыятывы. Першым крокам да гэтага магла б стаць арганізацыя канферэнцыі няўрадавых і праваабарончых арганізацый, якія з'яўляюцца або патэнцыйна могуць стаць хаўруснікамі беларускіх дэмакратычных сіл. Стварэнне гэтых альянсаў таксама будзе спрыяць далейшаму развіццю паслуг, такіх як псіхалагічная падтрымка для тых, хто церпіць ад наступстваў псіхічных траўм. Рада Еўропы можа спрычыніцца да (су)арганізацыі такога мерапрыемства.

20. **Кампанія “Хросныя бацькі”.** Парламентарыі могуць падтрымаць палітвязняў у Беларусі, стаўшы іх “хроснымі бацькамі” і выступаючы ад іх імя. У гэтай кампаніі ўжо ўдзельнічаюць 415 парламентарыяў, хоць і з рознай ступенню актыўнасці ад моманту далучэння да ініцыятывы. Аднаўленне кампаніі “Хросныя бацькі” неабходнае для многіх іншых палітвязняў, якія застаюцца ў Беларусі.

21. **Заканадаўчыя меры.** Парламенты могуць прымаць законы, якія закладаюць аснову для прадастаўлення прытулку і абароны для палітычных уцекачоў і іх сем'яў. Сюды ўваходзіць спрашчэнне працэдур атрымання віз і відаў на жыхарства, забеспячэнне доступу да сацыяльных паслуг і абарона ад дэпартацыі. Прапануючы прытулак, мы паказваем нашу салідарнасць з тымі, хто ўцякае ад пераследу.

22. **Інфармаванне грамадскасці.** Вельмі важна павялічваць інфармаванасць аб рэпрэсіях у Беларусі і аб пагаршэнні сітуацыі з правамі чалавека. Нацыянальныя парламенты могуць праводзіць слуханні,

дэбаты і грамадскія форумы, каб трымаць становішча беларускіх палітвязняў у полі зроку грамадскасці. Гэта таксама прадугледжвае працу са сродкамі масавай інфармацыі і арганізацыямі грамадзянскай супольнасці для асвятлення як асобных выпадкаў, так і больш шырокай карціны дзяржаўных рэпрэсій.

23. **Сеткі падтрымкі.** Стварэнне сетак падтрымкі сем'яў палітычных зняволеных мае жыццёва важнае значэнне. Такія сеткі могуць аказваць фінансавую дапамогу, псіхалагічную падтрымку і юрыдычныя кансультацыі. Нацыянальныя парламенты могуць супрацоўнічаць з няўрадавымі арганізацыямі, каб дапамагчы гэтым сем'ям не адчуваць сябе пакінутымі. Гэтыя намаганні павінны каардынавацца і планавацца ў доўгатэрміновай перспектыве, каб тыя, хто застаецца ў Беларусі, не адчувалі сябе пакінутымі, а мелі поўную падтрымку з боку міжнароднай супольнасці.

24. **Інтэграцыя.** Нацыянальныя парламенты могуць адыгрываць ролю ў дапамозе тым, каму ўдалося ўцячы з Беларусі, інтэгравацца ў грамадства краін, якія іх прынялі. Пашырэнне правоў і магчымасцей выгнаннікаў не толькі дапамагае ім наоў адбудаваць сваё жыццё, але і ўзмацняе глабальную кампанію за дэмакратычную Беларусь.

4. ДОСТУП ДА АДУКАЦЫІ

25. Палітычныя хваляванні пасля прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі 2020 г. і рэпрэсіі, якія разгарнуліся следам за імі, прывялі да выгнання выкладчыкаў універсітэтаў, студэнтаў і школьнікаў, якія мусілі шукаць прытулку ў Еўропе. Гэтае перамяшчэнне стварыла мноства праблем, якія вырашаліся калектыўна дзеля таго, каб падтрымаць іх імкненне да адукацыі і акадэмічнай свабоды. У Беларусі рэжым Лукашэнкі робіць усё магчымае, каб выпускнікі школ і ВНУ не выязджалі за мяжу, адмаўляючыся выдаваць ім дыпламы і атэстаты. Беларусы ў выгнанні павінны мець права вывучаць родную мову і атрымліваць годную адукацыю за мяжой. Ад моманту абвясчэння незалежнасці Беларусі развіццё моцнай грамадзянскай супольнасці ў сферы адукацыі дазволіла беларускаму народу заставацца часткай еўрапейскай сямі, нягледзячы на ўціск з боку рэжыму Лукашэнкі.

26. **Стварэнне і падтрымка разнастайных адукацыйных фарматаў для ўмацавання нацыянальнай ідэнтычнасці беларусаў у выгнанні.** Гэта ўключае стварэнне дзяржаўных школ або класаў з выкладаннем на беларускай мове, а таксама нядзельных школ, праграм дыстанцыйнага навучання і адукацыйных лагераў.

“Неабходная больш сістэмная і істотная доўгатэрміновая падтрымка для захавання інтэлектуальных рэсурсаў беларускай акадэміі і для развіцця знішчаных у Беларусі навуковых кірункаў. На коне знаходзяцца сацыяльныя, гуманітарныя навукі і беларусістыка”.

Тацяна Шчытцова

27. **Праграма падтрымкі на ўзроўні ЕЗ.** Еўрапейскі Звяз павінен запусціць спецыяльную праграму для падтрымкі беларускамоўнай адукацыі для беларускіх дзяцей, беручы пад увагу, што гэтыя праграмы падтрымкі павінны заставацца дзейнымі, пакуль для дзяцей не стане бяспечным вяртанне ў сваю краіну.

28. **Роўнасць у правах на адукацыю.** Роўныя правы на адукацыю павінны быць забяспечаныя для дзяцей нацыянальных меншасцей і дзяцей у выгнанні, дазваляючы ім доступ да адукацыі на роднай мове.

29. **Спрашчэнне працэсаў атэстацыі і допуску.** Гэтая функцыя патрэбная для допуску настаўнікаў з Беларусі да педагагічнай дзейнасці ў іх краінах знаходжання.

30. **Пераклад падручнікаў на беларускую мову і іх адаптаванне.** Найбольш распаўсюджаныя ў Еўропе школьныя падручнікі павінны быць перакладзеныя на беларускую мову і адпаведна адаптаваныя. Гэта вельмі істотна для развіцця грамадзянскіх і сацыяльных кампетэнцый вучняў.

31. **Супрацоўніцтва з грамадзянскай супольнасцю ў Беларусі.** Па-ранейшаму важна працягваць падтрымку грамадзянскай супольнасці ў Беларусі і супрацоўніцтва з ёй праз адукацыю. Будучыня як Беларусі, так і яе дыяспары будзе вызначацца тэндэнцыямі ўнутры краіны.

32. **Стыпендыі і фінансаванне.** Еўрапейская асацыяцыя ўніверсітэтаў і Scholars at Risk заклікалі Еўрапейскую камісію стварыць спецыяльную праграму стыпендыяў для даследчыкаў, якія знаходзяцца

пад пагрозай. Гэта дало б магчымасць заснаваць спецыяльныя стыпендыяльныя праграмы для напісання і абароны кандыдацкіх дысертацый, даступныя беларусам замежжа. Таксама спатрэбіцца фінансаванне супольных міжнародных навуковых праектаў для беларускіх навукоўцаў і навукоўцаў краін знаходжання, а таксама публікацыя вынікаў сумесных навуковых даследаванняў і кніг вучоных з Беларусі і іншых еўрапейскіх краін у прызнаных міжнародных часопісах і выдавецтвах.

33. **Дакументы і інструменты Рады Еўропы.** Рада Еўропы павінна аказаць свой уплыў, каб падтрымаць доступ да адукацыі для беларусаў у выгнанні. Гэта тычыцца, у прыватнасці, **“Плана дзеянняў па падтрымцы беларускіх дэмакратычных сіл і грамадзянскай супольнасці”**, распрацаванага ў адказ на рэзалюцыю ПАРЭ 2433 (2022). План спрыяе недыскрымінацыі і дэмакратычнаму кіраванню і ўключае канкрэтныя дзеянні па падтрымцы юрыстаў, актывістаў грамадзянскай супольнасці, журналістаў і моладзі праз развіццё патэнцыялу ў такіх пытаннях, як адмена смяротнага пакарання, свабода слова і гendarная роўнасць. **Канвенцыя аб прызнанні кваліфікацый**, таксама вядомая як Лісабонская канвенцыя, накіраваная на забеспячэнне таго, каб уладальнікі кваліфікацыі з краіны, якая падпісала Канвенцыю, мелі належны доступ да справядлівай, гнуткай і празрыстай працэдур прызнання кваліфікацыі ў іншай краіне. І Беларусь, і Расійская Федэрацыя мусяць памятаць, што яны з’яўляюцца ўдзельнікамі Лісабонскай канвенцыі аб прызнанні вышэйшай адукацыі ў Еўропе. **Еўрапейскі пашпарт кваліфікацый для ўцекачоў**, запушчаны Радай Еўропы ў 2017 г., паспрыяе прызнанню адукацыі беларусаў у выгнанні і дапаможа ім працягнуць школьнае або вышэйшае навучанне ў краінах знаходжання.

34. **Інфармацыйная падтрымка.** Павінен быць створаны кантактны пункт для збору і распаўсюджвання інфармацыі аб прафесійных магчымасцях для беларускіх навукоўцаў у краінах Еўрапейскага Звязу, у тым ліку для кар’ерных кансультацый.

5. ПРАФЕСІЙНАЯ КАР’ЕРА І ПРАДПРЫМАЛЬНІЦКАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ У ВЫГНАННІ

35. Беларусы ў эміграцыі часта сутыкаюцца з праблемамі ў рэалізацыі прафесійнай кар’еры і прадпрымальніцкай дзейнасці за мяжой. Вельмі важна знайсці спосабы прасоўвання беларускага бізнесу ў выгнанні і лепшай інтэграцыі беларусаў на рынках працы краін, у якіх яны знаходзяцца. Пасля шматгадовага перыяду эканамічнага абструкцыянізма пры савецкім рэжыме беларусы сёння з’яўляюцца адной з самых перспектыўных прадпрымальніцкіх нацый у свеце. Значная колькасць прадпрыемстваў брала ўдзел у акцыях пратэсту супраць Лукашэнкі ў 2020 г. і падтрымлівала іх. Чым больш актыўна будуць прасоўвацца ініцыятывы па падтрымцы бізнесу, тым хутчэй беларускі бізнес стане ключавым фактарам устойлівага развіцця.

36. **Беларускія асацыяцыі і палаты бізнесу ў выгнанні.** Парламентарыі могуць адыграць пэўную ролю ў спрыянні і заахвочванні дзейнасці беларускіх бізнес-асацыяцый і палат у выгнанні, каб палепшыць інтэграцыю беларускага бізнесу ў нацыянальныя эканомікі краін, дзе яны знаходзяцца, і спрыяць удзелу такіх бізнес-асацыяцый і палат у еўрапейскіх прафесійных арганізацыях, такіх як Eurochambres і BusinessEurope.

37. **Роўныя правы.** У мэтах спрыяння заснаванню і развіццю беларускіх прадпрыемстваў у выгнанні ім павінны быць створаныя ўмовы і правы, роўныя з тымі, якія маюць мясцовыя прадпрыемствы ў краінах знаходжання. Гэта і роўныя правы на рэкламу, і дапамога ў супрацоўніцтве з мясцовымі СМІ, дзе такая дапамога патрэбная.

“Беларускія прадпрыемствы ў выгнанні акажуць важную падтрымку сектару няўрадавых арганізацый, бо яны нясуць ліберальныя прадпрымальніцкія каштоўнасці і спрыяюць духу канкурэнцыі. Гэтая падтрымка будзе спрыяць заснаванню фондаў для забеспячэння доўгатэрміновай устойлівасці НУА. Чым хутчэй мы самі станем на ногі, тым хутчэй мы зможам дапамагчы іншым”.

Аляксандр Маслаў

38. **Супрацоўніцтва з банкамі.** Парламентарыям прапануецца падтрымліваць увядзенне працэдур, якія аблягчалі б адкрыццё банкаўскіх рахункаў для беларусаў у выгнанні ў краінах, дзе яны знаходзяцца,

каб пераадолець цяперашнюю тэндэнцыю банкаў адхіляць заяўкі беларускіх прадпрыемстваў на крэдыты.

39. **Крытэры для перамяшчэння:** Неабходна ўсталяваць выразныя крытэры для перамяшчэння беларускіх бізнесаў і вырашыць праблему прымусовага закрыцця банкаўскіх рахункаў беларусаў уладамі краін, дзе яны знаходзяцца.

40. **Фінансавая падтрымка адвакатаў.** Неабходна забяспечыць фінансавую падтрымку беларускіх адвакатаў у выгнанні.

41. **Папраўка ў заканадаўстве.** У Літве былі ўнесеныя папраўкі ў заканадаўства, якія дазваляюць беларусам займацца сваёй прафесіяй без дзейнай беларускай ліцэнзіі. Іншым дзяржавам-удзельніцам варта ўзяць прыклад з гэтай ініцыятывы, каб беларускія адвакаты, знаходзячыся ў выгнанні, маглі атрымаць афіцыйны статус практыкуючых адвакатаў.

42. **Салідарнасць.** Для беларусаў, якія жадаюць працягнуць сваю прафесійную кар’еру ў выгнанні, ключавымі фактарамі з’яўляюцца салідарнасць і падтрымка. Нягледзячы на знаходжанне ў выгнанні, многія беларускія спецыялісты па-ранейшаму атрымліваюць штодзённыя пагрозы з боку рэжыму Лукашэнкі.

43. **Рост інфармаванасці.** Вельмі важна пашыраць веды пра беларускую культуру і дапамагаць яе развіццю праз бізнес. Гэты рост інфармаванасці павінен суправаджацца належным разуменнем таго, што беларуская культура знаходзілася ў стане паняволення ў Расійскай імперыі і ў Савецкім Саюзе і працягвае знаходзіцца ў гэтым стане пры рэжыме Лукашэнкі.

6. ЗАХАВАННЕ І ПАПУЛЯРЫЗАЦЫЯ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРНАЙ ІДЭНТЫЧНАСЦІ

44. Надзвычай важна захоўваць беларускую культурную спадчыну, знаходзячыся ў выгнанні. Беларусы ў выгнанні былі адарваныя ад сваіх каранёў і ідэнтычнасці, сутыкнуліся са скажэннем гісторыі і агрэсіўнай русіфікацыяй на радзіме. З пачаткам расейскай агрэсіі супраць Украіны ў 2022 г. ўзмацнілася русіфікацыя Беларусі, а таксама мілітарызацыя грамадскага жыцця і адукацыі. Беларусь наводненая таннай расійскай масавай культурай, тэатры ставяць толькі расійскія п’есы, а галоўным культурным партнёрам Беларусі ва ўсіх сферах з’яўляецца Расійская Федэрацыя. Экспансія расійскай культуры азначае знішчэнне беларускай культуры. Мова і культура надалей будуць вызначальнымі фактарамі фармавання ідэнтычнасці маладых беларусаў у выгнанні.

45. **Інвеставанне ў новае пакаленне культурных менеджараў.** Наступнае пакаленне беларускіх культурных менеджараў мусіць успрымаць Беларусь як частку еўрапейскай сям’і. Гэта можа быць дасягнута праз інвестыцыі ў пазашкольныя праграмы і акадэмічныя стыпендыі ў еўрапейскіх установах, якія пакрываюць аплату навучання, навучальныя праграмы, заснаваныя на сучасных бізнес-мадэлях, і навукова-даследчыя праекты. Гэтыя стратэгіі дапамогуць маладым беларусам успрыняць набор каштоўнасцяў, адрозны ад тых, якія прапагандуе рэжым Лукашэнкі.

46. **Пераклад мастацкіх, навуковых і даследчых тэкстаў.** Падтрымка патрэбная для перакладу мастацкіх, навуковых і даследчых тэкстаў, напісаных на беларускай мове, на мову(-ы) краіны знаходжання. Неабходна стварыць спецыяльную праграму перакладу, каб падтрымаць беларускую мову як мову пад пагрозай знікнення, паводле класіфікацыі “Атласа” ЮНЕСКА. Трэба працягваць супрацоўніцтва з Інстытутам беларускай кнігі, Беларускім ПЭН-цэнтрам.

“Мы вартыя таго, каб беларуская культура прадстаўляла беларускі народ, і культурны абмен — адзін з самых простых і зразумелых шляхоў для нашых еўрапейскіх партнёраў прызнаць і падтрымаць наш сапраўдны ўрад у пабудове новай Беларусі”.

Даніэла Каляда

47. **Куратарства ў сферы культуры.** Урады дзяржаў-удзельніц могуць стаць патронамі мастацтваў, якія маюць сімвалічнае значэнне для краін знаходжання. Куратарства дзяржавы над індустрыяй культуры і творчасці можа дапамагчы падтрымцы беларускіх мастакоў і арт-менеджараў у выгнанні.

Гэта і непасрэдная фінансавая дапамога, якая прадстаўляецца для стварэння беларускай прадукцыі і яе нацыянальнага і міжнароднага прасоўвання. Гэта могуць быць традыцыйныя сферы мастацкай творчасці, такія як кіно, тэатр, музыка, выяўленчае мастацтва, харэаграфія, а таксама больш эксперыментальныя жанры мастацтва.

48. **Падтрымка ўстаноў за межамі Беларусі.** Важнае значэнне мае падтрымка беларускіх культурных устаноў і падсектараў. Неабходна стварыць фонды для беларускай кінавытворчасці, тэатру, гістарычнай спадчыны, літаратурнай творчасці і іншай культурнай дзейнасці.

49. **Установы беларускай культуры.** Неабходна ствараць і падтрымліваць установы беларускай культуры. Такія установы будуць спрыяць супрацоўніцтву з беларускімі дэмакратычнымі сіламі, дыяспарай і іншымі культурнымі арганізацыямі.

50. **Культурная дыпламатыя.** Неабходна ўвесці комплекс мер па ўмацаванні культурных сувязяў паміж Беларуссю і краінамі знаходжання беларусаў. Гэта можа ўключаць у сябе фінансавую падтрымку ініцыятыў беларускіх мастакоў і арганізацыю культурных мерапрыемстваў, накіраваных на папулярызацыю беларускай культуры, такіх як выставы беларускага мастацтва.

51. **Грамадзянская мужнасць.** Нацыянальныя парламенты павінны рабіць усё магчымае для процідзеяння тыповым, часта нацыяналістычным і эксклюзіўным наратывам аб ідэнтычнасці і культуры, а таксама для прыцягнення моладзі, асабліва маладых беларусаў у выгнанні, але таксама і шырэйшае кола, у разважанні аб формах беларускай ідэнтычнасці ў сучаснай і будучай рэчаіснасці.

52. **Палітычная падтрымка.** Парламентарыі павінны аказваць палітычную падтрымку нетрадыцыйным, альтэрнатыўным культурніцкім ініцыятывам, якія імкнуцца прыцягнуць маладых беларусаў да ўдзелу ў дыялогу і дыскусіях па пытаннях беларускай ідэнтычнасці.

ЗАКЛЮЧНЫЯ ЗАЎВАГІ І НАСТУПНЫЯ КРОКІ

53. Беларусь — адзіная краіна ў Еўропе, якая ніколі не была ўдзельніцай Рады Еўропы; сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі катастрофічная. Любыя формы іншадумства прыроўніваюцца да злачынства, а ставіць пад сумненне ўлады рэжыму Лукашэнкі надзвычай небяспечна. Неабходна шырока і адкрыта прызнаць, што ў Беларусі намаганні па абароне правоў чалавека крміналізаваныя, і нацыянальныя парламенты павінны адыграць сваю ролю ў дапамозе тым, хто ўцякае ад аўтарытарнага рэжыму. У гэтым кантэксце Рада Еўропы можа працягваць выступаць у якасці пляцоўкі для распаўсюджвання інфармацыі пра беларусаў у выгнанні і іх правы. “Люксембургскія рашэнні” варта разглядаць не як гуманітарную ініцыятыву, а як палітычную заяву і план сур’ёзных крокаў, якія неабходна здзейсніць у будучым.

“Нават у гэтых цяжкіх умовах за мяжой з’явіліся новыя магчымасці для таго, каб фармаваць еўрапейскае бачанне Беларусі, якое б адлюстроўвала бачанне саміх беларусаў і рэагавала на яго. Дзякуй за гэта Радзе Еўропы”.

Анаіс Марын

54. **Салідарнасць з Беларуссю.** Перш за ўсё, нацыянальныя парламенты ўсіх краін-удзельніц павінны прызнаць, што беларусы з’яўляюцца ахвярамі маштабных парушэнняў правоў чалавека. З гэтага пункту гледжання тыя, хто апынуліся ў выгнанні, відавочна маюць патрэбу як у маральнай і палітычнай падтрымцы, так і ў канкрэтнай дапамозе.

55. **Каардынацыя.** Неабходная каардынацыя на розных узроўнях, каб дапамагчы нацыянальным парламентам вырашыць праблемы, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні. Беларусам у выгнанні трэба падтрымліваць сувязь з тымі, хто застаўся ў Беларусі. Захоўваць гэтую сувязь з Беларуссю вельмі важна, таму што сачыць за сітуацыяй унутры краіны, карыстаючыся даступнай інфармацыяй, становіцца ўсё цяжэй. Неабходна таксама забяспечыць каардынацыю паміж прадстаўнікамі і арганізацыямі беларускай дыяспары, якія знаходзяцца ў эміграцыі больш працяглы перыяд, і тымі, хто толькі нядаўна пакінуў краіну. Нарэшце, патрэбная каардынацыя на міжнародным узроўні паміж міжнароднымі арганізацыямі і ўпаўнаважанымі асобамі.

56. **Візія на будучыню.** Варта задаць пытанне аб тым, якія надзеі і памкненні маюць маладыя беларусы адносна будучай дэмакратычнай Беларусі. Трэба ствараць нагоды і ладзіць мерапрыемствы, каб разважаць над гэтымі пытаннямі і высноўваць канцэпцыю будучай еўрапейскай Беларусі.

“Беларускі народ мае права на тыя ж каштоўнасці дэмакратыі, правоў чалавека і вяршэнства закона, што і іншыя еўрапейцы. Падтрымліваючы беларусаў у выгнанні, “Люксембургскія рашэнні”, несумненна, спрыяюць дасягненню гэтай мэты”.

Таццяна Тэрмачыч

57. **Распаўсюджванне.** Рэкамендацыі гэтай канферэнцыі і даклада “Вырашэнне канкрэтных праблем, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні” павінны быць прадстаўленыя парламентам і органам улады ва ўсіх дзяржавах-удзельніцах. Вельмі важна, каб адпаведныя нацыянальныя ўлады разумелі, у якіх сферах беларусы ў выгнанні сутыкаюцца з праблемамі, і атрымалі рэкамендацыі і прыклады таго, як гэтыя праблемы можна вырашыць. Нацыянальныя парламентарыі могуць выступаць у якасці платформ для распаўсюджвання гэтых высноў.

58. **Рэалізацыя.** Рэкамендацыі па дапамозе беларусам у выгнанні — гэта насамерэч шляхі, якімі можна дапамагчы дзясяткам тысяч людзей вырашыць вельмі практычныя праблемы. Выкананне гэтых рэкамендацый можа адрознівацца ў розных краінах, і гэты досвед трэба вывучаць і абмяркоўваць, каб вызначыць найлепшыя шляхі наперад. Цяперашняе старшынства Літвы і будучае старшынства Люксембурга ў Радзе Еўропы могуць садзейнічаць гэтай ініцыятыве.

59. **Парламенцкія групы сяброўства.** Сустрэча парламенцкіх груп сяброўства, якая мае адбыцца ў Рыме, павінна працягнуць дыскусію ад таго месца, на якім яны спыніліся ў “Люксембургскіх рашэннях”. Пагадненне, падпісанае беларускімі дэмакратычнымі сіламі і Еўрапарламентам, павінна быць узорам для будучых пагадненняў паміж беларускімі дэмакратычнымі сіламі і нацыянальнымі парламентамі краін Рады Еўропы.

Вырашэнне канкрэтных праблем, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні

ДАКЛАД¹

Камітэт па пытаннях міграцыі, уцекачоў і перамешчаных асоб Дакладчык: Поль ГАЛЬ, Люксембург, група Еўрапейскай народнай партыі

Кароткі змест

Пасля сфальсіфікаваных выбараў 9 жніўня 2020 года некалькі сотняў тысяч беларусаў, якія былі вымушаныя пакінуць сваю краіну, ратуючыся ад рэпрэсій з боку рэжыму Аляксандра Лукашэнкі, знайшлі прытулак у краінах-удзельніцах Рады Еўропы. Гэтая сітуацыя вымушанай эміграцыі пацягнула за сабой мноства выпадкаў парушэння іх асноўных правоў.

Гэты даклад разглядае шэраг праблем, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні — ад падачы заявак на візу і легалізацыі пражывання да доступу да адукацыі, працаўладкавання і аховы здароўя. Гэтыя праблемы могуць мець сур'ёзныя наступствы ў штодзённым жыцці, у дадатак да рызыкі расправы над сваякамі, якія засталіся ў Беларусі. У дакладзе падкрэсліваецца неабходнасць адрозніваць беларусаў ад рэжыму, ад якога яны ўцяклі, і адзначаецца ключавая роля, якую адыгрываюць Святлана Ціханоўская і розныя органы, створаныя дэмакратычнымі сіламі, у тым, каб задаволіць патрэбы суайчыннікаў. Яшчэ адзін ключавы аспект, вылучаны ў дакладзе, — адрэжэнне беларускай мовы і культуры як жыццёва важных элементаў суверэнітэту і неабходнасць іх падтрымкі.

Даклад адзначае, што чым геаграфічна бліжэй да Беларусі знаходзяцца краіны, якія прынялі ўцекачоў, тым больш адпаведныя ўлады імкнуцца задаволіць патрэбы беларусаў у выгнанні праз прыняцце законаў і правядзенне адпаведнай палітыкі. Даклад заклікае краіны-удзельніцы Рады Еўропы ажыццявіць, у шчыльнай кансультацыі з дэмакратычнымі сіламі, захады, якія дапамогуць беларусам лягчэй пераносіць іх выгнанне да таго часу, калі яны змогуць вярнуцца ў дэмакратычную Беларусь.

А. РЭЗАЛЮЦЫЯ²

Рэзалюцыя 2499 (2023)

1. Парламенцкая Асамблея глыбока занепакоеная лёсам сотняў тысяч беларусаў, якія апынуліся ў эміграцыі, бо не мелі іншага выбару апроч уцёкаў ад рэпрэсіўнага рэжыму Аляксандра Лукашэнкі. Сфальсіфікаваныя прэзідэнцкія выбары 9 жніўня 2020 г. знішчылі апошнія сумненні адносна сутнасці гэтага рэжыму і паказалі яго сапраўдны характар, ператварыўшы Беларусь у турму пад адкрытым небам, дзе правы чалавека звездзеныя на нішто.
2. Асамблея нагадвае пра [рэзалюцыю 2433 \(2022\)](#) «Наступствы агрэсіі Расейскай Федэрацыі супраць Украіны: роля і адказ Рады Еўропы», у якой яна выказала сваю рашучасць «узмоцніць сваё ўзаемадзеянне з беларускай грамадзянскай супольнасцю, праваабаронцамі, незалежнымі журналістамі, навуковымі коламі і дэмакратычнымі сіламі, якія паважаюць каштоўнасці і прынцыпы Арганізацыі».
3. Асамблея ўражаная стойкасцю, мужнасцю і рашучасцю беларусаў у выгнанні, якія змагаюцца за перамогу дэмакратыі ў сваёй краіне. Асамблея ўсведамляе, што новая перашкода ў гэтым змаганні паўстала 24 лютага 2022 г. з шырокамаштабнай агрэсіяй Расейскай Федэрацыі супраць Украіны, у якой бярэ актыўны ўдзел рэжым Лукашэнкі. Асамблея шкадуе аб тым, што чым больш часу праходзіць з 9 жніўня 2020 г. — дня, калі Лукашэнка фактычна прайграў выбары, — тым на даўжэйшы час адсоўваецца вяртанне беларусаў, якія апынуліся ў выгнанні.

1. Спасылка на камітэт: дак. 15593, спасылка 4680 ад 10 кастрычніка 2022 г.

2. Дэбаты ў Асамблеі 20 чэрвеня 2023 г. (16-е паседжанне) (гл. дак. 15783, даклад Камітэта па пытаннях міграцыі, уцекачоў і перамешчаных асоб, дакладчык: Поль Галь). Тэкст, прыняты Асамблеяй 20 чэрвеня 2023 г. (16-е паседжанне).

4. Асамблея вельмі ўражаная працай і ініцыятывамі офісу Святланы Ціхановіч і Аб'яднанага пераходнага кабінета Беларусі, якія накіраваныя на аказанне суйчыннікам тых паслуг, у якіх рэжым ім наўмысна адмаўляе.
5. Асамблея прызнае, што беларускі народ нельга атаясамліваць з рэжымам Лукашэнкі, і ўважае, што беларусы ў выгнанні не павінны знаваць дыскрымінацыі з-за ўдзелу гэтага рэжыму ў вайне супраць Украіны.
6. Асамблея падкрэслівае, што большасць беларусаў, якія былі вымушаныя пакінуць сваю краіну ў кантэксце прэзідэнцкіх выбараў 2020 года, маюць адзінае жаданне: вярнуцца ў дэмакратычную Беларусь. Таму важна, каб краіны, якія прынялі беларусаў, рабілі ўсё магчымае, каб забяспечыць ім легальнае пражыванне і годныя жыллёвыя ўмовы ў адпаведнасці з іх асноўнымі правамі, гарантаванымі Еўрапейскай канвенцыяй па правах чалавека (ETS № 5) і іншымі адпаведнымі інструментамі Рады Еўропы, у чаканні ўсталявання дэмакратычнага рэжыму ў Беларусі.
7. Асамблея глыбока абураная тым, што рэжым Лукашэнкі працягвае аказваць ціск на тых, хто пакінуў краіну, у прыватнасці, адмаўляючы сваім грамадзянам у консульскіх паслугах і пагражаючы іх бяспецы.
8. Асамблея адзначае, што ў той час як многія еўрапейскія краіны адкрылі свае межы для беларусаў, чым бліжэй да Беларусі знаходзяцца гэтыя краіны, тым лепш яны разумеюць становішча ўцекачоў.
9. Асамблея ўхваляе намаганні Літвы і Польшчы знайсці прававыя і практычныя рашэнні, каб прыняць беларусаў-ўцекачоў, і адзначае, што можна зрабіць яшчэ больш.
10. Асамблея шкадуе, што столькі бар'ераў і перашкод усё яшчэ існуюць для тых, хто апынуўся за мяжой, і перакананая, што лепшае веданне сітуацыі ў Беларусі і палітычная воля — неабходныя перадумовы для прыняцця мер, якія максімальна аблегчаць цяжкасці знаходжання ў эміграцыі.
11. Асамблея заклікае дзяржавы-ўдзельніцы прызнаць, што ўнікальная сітуацыя, у якой апынуліся беларусы ў выгнанні, патрабуе нестандартных рашэнняў, каб гарантаваць, што яны будуць жыць як мага больш свабодна да таго часу, калі яны змогуць вярнуцца ў дэмакратычную Беларусь.
12. Асамблея вітае стварэнне Камітэтам міністраў кантактнай групы па супрацоўніцтве паміж Радай Еўропы і беларускімі дэмакратычнымі сіламі і грамадзянскай супольнасцю. Гэтая мадэль супрацоўніцтва *sui generis*, упершыню створаная міжнароднай арганізацыяй з удзелам беларускіх дэмакратычных сіл, накіраваная на выкарыстанне падтрымкі і досведу Арганізацыі для ўмацавання беларускага дэмакратычнага грамадства ў адпаведнасці з асноўнымі каштоўнасцямі Рады Еўропы. Асамблея таксама радая вітаць прадстаўнікоў беларускіх дэмакратычных сіл у працы сваіх камітэтаў паводле рашэння Бюро Асамблеі.
13. Асамблея ўпэўненая, што надышоў час перавесці ў дзеянне палітычную падтрымку, якой беларускія дэмакратычныя сілы карыстаюцца сярод краін-удзельніц, і што захады, якія робяцца супраць рэжыму Лукашэнкі, не павінны закранаць людзей, якія змагаюцца супраць гэтага рэжыму.
14. Асамблея перакананая, што, каб забяспечыць поўную павагу да правоў чалавека беларусаў, пакуль яны знаходзяцца ў выгнанні, і, у канчатковым выніку, каб паспрыяць пераходу іх краіны да дэмакратыі, дзяржавы-ўдзельніцы Рады Еўропы павінны ажыццявіць адносна простыя і недарагія меры ў межах сваёй юрысдыкцыі для гэтых асоб.

Легальны ўезд і пражыванне

15. Пры выкананні візавых патрабаванняў і забеспячэнні неабходных мер праверкі бяспекі, дзяржавы-удзельніцы павінны імкнуцца трымаць свае межы адкрытымі для тых, хто ўцякае ад рэжыму Лукашэнкі, прымаючы, сярод іншых, наступныя меры:
 - 15.1. выдача гуманітарных віз ва ўсіх амбасадах і консульствах, якія яшчэ працуюць у Мінску, і пашырэнне правоў на атрыманне такіх віз на сваякоў палітвязняў;
 - 15.2. стварэнне і забеспячэнне магчымасці выдачы віз краін Еўрапейскага Звязу ў тых краінах-удзельніцах, у якіх для грамадзян Беларусі не патрабуецца віза, без патрабавання дазволу на жыхарства ў гэтых краінах;
 - 15.3. выдача шматразовых шэнгенскіх віз для сваякоў беларусаў у выгнанні, якія прыязджаюць іх наведаць на кароткатэрміновай і часовай аснове;

- 15.4. выдача больш працяглых шматразовых віз, якія будуць выкарыстоўвацца ў якасці запаснога варыянту для тых, хто знаходзіцца пад пагрозай арышту ў Беларусі. Абавязак па выяўленні і распазнанні асоб, якія падвяргаюцца гэтай рызыцы, ускладаецца на Аб'яднаны пераходны кабінет Беларусі. Дакладна вызначаныя крытэрыі павінны быць распрацаваныя Кабінетам сумесна з партнёрамі з дзяржаў-ўдзельніц.
16. Дзяржавы-ўдзельніцы таксама павінны спрыяць правядзенню экспертных перамоваў паміж сваімі міграцыйнымі органамі і адпаведнымі прадстаўнікамі беларускіх дэмакратычных сіл у выгнанні, каб знаходзіць прагматычныя рашэнні праблем па меры іх узнікнення.
17. Дзяржавы-ўдзельніцы заахвочваюцца рабіць адпаведныя захады, каб забяспечыць празрыстасць у працэсе прыняцця няўрадавымі арганізацыямі (НУА) рашэнняў па выдачы рэкамендацый у падтрымку візавых заявак або працэсу легалізацыі.
18. Дзяржавы-ўдзельніцы павінны як мага хутчэй распрацаваць прававыя інструменты, якія дазваляюць легалізаваць знаходжанне беларусаў у эміграцыі, калі такія інструменты яшчэ не створаныя.
19. Асамблея прызнае важнасць захавання псіхалагічнай раўнавагі і пачуцця бяспекі для тых, хто не па сваёй волі або гвалтоўна мусіў пакінуць свой дом, і заклікае дзяржавы-ўдзельніцы забяспечыць доўгатэрміновую легалізацыю для беларусаў у выгнанні, пазбегнуўшы такім чынам непатрэбных перашкод і стрэсу.
20. Каб падтрымаць працу сваіх адпаведных міграцыйных служб, дзяржавам-ўдзельніцам прапануецца падрыхтаваць інфармацыйны бюлетэнь па Беларусі і забяспечыць для сваіх супрацоўнікаў праграму па вывучэнні фактычнай сітуацыі ў краіне, каб дапамагчы ім прымаць апэратыўныя і абгрунтаваныя рашэнні па асобных справах.

Свабода перасоўвання

21. Дзяржавам-ўдзельніцам прапануецца ў супрацы з Еўрапейскай камісіяй знайсці адэкватныя рашэнні, каб дазволіць беларусам у выгнанні падарожнічаць у межах Еўрапейскага Звязу, у прыватнасці, шляхам сістэматызацыі выкарыстання «пашпарта замежніка» і/ці шляхам працягу прызнання пашпартоў Рэспублікі Беларусь, тэрмін дзеяння якіх скончыўся.
22. Асамблея таксама запрашае дзяржавы-ўдзельніцы ў шчыльнай супрацы з Еўрапейскай камісіяй і Міжнароднай арганізацыяй грамадзянскай авіяцыі (МАГА) абмеркаваць з адпаведнымі прадстаўнікамі беларускіх дэмакратычных сіл у выгнанні магчымасць выдачы пашпартоў для грамадзян Беларусі ў выгнанні, якія будуць прызнаныя дзяржавамі-ўдзельніцамі.

Бяспека

23. Асамблея падкрэслівае, што пазбаўленне грамадзянства не павінна прыводзіць да безграмадзянства і што, нават калі Беларусь не з'яўляецца ўдзельніцай канвенцый Арганізацыі Аб'яднаных Нацый аб безграмадзянстве, усе дзяржавы павінны выконваць прынцыпы міжнароднага права і заканадаўства аб правах чалавека; нагадвае, што Беларусь прыняла рэкамендацыю Грузіі ў рамках трэцяга цыкла Універсальнага перыядычнага агляду ААН; і адзначае, што Беларусь паабяцала далучыцца да абедзвюх канвенцый Арганізацыі Аб'яднаных Нацый аб безграмадзянстве на Сегменце высокага ўзроўню па праблеме безграмадзянства ў 2019 г. З увагі на вышэйсказанае, Асамблея настойліва заклікае дзяржавы-ўдзельніцы зрабіць усё магчымае, каб прызнаць важнасць усталювання працэдур вызначэння безграмадзянства, якія, у сваю чаргу, забяспечаць абарону асобам, якія засталіся без грамадзянства, у тых дзяржавах, дзе яны знаходзяцца.
24. Праз тое, што звароту беларускае консульства, напрыклад, для атрымання даведкі аб несудзімасці, неабходнай для працэсу легалізацыі або для падаўжэння тэрміну дзеяння пашпарта, можа прывесці да рэпрэсій або пагроз у дачыненні да сваякоў заяўнікаў, якія засталіся ў Беларусі, або да саміх заяўнікаў, дзяржавам-ўдзельніцам настойліва рэкамендуецца не патрабаваць дакументаў, якія можна атрымаць толькі праз афіцыйныя беларускія каналы.

25. Дзяржавы-ўдзельніцы павінны ўстрымлівацца ад экстрадыцыі беларускіх грамадзян у выгнанні на падставе «чырвоных паведамленняў» Інтэрполу, зробленых на запыт рэжыму Лукашэнкі, з увагі на выкарыстанне гэтым рэжымам крымінальнага пераследу ў палітычных мэтах. У сумнеўных выпадках ім прапануецца спраўдзваць запыты Інтэрполу з Беларусі праз Упраўленне па аднаўленні законнасці і правапарадку Аб'яднанага пераходнага кабінету Беларусі, у склад якога ўваходзяць былыя супрацоўнікі праваахоўных органаў, звольненыя па палітычных матывах, і якія, такім чынам, валодаюць неабходнай кваліфікацыяй, досведам і доступам да баз дадзеных.

26. Асамблея занепакоеная тым, што інфармацыя, перададзеная еўрапейскімі банкамі беларускім банкам, выкарыстоўвалася беларускімі спецслужбамі для пераследу праваабаронцаў у Беларусі. Асамблея заклікае дзяржавы-ўдзельніцы заахвочваць прыватны сектар у сваёй дзейнасці звяртаць належную ўвагу на пытанні правоў чалавека і праяўляць неабходную належную абачлівасць, каб абараніць беларускіх праваабаронцаў, якія з'яўляюцца кліентамі прадпрыемстваў прыватнага сектара, ад рызыкі далейшага пераследу ў выніку іх аперацый або абмену інфармацыяй. Акрамя таго, дзяржавы-ўдзельніцы павінны зрабіць усё магчымае, каб не даць рэжыму Лукашэнкі магчымасць злоўжываць мерамі міжнароднага супрацоўніцтва па пытаннях злачыннасці ў якасці дадатковага інструмента для рэпрэсій.

27. Увогуле, дзяржавы-ўдзельніцы не павінны разглядаць Беларусь як бяспечную краіну. Ім прапануецца накіраваць пракурору Міжнароднага крымінальнага суда лісты-рэкамендацыі, якія б выказвалі іх занепакоенасць сітуацыяй у Беларусі і прасілі адказу на паведамленне, накіраванае ў адпаведнасці з пунктам 2 артыкула 15 Рымскага статута Міжнароднага крымінальнага суда пад назвай «Сітуацыя ў Беларусі/Літве/Польшчы/Латвіі і Украіне: злачынствы супраць чалавечнасці ў выглядзе дэпартацыі і пераследу» 19 траўня 2021 г. Міжнароднай арганізацыяй па правах чалавека, Нарвежскім Хельсінкскім камітэтам, Global Diligence LPP і Truth Hounds.

Дэмакратычныя сілы ў выгнанні

28. З улікам таго, якую вялікую ролю могуць адыгрываць Народныя амбасады Беларусі, асабліва ў якасці каналаў сувязі з нацыянальнымі ўладамі, Асамблея цвёрда перакананая, што дзяржавы-ўдзельніцы павінны наладзіць з імі працоўныя адносіны як з прадстаўнікамі дэмакратычнай Беларусі і прадугледзець для іх падтрымку ў выглядзе арганізацыйнай, інфармацыйнай і матэрыяльнай дапамогі, з мэтай развіцця іх кампетэнцый і жыццяздольнасці.

29. Асамблея настойліва заахвочвае парламенты тых дзяржаў-ўдзельніц, якія яшчэ не зрабілі гэтага, стварыць парламенцкую групу сяброўства для стварэння сеткі для абмену найлепшымі ідэямі і практыкай падтрымкі беларусаў у выгнанні. Асамблея перакананая, што такая сетка таксама спрыяла б дыялогу з беларускімі дэмакратычнымі сіламі ў выгнанні, у тым ліку з офісам Святланы Ціханоўскай, Аб'яднаным пераходным кабінетам Беларусі і Каардынацыйнай радай.

30. Асамблея таксама запрашае дзяржавы-ўдзельніцы вылучыць сродкі і зрабіць свой унёсак у дзейнасць, узгодненую ў рамках Кантактнай групы Рады Еўропы па Беларусі, у прыватнасці, выкарыстоўваючы крокі, прапанаваныя Сакратарыятам Асамблеі ў раздзеле «Умацаванне палітычнага дыялогу».

Падтрымка грамадзянскай супольнасці

31. Асамблея перакананая ў неабходнасці стварэння ўмоваў для забеспячэння ўстойлівасці арганізацый беларускай грамадзянскай супольнасці ў выгнанні, у прыватнасці шляхам прадстаўлення ім інструментаў і сродкаў для мабілізацыі сваіх суайчыннікаў у выгнанні, ажыццяўлення іх дзейнасці і захавання бачнасці. Асабліва гэта тычыцца арганізацый, якія займаюцца развіццём і ўмацаваннем беларускай мовы і

культуры.

32. Падкрэсліваючы ролю, якую адыгрывае Экспертная рада па заканадаўстве аб няўрадавых арганізацыях Канферэнцыі міжнародных няўрадавых арганізацый Рады Еўропы (Канферэнцыя МНУА) у падтрымцы свабоды асацыяцыі у Еўропе, Асамблея настойліва рэкамендуе дзяржавам-ўдзельніцам запытваць меркаванні Экспертнай рады аб мерах, якія шкодна ўплываюць на дзейнасць беларускіх НУА ў выгнанні, і прымаць адпаведную палітыку.

33. Асамблея таксама заахвочвае сябраў Канферэнцыі МНУА супрацоўніцаў і дапамагаць беларускім НУА ў выгнанні.

Падтрымка адвакатаў у выгнанні

34. У кантэксце рэпрэсій, з якімі сутыкаюцца юрысты ў Беларусі, і ў сувязі з тым, што многія адвакаты знаходзяцца ў выгнанні за мяжой, Асамблея заклікае прызнаць Беларускаю асацыяцыю адвакатаў правоў чалавека арганізацыяй, якой давяраецца прасоўванне і абарона правоў чалавека адвакатаў, пазбаўленых права займацца сваёй прафесіяй у Беларусі, і павышэнне ўзроўню і даступнасці юрыдычнай дапамогі.

Доступ да адукацыі і культуры

35. Асамблея прызнае, што дзеці могуць пацярпець ад вымушанага выгнання іх бацькоў, і ў сувязі з гэтым заахвочвае краіны, якія прымаюць уцекачоў, неадкладна інтэграваць беларускіх дзяцей і працаваць над умацаваннем іх нацыянальнай самасвядомасці і культуры. Асамблея нагадвае пра актуальнасць інструментаў моўнай адукацыі і моўнай інтэграцыі дзяцей, распрацаваных Радай Еўропы, якія могуць быць выкарыстаныя для дапамогі ў працэсе інтэгравання новапрыбылых беларускіх дзяцей у звычайныя класы. У той жа час Асамблея таксама падтрымлівае стварэнне беларускамоўных класаў у школах, дзе ёсць дастатковая колькасць беларускіх дзяцей, адкрытых як для прадстаўнікоў беларускай нацыянальнай меншасці, гэтак і для тых, хто прыбыў нядаўна.

36. Асамблея, уражаная аднаўленнем цікавасці да беларускай мовы і культуры, рашуча падтрымлівае ініцыятывы арганізацый грамадзянскай супольнасці па захаванні і ўмацаванні беларускай мовы і культуры сярод прадстаўнікоў г. зв. «старой» дыяспары і тых, хто прыбыў зусім нядаўна. Таму Асамблея настойліва заахвочвае дзяржавы-ўдзельніцы садзейнічаць стварэнню выдавецтваў, якія працуюць на беларускай мове, выкладанню беларускай мовы і культуры ва ўніверсітэтах і распрацоўцы новых інструментаў для падтрымкі пашырэння беларускай мовы і культуры сярод тых, хто знаходзіцца ў эміграцыі, а таксама ў межах Беларусі. Асамблея ўважае, для беларускай дзяржаўнасці крытычна важна, каб яе культура і мова зноў занялі сваё належнае месца.

37. З увагі на тое, што ў апошнія гады ў Беларусі адбываецца наступ на акадэмічную свабоду, Асамблея будзе вітаць стварэнне навуковага часопіса для ліберальна настроеных навукоўцаў як у выгнанні, так і ў Беларусі, які будзе індэксавацца ўплывовымі базамі дадзеных цытавання, такімі як Scopus, Web of Science або Google Scholar.

38. Асамблея прызнае ролю Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэту, які з 2005 г. знаходзіцца ў выгнанні ў Вільні, — адзінага беларускага ўніверсітэту, які можа працаваць на грунце акадэмічнай свабоды і далучанасці да еўрапейскіх каштоўнасцей. Асамблея запрашае дзяржавы-ўдзельніцы і Еўрапейскі Звяз надалей падтрымліваць гэтую ўстанову і адкрываць новыя магчымасці для таго, каб яна працягвала развіваць творчае, свабоднае і крытычнае мысленне сярод беларускіх студэнтаў і была здольная прыцягваць навукоўцаў і студэнтаў з краін Усходняга партнёрства.

39. Асамблея разумее важнасць тэрміналогіі і належнай транслітарацыі з беларускай мовы і настойліва рэкамендуе дзяржавам-удзельніцам правільна транслітараваць усе тэрміны, якія тычацца Беларусі.

Доступ да фінансавых паслуг і эканамічная дзейнасць

40. З увагі на тое, што прыватныя асобы, прадпрыемствы і арганізацыі грамадзянскай супольнасці сутыкаюцца з цяжкасцямі пры адкрыцці банкаўскага рахунку ў некаторых дзяржавах-удзельніцах, Асамблея просіць, каб дзяржавы-ўдзельніцы заахвочвалі свае банкі праводзіць адрозненне паміж рэжымам Лукашэнкі і людзьмі, якія ўцяклі ад гэтага рэжыму. Гэта можа быць дасягнута, у прыватнасці, шляхам правядзення працэдуры *due diligence* «Ведай свайго кліента» належнымі і адпаведнымі структурамі, прызначанымі беларускімі дэмакратычнымі сіламі ў выгнанні.

41. Асамблея заахвочвае ўрад Украіны супрацоўнічаць з беларускімі дэмакратычнымі сіламі ў выгнанні, асабліва з Аб'яднаным пераходным кабінетам Беларусі, каб правесці дэталёвыя праверкі банкаўскіх рахункаў беларусаў, якія знайшлі прытулак ва Украіне, і, у выпадку станючага выніку такіх праверак з пункту гледжання нацыянальнай бяспекі Украіны, перайсці да разблакавання 50-ці астатніх банкаўскіх рахункаў, якія ў дадзены момант недаступныя для іх уласнікаў.

42. Асамблея вітае той факт, што многія прадпрыемствы здолелі пераехаць з Беларусі, у прыватнасці, у Грузію, Літву і Польшчу, але адзначае, што ў гэтай сферы ўсё яшчэ застаюцца цяжкасці. Асамблея заахвочвае рабіць захавы, якія змогуць аблегчыць працэсы перадачы, акрэдытацыі, набыцця, доступу да крэдытаў, доступу да аўдытарскіх паслуг і г.д. У гэтым кантэксце яна ўважае, што праграма Poland Business Harbour («Польшча. Гавань для бізнесу») можа служыць перспектыўнай практыкай для пераймання іншымі дзяржавамі-ўдзельніцамі. У канчатковым выніку, Асамблея верыць, што гэтыя прадпрыемствы, незалежна ад таго, ці працуюць яны ў сферы інфармацыйных тэхналогій, рознічнага гандлю, лагістыкі, дробных паслуг або будаўніцтва, калі ім дазволіць функцыянаваць і плаціць падаткі, зрабяць унёсак у эканоміку тых краін, дзе яны знаходзяцца, і паспрыяюць намаганням гэтых дзяржаў належным чынам прыняць беларусаў, якія знайшлі ў іх прытулак ад рэпрэсій і гвалту.

В. ТЛУМАЧАЛЬНЫ МЕМАРАНДУМ. ДАКЛАДЧЫК ПОЛЬ ГАЛЬ

1. Уступ

1. Колькасць беларусаў, вымушаных пакінуць сваю краіну ў выніку рэпрэсій, развязаных пасля сфальсіфікаваных прэзідэнцкіх выбараў 9 жніўня 2020 г., застаецца нявызначанай. Па розных ацэнках яна складае ад 300 000 да 500 000 чалавек, што, несумненна, з'яўляецца самым вялікім рухам міграцыі ў гісторыі Беларусі пасля Другой сусветнай вайны. Хаця большасць з іх маюць агульнае жаданне — як мага хутчэй вярнуцца ў дэмакратычную Беларусь — не ўсе яны разглядаюць сябе аднолькава. Але незалежна ад таго, з'яўляюцца яны мігрантамі, дыяспарай ці ўцекачамі, беларусы, якія цяпер жывуць за мяжой, сутыкаюцца з агульнымі праблемамі, якія вынікаюць з тых самых прычын, якія прымусілі іх пакінуць сваю краіну. Менавіта таму я выкарыстоўваю ў сваім дакладзе панятак «выгнанне», бо беларусы, якія пакінулі сваю краіну, зрабілі гэта супраць сваёй волі і таму, што знаходжанне ў Беларусі несла сур'ёзную пагрозу для іх жыцця і бяспекі³.

2. Не ўсе беларусы ў выгнанні з'яўляюцца праваабаронцамі. Становішча апошніх добра засведчанае, у прыватнасці, у нядаўнім каментары камісара Рады Еўропы па правах чалавека, у якім яна прапануе шэраг мер у якасці шляху наперад⁴. Менш вядомае і засведчанае становішча іншых катэгорый асоб, якія таксама сутыкаюцца з праблемамі, якія перашкаджаюць ім жыць нармальным жыццём — журналістаў і супрацоўнікаў СМІ, палітычных апанентаў рэжыму, юрыстаў, пісьменнікаў і мастакоў, сваякоў палітвязняў, студэнтаў і навукоўцаў, прадпрымальнікаў і спартсменаў.

3. Першы бар'ер, які мусяць пераадолець беларусы ў выгнанні, — дамагчыся прызнання таго, што беларускае грамадзянства і ідэнтычнасць не робяць іх прадстаўнікамі ці прыхільнікамі рэжыму Лукашэнкі. Грамадскае ўспрымання стала ключавым фактарам парушэння правоў беларусаў у выгнанні. Выкарыстанне аднаго агульнага падыходу да беларусаў сведчыць аб адсутнасці разумення — і, такім чынам, ацэнкі — іх індывідуальных сітуацый, у выніку чаго ўся супольнасць сутыкаецца з рызыкай дыскрымінацыі і іншых парушэнняў правоў чалавека выключна з-за сваёй нацыянальнасці і меркаваных палітычных прыхільнасцей.

4. Апошнія падзеі ў Беларусі — асабліва ўдзел рэжыму ў вайне супраць Украіны, а таксама падпісанне 6 лютага 2023 г. Аляксандрам Лукашэнкам указу № 25 аб стварэнні спецыяльнай камісіі па працы з «палітычнымі» эмігрантамі, якія хочуць вярнуцца на радзіму, — відавочна паказваюць, што тыя, хто знайшоў бяспеку за мяжой, наўрад ці змогуць вярнуцца на радзіму ў бліжэйшы час⁵.

5. Бядотнае становішча беларусаў у выгнанні і цяжкі гуманітарны крызіс у Беларусі былі ў пэўнай ступені адсунутыя на другі план жаданымі наступствамі расейскай агрэсіі супраць Украіны. Мая справаздача накіраваная на тое, каб асвятліць праблемы, з якімі сутыкаюцца беларусы, іх спецыфічныя патрэбы ў краінах, якія іх прынялі, і, што больш важна, прапанаваць шляхі іх вырашэння, заснаваныя, дзе гэта магчыма, на ўжо дзейнай перадавай практыцы. Я ўважаю, што наша Асамблея можа прапанаваць дзяржавам-ўдзельніцам Рады Еўропы канкрэтныя рашэнні, каб забяспечыць, што тыя, хто шукае прытулку, змогуць заставацца ў краіне прытулку/выгнання на законных падставах і ў годных умовах у адпаведнасці з іх асноўнымі правамі, гарантаванымі Еўрапейскай канвенцыяй па правах чалавека (ETS № 5), да ўсталявання дэмакратычнага рэжыму ў Беларусі.

3. У французскай версіі дакладу выкарыстанне 3-й асобы множнага ліку ў мужчынскім родзе таксама адносіцца да жаночага роду.

4. "Support Russian and Belarusian civil societies and human rights defenders" –Commissioner for Human Rights (coe.int).

5. <https://president.gov.by/ru/events/podpisan-ukaz-o-rassmotrenii-obrashcheniy-nahodyashchih-sya-za-rubezhom-grazhdan-respubliki-belarus-po-voprosam-soversheniya-imi-pravonarusheniy>.

6. Падчас падрыхтоўкі гэтага дакладу я быў уражаны мужнасцю, рашучасцю, крэатыўнасцю і трываласцю беларусаў у выгнанні, з якімі я сустракаўся, пачынаючы ад лідаркі дэмакратычных сіл Святланы Ціханоўскай. Я не маю сумневу, што імкненне беларускага народа да дэмакратыі, правоў чалавека і вяршэнства закона, якіх ён быў занадта доўга пазбаўлены, будзе аднойчы неўзабаве рэалізаванае. Я ўважаю, што наш абавязак як суайчыннікаў-еўрапейцаў — дапамагчы ім на гэтым шляху, і спадзяюся, што мой даклад зможа гэтаму паспрыяць.

7. Для падрыхтоўкі гэтага дакладу Камітэт па справах міграцыі, уцекачоў і перамешчаных асоб правёў шэраг абмеркаванняў і ўпаўнаважыў мяне правесці місію па зборы фактаў у Варшаве і Вільнюсе (27-30 сакавіка 2023 г.). Я вельмі ўдзячны ўсім маім суразмоўцам сярод літоўскіх і польскіх улад, а таксама самім беларусам у выгнанні, якія з шчырасцю і энтузіязмам падзяліліся са мной сваімі клопатамі і надзеямі. Я спадзяюся, што мой даклад не толькі перадае іх погляды, але і прапануе канкрэтныя рашэнні, якія дапамогуць ім адбудаваць сваё жыццё ў Еўропе, пакуль у іх краіне яшчэ існуе рэжым, які знішчыў усе грамадзянскія і палітычныя інстытуты. Я прыняў усе меры перасцярогі, каб не ўключыць у даклад інфармацыю, якая магла б паставіць пад пагрозу іх ці іх сваякоў.

8. Святлана Ціханоўская, з якой я сустрэўся ў Вільнюсе, адзначыла важнасць гэтага дакладу і падкрэсліла, што праблемы, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні, застаюцца па-за ўвагай грамадства. Уважлівы падыход да сітуацыі можа дапамагчы зразумець, што беларускі народ не трэба блытаць з мінскім рэжымам. Яна выказала занепакоенасць тым, што пасля расейскай агрэсіі супраць Украіны беларусы ў выгнанні сутыкнуліся з больш высокай рызыкай дыскрымінацыі, калі не з пагрозай сваёй бяспеды, таму што іх атаясамліваюць з рэжымам, саюзнікам Расейскай Федэрацыі. Яна выказала надзею, што даклад дапаможа зменшыць перашкоды, з якімі сутыкаюцца яе суайчыннікі, пайнфармаваўшы краіны-ўдзельніцы Рады Еўропы аб шляхах выпраўлення недахопаў у дзейным заканадаўстве і практыцы прыёму тых беларусаў, якія не самі вырашылі пакінуць сваю краіну, але былі вымушаныя зрабіць гэта гвалтоўным, небяспечным і непрадказальным рэжымам.

2. Агульны кантэкст

9. Колькасць беларусаў, якія жывуць за мяжой⁶, ацэньваецца па-рознаму ў залежнасці ад крыніц. Паводле «Белсату», 177 000 беларусаў пакінулі краіну ў перыяд з 1995 па 2016 г., у той час як іншыя крыніцы ацэньваюць гэтую лічбу ад 1,5 да 3,5 мільёнаў пры агульнай колькасці насельніцтва ў 9 349 645 чалавек на 1 студзеня 2021 г.⁷

10. Большасць тых, хто пакінуў сваю краіну пасля прэзідэнцкіх выбараў 2020 г., вырашылі застацца ў суседніх краінах — у Літве і Польшчы. Хаця з-за нерэгулярнасці прыбыццяў і адсутнасці дакладных дадзеных аб міграцыі цяжка вызначыць іх колькасць з пэўнасцю, паводле некаторых ацэнак, у Літве цяпер пражывае каля 49 000 беларусаў і значна больш за 100 000 чалавек пражывае ў Польшчы⁸.

11. Паколькі беларусам не патрэбная віза для ўезду ў Грузію, гэтая краіна стала прытулкам для велізарнай хвалі ўцекачоў з Беларусі, якія ратаваліся тут ад дзяржаўных рэпрэсій 2020 г. і расейскай агрэсіі супраць Украіны ў 2022 г. Так, у сакавіку 2022 г. у Грузію з Украіны прыехалі 19 898 беларусаў, з іх засталіся 14 030. У сакавіку 2022 г. у параўнанні з сакавіком 2019 г. уезд грамадзян Беларусі ў Грузію павялічыўся на 555%⁹.

12. Многія беларусы ў выгнанні былі вымушаныя пакінуць сваю першую краіну прызначэння з-за візавых праблем, меркаванняў асабістай бяспекі або пачатку вайны ва Украіне. Іншымі словамі, яны перажылі падвойнае або патройнае перамяшчэнне. Згодна з нядаўнім колькасным і якасным аналізам, праведзеным Валдзісам Фугашам, адным з заснавальнікаў праваабарончай арганізацыі Human Constanta і дакладчыкам на паседжанні Камітэту па справах міграцыі, уцекачоў і перамешчаных асоб 24 студзеня 2023 г., сярэдняя колькасць перамяшчэнняў на краіну на групу складала 2,1.

13. Той момант, калі Аляксандр Лукашэнка адмовіўся прызнаць сваю паразу на прэзідэнцкіх выбарах 9 жніўня 2020 г., стаў пачаткам глыбокіх зменаў у беларускім грамадстве і самой краіне. Яго падтрымка Расейскай Федэрацыі ў вайне ва Украіне і ўдзел у гэтай вайне даюць дадатковы доказ таго, што мінскі рэжым існуе не для таго, каб служыць народу Беларусі, а каб абараняць сваё становішча і прывілеі.

6. Bipart – The Art of public administration “Civil Society in Belarus in the Context of a Political Crisis: Current State and Challenges Research report”, 2021

7. Беларусь у лічбах | Афіцыйны Інтэрнет партал Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (<https://president.gov.by/be/belarus/numbers>)

8. Eastern Europe Studies Centre, “Belarusian migrants in Poland and Lithuania: general trends and comparative analysis 2022”, 30 November 2022 and <https://news.zerkalo.io/life/36903.html>.

9. https://idf.ge/ge/border_crossing_statistics_of_citizens_of_ukraine_russia_and_belarus.

У той жа час рэжым ставіць пад пагрозу незалежнасць і суверэнiтэт Беларусі. Тым часам Святлана Ціханоўская — найбольш верагодная пераможца выбараў, якую вымусілі з’ехаць з Беларусі, узяла на сябе ролю лідара дэмакратычных сіл з усёй адданасцю і кампетэнтнасцю, неабходнымі для такой пасады. Больш як праз два гады пасля выбараў, знаходзячыся ў выгнанні ў Літве, яна ператварыла свой офіс і Аб’яднаны пераходны кабiнeт у дэ-факта ўрад у выгнанні, і з абмежаванымі сродкамі выконвае функцыі, якія не выконваюцца рэжымам Лукашэнкі, для дапамогі сваім суайчыннікам, якія жывуць за мяжой. Сучасныя тэхналогіі дапамагаюць ёй практычна будаваць паралельную дзяржаву да таго часу, як у Беларусі ўсталюецца дэмакратычны рэжым. 6 сакавіка 2023 г. суд у Мінску завочна прысудзіў Ціханоўскую да 15 гадоў пазбаўлення волі.

14. Выключэнне Расейскай Федэрацыі з Рады Еўропы пасля агрэсіі ва Украіне прымусіла Камітэт міністраў таксама прыпыніць усе адносіны з Беларуссю 17 сакавіка 2022 г.¹⁰ Гэтае рашэнне адчыніла дзверы для абмеркавання супрацоўніцтва з дэмакратычнымі сіламі. Святлану Ціханоўскую запрасілі выступіць на панэльнай дыскусіі высокага ўзроўню, арганізаванай Асамблеяй 21 чэрвеня 2022 г., а праз некалькі тыдняў, 7 ліпеня, выступіць у Камітэце міністраў. З гэтай нагоды яна заклікала Камітэт міністраў да нестандартнага мыслення, усталяваўшы афіцыйны канал сувязі паміж Арганізацыяй і дэмакратычнымі сіламі Беларусі з мэтай “прыцягнуць больш Беларусі ў Еўропу і больш Еўропы ў Беларусь”.¹¹ Гэта прывяло да стварэння Камітэтам міністраў Кантактнай групы па супрацоўніцтве паміж Радай Еўропы і беларускімі дэмакратычнымі сіламі і грамадзянскай супольнасцю, мэтай якой з’яўляецца забеспячэнне падтрымкі і экспертызы Арганізацыі для ўмацавання беларускага дэмакратычнага грамадства ў адпаведнасці з асноўнымі каштоўнасцямі Рады Еўропы. Праца Кантактнай групы ўжо прывяла да публікацыі 1 лютага 2023 г. плана дзеянняў з 15 пунктаў па падтрымцы прадстаўнікоў грамадзянскай супольнасці і дэмакратыі, якія працуюць на карысць будучай свабоднай і дэмакратычнай Беларусі¹².

15. З кастрычніка 2020 г. Еўрапейскі Звяз паступова ўводзіць супраць Беларусі абмежавальныя меры ў адказ на сфальсіфікаваныя прэзідэнцкія выбары ў жніўні 2020 г. Агулам 195 фізічных і 34 юрыдычных асоб патрапілі пад рэжым санкцый у дачыненні да Беларусі, у тым ліку ключавыя фігуры палітычнага кіраўніцтва і ўрада, высокапастаўленыя чыноўнікі судовай сістэмы і некалькі буйных эканамічных суб’ектаў¹³. Еўрапейскі Звяз таксама ўвёў абмежавальныя меры ў дачыненні да Беларусі пасля яе ўдзелу ў ваенным уварванні Расеі ва Украіну 24 лютага 2022 г. Апроч таго, што высокапастаўленыя асобы ў Беларусі пацярпелі ад замарожвання іх актываў і забароны на ўезд, Еўрапейскі Звяз таксама абмежаваў фінансавыя, гандлёвыя і тэхналагічныя стасункі з Беларуссю¹⁴. 27 лютага 2023 г. Рада Еўрапейскага Звязу прыняла рашэнне падоўжыць дзеянне ўжо ўведзеных санкцый яшчэ на год з-за «няспыннага крызісу ўнутранай сітуацыі ў краіне і працяглага ўдзелу Беларусі ў расейскай агрэсіі супраць Украіны».¹⁵ Таксама з 28 чэрвеня 2021 года Беларусь прыпыніла ўдзел ва «Усходнім партнёрстве».

16. 24 лістапада 2022 г. Еўрапарламент прыняў Рэзалюцыю аб «працяглых рэпрэсіях супраць дэмакратычнай апазіцыі і грамадзянскай супольнасці ў Беларусі», у якой, у прыватнасці, падкрэсліваецца неабходнасць «працягваць дапамогу дэмакратычнай апазіцыі, грамадзянскай супольнасці і праваабаронцам, прадстаўнікам прафсаюзаў і незалежных СМІ ў Беларусі і за мяжой». Еўрапарламент ізноў заклікаў Камісію і дзяржавы-ўдзельніцы «падрыхтаваць правілы і працэдурны для вырашэння сітуацыі, калі праваабаронцаў і іншых актывістаў грамадзянскай супольнасці пазбаўляюць грамадзянства ў Беларусі, а таксама аказаць падтрымку тым беларусам, якія пражываюць у ЕЗ, у якіх заканчваецца тэрмін дзеяння пашпартаў, і якія не маюць магчымасці іх падоўжыць, бо не могуць вярнуцца ў Беларусь»¹⁶.

17. Шмат гадоў адзіным міжнародным механізмам абароны беларусаў былі звароты ў Камітэт па правах чалавека ААН. Гэты шлях стаў немагчымым пасля выхаду Беларусі з гэтай працэдурны ў лістападзе 2022 г.¹⁷ Тым не менш, тыя беларусы, якія апынуліся пад юрысдыкцыяй любой з 46 дзяржаў-удзельніц

10. “Committee of Ministers suspends relations with the Belarusian authorities” – Portal (coe.int).

11. “Стварыць кіруючы камітэт па сувязях з Беларуссю”. Святлана Ціханоўская звярнулася да Камітэта міністраў Рады Еўропы / Афіцыйны сайт Святланы Ціханоўскай.

12. «Рада Еўропы запускае план дзеянняў па падтрымцы беларускіх дэмакратычных сіл і грамадзянскай супольнасці» – Дырэкцыя каардынацыі праграм (coe.int).

13. “Belarus: EU prolongs restrictive measures for a year” – Consilium (europa.eu).

14. “Belarus’ role in the Russian military aggression of Ukraine: Council imposes sanctions on additional 22 individuals and further restrictions on trade” – Consilium (europa.eu).

15. “Belarus: EU prolongs restrictive measures for a year” – Consilium (europa.eu).

16. Texts adopted – “The continuing repression of the democratic opposition and civil society in Belarus” – 24 November 2022 (europa.eu).

17. www.ohchr.org/en/press-releases/2022/11/belarus-withdrawal-individual-complaints-procedure-serious-setback-human.

Рады Еўропы, знаходзяцца пад абаронай паводле Артыкула 1 Еўрапейскай канвенцыі па правах чалавека.

18. Спецыяльны дакладчык ААН па Беларусі Анаіс Марын у сваім апошнім дакладзе Генеральнай Асамблеі ААН засяродзіла ўвагу на «сітуацыі з правамі чалавека грамадзян Беларусі, якія вымушаныя пакінуць сваю краіну і не могуць бяспечна вярнуцца дадому з-за парушэнняў правоў чалавека»¹⁸. Яна правяла грунтоўны аналіз асоб і груп, якія дзейны рэжым вымусіў пакінуць радзіму, і я запрашаю ўсіх, хто цікавіцца гэтым пытаннем, прачытаць яе грунтоўны даклад. Я таксама меў шанец сустрэцца з ёй падчас сваёй місіі і вельмі ўдзячны за дадатковую інфармацыю і разуменне сітуацыі, якія дала мне гэтая сустрэча.

3. Становішча беларусаў у выгнанні

19. Беларуская дыяспара мае разнастайны характар. Да 2020 г. у дыяспары існавалі арганізацыі розных накірункаў, з іх некаторыя прасоўвалі прынцыпы дэмакратыі, а іншыя былі лаяльнымі да мінскага рэжыму. У той жа час пераважная большасць беларусаў, якія ўцяклі пасля выбараў 2020 г., — дэмакратычна арыентаваныя, і многія з іх, у тым ліку тыя, хто не займаўся грамадзянскім рухам у Беларусі, сталі дэ-факта актывістамі ў выгнанні.

20. Паэт у выгнанні Дзмітрый Строцаў наведваў сакратарыят Асамблеі з нагоды паездкі ў Страсбург, каб прэзентаваць французскі пераклад сваёй апошняй паэтычнай кнігі¹⁹. Перад гэтым ён выступіў на сваёй старонцы ў Фэйсбуку з заклікам да беларусаў у выгнанні падзяліцца сваімі сведчаннямі. Толькі за некалькі гадзін ён атрымаў больш за 50 паведамленняў, якія абапіраліся на асабісты досвед і ахоплівалі праблемы, акрэсленыя ў гэтым дакладзе.

21. Уласны досвед Дзмітрыя Строцава дэманструе некаторыя з кафкіянскіх сітуацый, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні. Зараз ён жыве ў Германіі. Ён не змог працягнуць тэрмін дзеяння нямецкай візы ці атрымаць новую, бо Германія патрабавала ад яго вярнуцца ў краіну, якая першая выдала яму візу, а менавіта ў Швецыю. Але каб атрымаць шведскую візу, яму трэба было б пакінуць Еўразвяз. Урэшце спадар Строцаў атрымаў візу ў Літве дзякуючы арганізацыі Freedom House, якая за яго паручылася. Атрымаць такую гарантыю ад няўрадавай арганізацыі магчыма ў Літве, дзе Міністэрства замежных спраў адмыслова дэлегавала арганізацыі Freedom House ролю паручальніка і дзе знаходзіцца офіс Святланы Ціханоўскай. У іншых краінах Рады Еўропы такой магчымасці няма. Гэты асобны прыклад добра адлюстроўвае тое, што я пачуў падчас сваіх размоваў з беларусамі ў выгнанні, абмеркаванняў з сябрамі камітэту і падчас маёй місіі па зборы фактаў.

22. Іншыя формы дыскрымінацыі могуць адбывацца ў выглядзе абраз і пагроз, адмовы ў паслугах, цяжкасці ў атрыманні медычнай дапамогі і належнага жылля, працаўладкаванні або адкрыцці банкаўскага рахунку. Паводле нядаўняга колькаснага аналізу, 39% апытаных беларусаў у выгнанні ў Грузіі, 31% — у Польшчы, і 16% — у Літве пацвердзілі, што зазналі розныя формы дыскрымінацыі ў краінах прызначэння, асабліва ад пачатку расейскай агрэсіі супраць Украіны. Такія выпадкі зафіксаваныя і ў іншых дзяржавах-удзельніцах Рады Еўропы²⁰.

23. Гэтая дыяспара сутыкаецца з мноствам праблем юрыдычнага і практычнага характару, якія вынікаюць з заканадаўства, адміністрацыйных працэдур або практыкі ў краінах знаходжання. Гэтыя праблемы могуць пачацца з самага нараджэння, як у выпадку з дзецьмі, народжанымі ў бацькоў, якія знаходзяцца ў рэжыме часовай візы: яны не могуць атрымаць беларускія дакументы і таму фактычна з'яўляюцца непаўналетнімі асобамі без дакументаў і рызыкуюць застацца без грамадзянства. Іншыя праблемы, звязаныя з важнымі жыццёвымі падзеямі, такімі як нараджэнне, шлюб ці развод, а таксама з штодзённымі клопатамі, такімі як замена беларускага пасведчання кіроўцы са скончаным тэрмінам дзеяння.

24. Беларускія жанчыны ў выгнанні могуць сутыкацца з большай колькасцю форм дыскрымінацыі і перашкод на шляху інтэграцыі, чым беларускія мужчыны за мяжой. У асноўным гэтыя перашкоды звязаныя з цяжкасцямі ў пошуку працы, легалізацыі свайго статусу, вывучэнні мясцовай мовы або доступу да медычных паслуг. Часам іх фінансавая залежнасць ад мужа яшчэ больш узмацняе гэтыя перашкоды²¹.

18. [A/77/195 \(undocs.org\)](https://undocs.org/A/77/195).

19. *Où j'étais pendant les quinze dernières années. Je criais*, Le Ver à soie, 2023.

20. 19509.pdf (fes.de).

21. Вольга Кавальская, "Жыццё ў выгнанні — даклад па беларускіх жанчынах за мяжой", *New Eastern Europe*, 31 May 2022.

25. Беларусы настроены ў першую чаргу дапамагчы сабе самі. Пакуль я пішу гэты даклад, закладаюцца асновы для пабудовы лічбавай дзяржавы для Беларусі, у якой дактары, юрысты, школьныя настаўнікі і г.д., звольненыя рэжымам, могуць быць нанятыя для аказання паслуг онлайн. Гэта таксама дазволіла б палепшыць доступ да незалежных сродкаў масавай інфармацыі ў Беларусі і распрацаваць інструменты для пашырэння паслуг малога бізнесу. Гэтыя ініцыятывы дазваляць ствараць дыстанцыйныя працоўныя месцы для людзей у Беларусі і за яе межамі.

26. Папраўка ў Закон «Аб грамадзянстве Рэспублікі Беларусь» ад 10 студзеня 2023 г., падпісаная Аляксандрам Лукашэнкам, якая ўступае ў сілу 10 чэрвеня 2023 г., робіць магчымым пазбавіць грамадзянства асобу, якая пражывае за мяжой і якой беларускі суд вынес канчатковы прысуд за «экстрэмісцкую» дзейнасць або іншыя дзеянні, якія пагражаюць бяспецы дзяржавы. Рашэнні па такіх пытаннях будзе асабіста прымаць сам Лукашэнка. З выкананнем гэтага заканадаўства многія беларусы ў выгнанні сутыкнуцца з рызыкай застацца без грамадзянства. Гэта створыць асаблівыя цяжкасці для беларусаў, якія жывуць у такіх краінах, як Польшча, якая не ратыфікавала Канвенцыю аб статусе асоб без грамадзянства 1954 г. або Канвенцыю аб скарачэнні безграмадзянства 1961 г.²² У сваіх заўвагах ад снежня 2022 г. Вярхоўны камісар ААН па пытаннях уцекачоў зрабіў наступныя рэкамендацыі: пазбаўленне грамадзянства не павінна прыводзіць да безграмадзянства, што ёсць прынцыпам міжнароднага права і абароны правоў чалавека, які павінен выконвацца дзяржавамі, нават калі яны, як Беларусь, не з'яўляюцца ўдзельніцамі канвенцый ААН аб безграмадзянстве²³. Трэба адзначыць, што Беларусь тым не менш паабяцала далучыцца да абедзвюх канвенцый ААН аб безграмадзянстве на Сегменце высокага ўзроўню па пытаннях безграмадзянства ў 2019 г.²⁴

27. 21 траўня 2021 г. Міжнароднае партнёрства па правах чалавека (IPHR), Нарвежскі Хельсінкскі камітэт, Global Diligence LPP і Truth Hounds накіравалі ў Міжнародны крымінальны суд (МКС) Паведамленне ў адпаведнасці з артыкулам 15(2) Рымскага статуту пад назвай «Сітуацыя ў Беларусі/Літве/Польшчы/Латвіі і Украіне: злачынствы супраць чалавечнасці ў выглядзе дэпартацыі і пераследу»²⁵. Паведамленне запытвае, каб пракурор МКС распачаў расследаванне сітуацыі ў Беларусі, і ў прыватнасці таго факту, што рэжым гвалтоўна перасяліў тысячы мірных жыхароў краіны за яе межы шляхам гвалту, запалохвання і іншых формаў прымусу. Нягледзячы на тое, што Беларусь не з'яўляецца дзяржавай-удзельніцай МКС, МКС мае юрысдыкцыю ў дачыненні да злачынстваў, прадугледжаных Рымскім статутам, якія адбываюцца — прынамсі, часткова, — на тэрыторыі суседніх з ёй дзяржаў. Паведамленне запытвае, каб пракурор МКС пачаў папярэдняе вывучэнне сітуацыі ў Беларусі (а таксама ў Літве, Польшчы, Латвіі і Украіне) з мэтай расследавання і судовага пераследу меркаваных злачынстваў. Гэты запыт пакуль застаецца без адказу.

28. Нацыянальныя парламенты ў Еўропе і за яе межамі адыгралі значную ролю ў падтрымцы дэмакратычных сіл Беларусі. Многія парламентарыі, у тым ліку дэпутаты нашай Асамблеі, сталі «хроснымі бацькамі» палітвязняў. Акрамя таго, усё большая колькасць нацыянальных парламентаў — на сённяшні дзень 17 — такіх краін як Бельгія, Эстонія, Грузія, Францыя, Латвія, Літва і Украіна засноўваюць групы сяброўства з дэмакратычнымі сіламі Беларусі. Ствараецца сетка, каб аб'яднаць іх і каардынаваць іх намаганні.

3.1. Легальны ўезд і пражыванне

3.1.1. Доступ да візы

29. Атрыманне візы для паездак у краіны ЕЗ заўсёды было праблемай для беларусаў. Масавыя рэпрэсіі пасля фальшывых выбараў 2020 года пагоршылі дыпламатычныя адносіны паміж Еўразвязам і рэжымам. Гэта прывяло да скарачэння персаналу ў некаторых амбасадах дзяржаў-удзельніц ЕЗ, што абмежавала іх здольнасць разглядаць візавыя заяўкі.

30. Калі пасля выбараў пачаліся масавыя рэпрэсіі, некаторыя суседнія краіны адкрылі свае межы для ўцекачоў, нягледзячы на працяглую пандэмію Covid-19, а часам і ў адсутнасць дзейнай візы. Гэтак, Літва адкрыла гуманітарны калідор, праз які беларусаў прапуськалі без візы, пасля таго як Freedom

22. Упраўленне Вярхоўнага камісара ААН па пытаннях уцекачоў (УВКУ ААН) – Канвенцыі ААН аб безграмадзянстве (unhcr.org) і Канвенцыя аб скарачэнні безграмадзянства 1961 г. (un.org).

23. "UNHCR Observations on the proposed amendments to the 'Law on citizenship of the Republic of Belarus'", *Refworld*, 1 September 2002, No. 136-3. [“Заўвагі УВКУ ААН адносна прапанаваных паправак у “Закон аб грамадзянстве Рэспублікі Беларусь”, *Refworld*, 1 верасня 2002 г., № 136-3].

24. Вынікі Сегмента высокага ўзроўню па пытаннях безграмадзянства (unhcr.org).

25. “Сітуацыя ў Беларусі: злачынствы супраць чалавечнасці ў выглядзе дэпартацыі і пераследу” – IPHR (iphronline.org).

House — арганізацыя, якую фінансуе ЗША, перадала ў МЗС ваўчар-гарантыю для зацікаўленых асоб, а той, у сваю чаргу, пайнфармаваў адпаведныя пункты памежнага кантролю. Freedom House працягвае паручацца ад імя Міністэрства замежных спраў за тых, хто хоча атрымаць візы і часовыя дазволы²⁶. Праверкі праводзяцца ў супрацоўніцтве з беларускімі няўрадавымі арганізацыямі, такімі як Human Constanta, Беларускі Хельсінкскі Камітэт і «Вясна». Не ўсе, хто звяртаецца ў Freedom House па ваўчар, могуць яго атрымаць. Літва істотна скараціць выдачу віз пасля ўступлення ў сілу законаў аб абмежавальных мерах, накіраваных на абарону нацыянальнай бяспекі і знешнепалітычных інтарэсаў Літвы (гл. ніжэй).

31. Польшча мае на мэце па-ранейшаму заставацца адкрытай для беларусаў. Улады адрозніваюць менскі рэжым ад тых, хто не падтрымлівае Лукашэнку. Аднак пасля высылкі польскіх дыпламатаў аб'ектыўна зменшыліся магчымасці выдачы віз у Мінску і двух польскіх консульствах у Брэсце і Гродна. Паводле статыстыкі Міністэрства замежных спраў Польшчы, з 10 жніўня 2020 г. па 31 снежня 2022 г. Польшча выдала беларусам 509 701 візу. У 2022 г. было выдадзена 278 181 віза, з якіх 259 427 былі тыпу D (унутраныя візы) і 18 754 тыпу C (шэнгенскія візы). Рэпрэсіі супраць беларускіх грамадзян, якія належаць да польскай меншасці, абвастрылі напружанасць паміж дзвюма краінамі і прывялі да таго, што толькі адзін памежны пункт у Тэрэспалі застаецца адкрытым для фізічных асоб, у той час як пункты для грузавых перавозак былі зачыненыя польскім бокам²⁷.

32. Што тычыцца іншых еўрапейскіх краін, большасць з іх ужо скарацілі свае консульскія магчымасці да чэрвеня 2021 г.²⁸ Краіны Рады Еўропы, у якія не патрабуецца віза для ўезду, — гэта Арменія, Азербайджан, Грузія, Турцыя і Украіна. Гэтай акалічнасцю, а таксама частковай адсутнасцю моўнага бар'ера тлумачыцца тое, чаму так шмат беларусаў выязджала ў Грузію і Украіну (гл. ніжэй).

33. Паводле Аб'яднанага пераходнага кабінету Беларусі, з пачаткам вайны супраць Украіны некаторыя дзяржавы-удзельніцы ўвялі новыя абмежаванні ў дачыненні да беларускіх грамадзян. У Латвіі, Літве, Эстоніі, Фінляндыі, Польшчы, Нарвегіі і Швецыі шэнгенскія візы не выдаюцца або права на іх атрыманне абмежаванае, у тым ліку для блізкіх сваякоў, якія пражываюць у Еўрапейскім Звязе. Візы ў Данію і Чэхію не выдаюцца. Візы ў Аўстрыю, Нідэрланды, Партугалію, Іспанію і Швецыю можна атрымаць толькі ў Маскве. Францыя, Германія, Грэцыя і Італія выдаюць візы пасля доўгага чакання (да 6-8 месяцаў), з празмернымі зборамі, якія трэба заплаціць афіцыйна прызначаным пасярэднікам (да 450 еўра) і на кароткі тэрмін, напрыклад, на 15 дзён²⁹.

34. Некаторыя краіны па-ранейшаму ўважаюць Беларусь бяспечнай краінай. Напрыклад, Швецыя не абнаўляла свой даклад па Беларусі з 2019 г. і ўважае Беларусь бяспечнай краінай. У выніку беларусаў могуць вярнуць назад у Беларусь, альбо адмовіць ім у статусе ўцекача. Беларусы ў Германіі таксама паведамляюць, што чуюць ад чыноўнікаў, што яны могуць спакойна вярнуцца ў Беларусь.

35. Нарэшце, строгі візавы рэжым, які дзейнічае для грамадзян Беларусі, перашкаджае ўз'яднанню сям'яў, таму што адсутнічаюць спецыяльныя механізмы, якія б спрыялі такому ўз'яднанню. Яшчэ менш існуе магчымасцей для сваякоў наведаць на кароткатэрміновай аснове членаў сваёй сям'і, якія жывуць за мяжой. Многія з маіх суразмоўцаў скардзіліся на тое, што ўз'яднанне сям'і немагчымае па гуманітарнай візе, і можа адбыцца толькі па шэнгенскай візе, якую цяжка атрымаць, і тое толькі на 90 дзён. У некаторых краінах, такіх як Германія, для атрымання візы патрабуецца дазвол арэндаваць. Людзі адчуваюць сябе закладнікамі выпадковых сітуацый, якія перашкаджаюць ім карыстацца правам на сямейнае жыццё.

36. Увогуле, шанцы беларусаў перасяляцца за межы Беларусі і свабодна перасоўвацца па краінах Еўразвязу значна зменшыліся пасля 2020 г., у той час як патрэба ў гэтым цяпер як ніколі значная.

3.1.2. Легалізацыя пражывання

37. Калі яны з'язджалі пасля выбараў, большасць беларусаў думалі, што вернуцца праз пару тыдняў, мяркуючы, што, як дыктуе розум, дэмакратыя возьме верх. Яны не ўлічвалі рашучасці Лукашэнкі любым коштам утрымаць уладу і той дапамогі, якую яму прадставіць Уладзімір Пуцін (і якая будзе каштаваць краіне страты яе суверэнітэту). Аднак праз нейкі час стала зразумела, што іх выгнанне можа зацягнуцца і што ім трэба легалізаваць сваё знаходжанне за мяжой. Мая праца над гэтым дакладам дазваляе мне

26. Freedom House | Пашырэнне свабоды і дэмакратыі.

27. Асабліва пасля таго, як Анджэй Пачобут, дзеяч польскай меншасці, быў зняволены на 8 гадоў за распальванне варожасці.

28. Генеральная Асамблея ААН, А/77/195, "Даклад спецдакладчыка па сітуацыі з правамі чалавека ў Беларусі, Анаіс Марэн", 20 ліпеня 2022 г., с. 6.

29. Неафіцыйны даклад падрыхтаваны Аб'яднаным пераходным кабінетам Беларусі, люты 2023 г.

зробіць дзве відавочныя высновы. Па-першае, чым больш часу праходзіць, тым больш аддаленыя перспектывы вяртання беларусаў на радзіму, асабліва пасля 24 лютага 2022 г. Па-другое, чым бліжэй краіны знаходзяцца да Беларусі, тым лепш яны разумеюць праблемы беларусаў у выгнанні і тым больш яны гатовыя адаптаваць свае заканадаўства і практыку, каб прыняць тых, хто ўцякае ад гвалту рэжыму Лукашэнкі.

38. Такім чынам, можна знайсці добрыя практыкі легалізацыі ў Літве і Польшчы, дзе пражывае найбольшая колькасць беларусаў у выгнанні, і ўлады якіх добра разумеюць, «якая гэта навала мець такога непрадказальнага суседа», як сказаў мне адзін з літоўскіх суразмоўцаў. Нагадаем, што Беларусь знаходзіцца менш чым за 40 км ад Вільні.

39. Літва ўвела спрыяльныя візавыя ўмовы пасля выбараў 2020 г., прадставіўшы 6-месячныя бясплатныя візы, гуманітарныя дазволы для ахвяр палітычных рэпрэсій, а таксама нацыянальныя візы, якія даюць права на часовы дазвол на пражыванне. Таксама была спрощаная працэдура рэлакацыі прадпрыемстваў (пераважна ІТ), што дазволіла перамясціць ў Літву ўсіх супрацоўнікаў.

40. Колькасць беларусаў, якія пражываюць у Літве, у апошнія гады няўхільна расце: у 2020 годзе іх было 18 000, у 2021 г. — 31 000, у 2022 г. — 49 000. Ёсць тры падставы для іх легальнага знаходжання: з дазвалам на працу, па гуманітарных прычынах і са статусам уцекача. Да кожнага статусу далучаны розныя правы. Вельмі мала беларусаў — толькі 160 — падаліся тут на статус ўцекача з-за працэдур, якая доўжыцца ад 12 да 15 месяцаў і цягам якой нельга працаваць. Дазвол на часовае пражыванне трэба працягваць кожны год, і гэта грувасткая і дарагая працэдура, якая фактычна перашкаджае свабодзе перамяшчэння, бо да яе далучаецца пашпарт замежніка.

41. Мае беларускія суразмоўцы падкрэслілі, што Літва прадэманстравала вялікую салідарнасць з беларусамі, якія мусілі ўцякаць з-за таго, што абаранялі дэмакратыю і правы чалавека, прыняўшы іх пасля сфальсіфікаваных выбараў. Аднак новы законапраектадна прыняцця абмежавальных санкцый у выніку агрэсіі Расеі супраць Украіны, які абмяркоўваўся падчас майго візіту ў Вільнюс, выклікаў у іх глыбокую занепакоенасць. Для іх новыя абмежаванні значылі, што «беларускі народ і мінскі рэжым паклалі ў адзін кошык». Беларусы Літвы непакоіліся, бо ўспрынялі законапраект літаральна як рэакцыю на сваё знаходжанне ў Літве. Адзін з іх перадаў гэта пытаннем: «За што Літва нас карае, у чым мы вінаватыя?»

42. Прадстаўнікі Міністэрства ўнутраных спраў, з якімі я сустрэўся ў Вільнюсе, запэўнілі мяне, што ўлады не маюць на мэце абцяжарыць жыццё тым людзям, якія супраціўляюцца мінскаму рэжыму і знайшлі прытулак у Літве, жывуць, вучацца і працуюць там, але што яны павінны былі прыняць меры для захавання нацыянальнай бяспекі пасля расейскай агрэсіі супраць Украіны. Для іх расейскі і беларускі рэжымы аднолькава адказныя за вайну ва Украіне.

43. 20 красавіка 2023 г., адхіліўшы вета прэзідэнта, Сейм Літвы прыняў Закон аб абмежавальных мерах, накіраваных на абарону нацыянальнай бяспекі Літвы і знешнепалітычных інтарэсаў³⁰. Папярэдні праект устанаўліваў сур'ёзныя абмежаванні для беларусаў у дачыненні да магчымасці атрымання візы, дазволу на жыхарства, грамадзянства, электроннага статусу рэзідэнта і электроннага подпісу.

44. Закон з папраўкамі, унесенымі Сеймам, у рэшце рэшт не закрануў тых беларусаў, якія ўжо жывуць у Літве. Хутчэй, ён увёў абмежаванні для грамадзян Беларусі, якія не пражываюць у Літве. Такім чынам, ён больш не прадугледжвае падачы заявак на атрыманне візы ў літоўскіх візавых службах за мяжой, за выключэннем выпадкаў пасярэдніцтва Міністэрства замежных спраў; не прадугледжвае атрыманне нацыянальнай візы праз знешняга пастаўшчыка паслуг за мяжой (гэта абмежаванне ўступае ў сілу 1 ліпеня 2023 г.) і падачу заявы на электронны статус рэзідэнта (за выключэннем тых, хто мае дазвол на пастаяннае або часовае пражыванне ў Літве). Такім чынам, новае заканадаўства закране тых, хто толькі збіраецца прыехаць у Літву, у тым ліку сваякоў тых, хто ўжо пражывае ў Літве.

45. На сустрэчы, якая адбылася 5 красавіка 2023 г., Міністэрства ўнутраных спраў і офіс Святланы Ціханоўскай дамовіліся стварыць рабочую групу для спрашчэння працэдур і вырашэння іншых практычных пытанняў беларусаў у Літве. Тое, што офіс Святланы Ціханоўскай фізічна знаходзіцца побач, несумненна, спрыяе вырашэнню патэнцыйных праблем на самым пачатку.

46. Такая адмысловая каманда па вырашэнні праблем беларусаў у выгнанні ў Польшчы ўжо існуе з сакавіка 2022 г. Падчас майго візіту ў Варшаву Міністэрства ўнутраных спраў дало мне падрабязную інфармацыю і статыстычныя дадзеныя. У польскае заканадаўства і практыку былі ўнесеныя змены,

30. XIV-1868 Lietuvos Respublikos ribojamųjų priemonių dėl karinės agresijos prieš Ukrainą nustatymo įstatymas (lrs.lt).

якія дазваляюць беларусам, якія ратуюцца ад рэжыму, заставацца і легальна працаваць у Польшчы. Са студзеня 2023 г. беларусам, якія прыехалі ў Польшчу па гуманітарнай візе, дазволена легалізаваць іх далейшае знаходжанне на падставе дазволу на часовае пражыванне.

47. Гэта адкрыла магчымасць для выдачы ім польскага падарожнага дакумента замежніка, які звычайна выдаецца замежнікам, якія знаходзяцца ў Польшчы на падставе бестэрміновага дазволу на жыхарства ў сітуацыі, калі іх падарожны дакумент быў страчаны, знішчаны, або ў яго скончыўся тэрмін дзеяння, і няма магчымасці атрымаць новы праязны дакумент³¹.

48. Больш за тое, згодна з Законам ад 9 сакавіка 2023 г. аб унясенні зменаў у Закон аб замежніках і некаторыя іншыя законы, з 1 чэрвеня 2023 г. магчымасць выдачы гэтага дакумента будзе адкрыта таксама для беларусаў, якія знаходзяцца ў Польшчы на падставе любога часовага дазволу на жыхарства, дадатковую абарону або дазволу на жыхарства па гуманітарных прычынах. Дакумент тэрмінам дзеяння на адзін год будзе выдавацца ваяводам³² бясплатна.

49. Польшча і Літва — адзіныя краіны, якія прынялі спецыяльныя законы ў сувязі з вялікай колькасцю новапрыбылых беларусаў. Тым не менш, іх намаганні і добрая воля не знялі ўсіх клопатаў і перашкод, з якімі даводзіцца сутыкацца беларусам. Што тады можна сказаць пра тых, хто жыве ў іншых краінах Рады Еўропы, дзе няма глыбокага разумення сітуацыі ў Беларусі? У большасці з іх адсутнічае заканадаўства, якое спрыяла б легалізацыі беларусаў на гуманітарных падставах, на якіх яны ўехалі ў Еўразвяз, альбо якое давала б магчымасць легальнага пражывання на падставе вучобы або працы, у тым ліку для высокакваліфікаваных спецыялістаў.

50. Ніколі нельга забываць, што гэтыя людзі з'ехалі з сваёй краіны таму, што ў іх не было іншага выбару. Многія сутыкнуліся з турмамі, катаваннямі і пагрозамі. Яны маюць адно жаданне: вярнуцца на радзіму, каб пабудаваць новую дэмакратычную дзяржаву. Пакуль жа яны вымушаны жыць за мяжой, краіны знаходжання павінны як мага больш аблегчыць ім жыццё. Ёсць шмат прыкладаў, калі адкладзены ад'езд экспертаў, актывістаў, журналістаў, праваабаронцаў, якія не жадалі пакідаць радзіму, заканчваўся арыштамі і працяглымі тэрмінамі зняволення.

3.1.3. Ці прасіць статус уцекача?

51. Вельмі мала беларусаў у выгнанні папрасілі статус уцекача, бо яны не жадаюць разрываць сувязі з роднай краінай, якую пакінулі не па сваёй волі. Атрыманне статусу ўцекача мае і практычныя наступствы, напрыклад, немагчымасць продажу нерухомасці ў Беларусі.

52. Для прыкладу, у Польшчы, дзе існуе вельмі ліберальны рэжым прадстаўлення міжнароднай абароны, з 9 жніўня 2020 г. па 31 снежня 2022 г. па міжнародную абарону звярнуліся 5775 беларусаў. Гэта складае толькі 5% беларусаў, якія хадайнічаюць аб рознага кшталту дазволах на жыхарства ў Польшчы. Больш за 99% запытаў былі прынятыя, астатнія ж былі адхіленыя, сыходзячы з меркаванняў бяспекі. У Польшчы зарэгістравана каля 70% заявак ад грамадзян Беларусі на абарону ў Еўропе. Літва і Германія задаволілі каля 10% астатніх запытаў.

53. Але для тых, хто жадае атрымаць міжнародную абарону, нацыянальныя правілы і працэдуры часта ператвараюць разгляд заявы ў доўгі працэс, цягам якога яны не маюць права на працу. У Літве, жыццё ў якой для беларусаў дарагое, падчас працэдуры атрымання статусу ўцекача, якая доўжыцца больш за год, некаторыя, каб выжыць, вымушаныя выкарыстоўваць нелегальныя спосабы заробку, нягледзячы на імкненне выконваць закон і плаціць падаткі.

54. У такіх краінах, як Францыя, Іспанія і Партугалія, атрымаць статус уцекача практычна немагчыма, бо адпаведныя ўлады не ведаюць сітуацыі ў Беларусі. Супрацоўнік міграцыйнай службы аднойчы спытаў заяўніка: «А ў чым праблема з Беларуссю?»³³. Пакуль нацыянальныя ўлады і дзяржаўныя чыноўнікі, якія займаюцца іміграцыйнымі заявамі ад беларускіх заяўнікаў, не будуць ведаць пра жахлівую сітуацыю ў Беларусі, сітуацыя наўрад ці палепшыцца.

3.2. Пагрозы свабодзе перасоўвання

55. Свабода перасоўвання — гэта вельмі адчувальная праблема, якая закранае многіх беларусаў замежжа. Нават тыя, хто выконвае неабходныя патрабаванні для выезду за мяжу, праз некаторы час

31. Закон аб замежніках. Артыкул 186, частка 1, пункт 9.

32. Губернатар вобласці.

33. Абмеркаванне 15 сакавіка 2023 г.

сутыкаюцца з практычнай праблемай: альбо дзеянне іх пашпарту заканчваецца, альбо ў ім не стае старонак для штампу. Мы, грамадзяне Шэнгенскай зоны, амаль забыліся пра даўно мінулую практыку ставіць штамп у пашпарце пры кожным перасячэнні мяжы, але калі мы згадаем, што гэта значыць, мы зразумеем, наколькі важныя пустыя старонкі ў дзейным пашпарце.

56. Гэтая сітуацыя не тычыцца тых грамадзян Беларусі, якія знаходзяцца пад міжнароднай абаронай і маюць так званы «жэнеўскі пашпарт», і тых, хто мае дазвол на часовае пражыванне і пашпарт замежніка з такім жа тэрмінам дзеяння, як, напрыклад, у Літве і Польшчы. Аднак такія асобы складаюць меншасць.

57. Ёсць шмат неафіцыйных сведчанняў пра тое, што беларускія консульствы за мяжой адхіляюць запыты аб працягу тэрміну дзеяння пашпартоў сваіх грамадзян. Замест гэтага яны патрабуюць, каб тыя вярнуліся ў Беларусь і атрымалі новы падарожны дакумент. Гэта, вядома, немагчыма для ўсіх тых, хто ўцёк ад існуючага рэжыму. Ужо было занадта шмат прыкладаў, калі беларусаў арыштоўвалі па вяртанні, нягледзячы на «спеў сірэны», якім рэжым Лукашэнкі забавлівае іх вярнуцца. Рэжым відавочна выкарыстоўвае кантроль над пашпартамі як інструмент кантролю над жыццём тых, хто жыве за мяжой. Такая практыка таксама дэ-факта з'яўляецца адмовай рэжыму Лукашэнкі аказваць адну з асноўных паслуг дзяржавы – выдаваць дакументы сваім грамадзянам.

58. Гэтая залежнасць шкодзіць беларусам, якія жывуць за мяжой, якія паказалі, што не жадаюць траціць свайго грамадзянства. Іх пашпарты не павінны выкарыстоўвацца ўладамі як інструмент кантролю над іх жыццём.

59. Можна было б дазволіць беларускім грамадзянам працягваць карыстацца іх падарожнымі дакументамі, нават калі іх тэрмін дзеяння скончыўся. Аднак Еўразвяз ставіцца вельмі асцярожна да выдачы падарожных дакументаў і іх праўдзівасці. Дакументы таксама павінны адпавядаць строгім патрабаванням Міжнароднай арганізацыі грамадзянскай авіяцыі (МАГА) па бяспецы падарожжаў. Акрамя таго, працяг тэрміну дзеяння падарожнага дакумента з'яўляецца надзвычай працаёмкай і далікатнай задачай у Еўрапейскім Звязе. Гэта супярэчыць правілам МАГА, якія дзейнічаюць ва ўсім свеце і не прадугледжваюць адступленняў.

60. Уадказна патрабаванне беларусаў не рабіць іх закладнікамі нелегітымнага рэжыму, які перашкаджае ім карыстацца свабодай перамяшчэння, офіс Святланы Ціханоўскай і Аб'яднаны пераходны кабінет Беларусі выступілі з ідэяй стварэння новага беларускага пашпарту, які будзе выдадзены пад іх эгідай і кантролем. Гэтая ініцыятыва звязаная з вялікай колькасцю палітычных, практычных, фінансавых праблем, а таксама з пытаннямі бяспекі, але трэба памятаць пра ўнікальнасць цяперашняй сітуацыі, калі дэ-факта ствараецца беларуская дзяржава ў выгнанні. Таму гэтае пытанне патрабуе нестандартнага рашэння, і я мяркую, што дзяржавы-ўдзельніцы Рады Еўропы, а таксама Еўрапейскі Звяз маглі б знайсці арыгінальныя спосабы падтрымаць гэтыя намаганні.

3.3. Адмова ў консульскіх паслугах

61. Беларусам таксама адмаўляюць у консульскіх паслугах у тых выпадках, калі неабходны апастыль, асабліва ў працэсе легалізацыі. Мне паведамілі, што пасля чакання ў доўгіх чэргах людзям альбо не даюць адказу на іх запыт, або кажуць, што ім трэба вярнуцца ў Беларусь, што для іх, вядома, немагчыма, бо, як было сказана вышэй, там ім адразу пагражаў бы арышт.

62. Асабліваю заклапочанасць выклікаюць дзеці, народжаныя за мяжой, якія не могуць атрымаць дакументы, таму што консульства не можа займацца гэтым пытаннем. Праз тое, што іх бацькі не ў стане вярнуцца ў Беларусь для афармлення адпаведных дакументаў, існуе рызыка таго, што дзеці, народжаныя за мяжой, могуць застацца без грамадзянства.

63. У сітуацыі, калі рэжым працягвае выкарыстоўваць гэты рычаг уплыву на сваіх грамадзян, а краіны, у якіх знаходзяцца беларусы, патрабуюць дакументы, якія фактычна немагчыма атрымаць, беларусы ў выгнанні альбо вымушаныя вярнуцца і рызыкаваць быць арыштаванымі па палітычных прычынах, альбо застаюцца ў гэтых краінах, не ў стане легалізаваць сваё пражыванне, атрымаць прызнанне сваіх дыпламаў і пазбаўленыя доступу да сацыяльных і медычных паслуг. З боку еўрапейскіх краін патрабаваць апастыль ад непрызнанага рэжыму ёсць супярэчнасцю, і трэба знайсці рашэнні, каб пазбегнуць неабходнасці звароту да консульскіх служб гэтай краіны.

3.4. Пагрозы бяспекі

64. Для тых беларусаў, якія ўцяклі ад рэжыму, перасячэнне мяжы не заўсёды дае гарантыю бяспекі, але яшчэ большая рызыка для бяспекі існуе ў тых, хто застаўся. Беларусь відавочна ператварылася ў

взялізную турму пад адкрытым небам, дзе мішэнню можа стаць кожны за выключэннем тых, хто застаецца верным рэжыму. Беларусам у выгнанні цяжка падтрымліваць адносіны са сваякамі і сябрамі, якія засталіся ў краіне, менавіта таму, што кантакт можа паставіць іх пад пагрозу. Многія з маіх суразмоўцаў падкрэслівалі, што адной з праблем з'яўляецца аднаўленне сувязі беларусаў за межамі краіны з тымі, хто ўсё яшчэ знаходзіцца ў ёй.

65. Простыя зносіны ператвараюцца ў сапраўдную праблему. Французскі сацыёлаг Раман Эрвуэ ў сваёй апошняй кнізе падае цудоўны і кранальны прыклад, калі распавядае пра сваё ліставанне са старым сябрам, які ўсё яшчэ жыве ў Мінску і адчувае сябе, як альбатрос у Шарля Бадлера, «у выгнанні на зямлі»³⁴.

66. Усе беларусы ў эміграцыі баяцца спрабаваць вярнуцца на радзіму, бо любая іх публічная заява ці асабістае паведамленне могуць быць выкарыстаныя, каб абгрунтаваць іх затрыманне. Кожны дзень у Беларусі арыштоўваюць каля 15-20 чалавек, а толькі ў 2022 г. было зарэгістравана 5 тысяч палітычна матываваных затрыманняў. Аднак беларусы ў выгнанні баяцца не толькі за ўласныя жыцці, але і за любыя магчымыя расправы з боку дзяржавы над іх сваякамі, якія ўсё яшчэ знаходзяцца на беларускай тэрыторыі. Калі беларусам у выгнанні завочна прысуджаюць турэмны тэрмін або грамадзянскія санкцыі, улады прымаюць любыя меры, якія ўважаюць неабходнымі, каб прымусіць іх вярнуцца ў Беларусь для неадкладнага арышту. Напрыклад, сустракаліся выпадкі выкрадання або затрымання сваякоў беларусаў у выгнанні³⁵. Часам сваякоў катуюць, каб прымусіць іх даць інфармацыю пра беларусаў замежжа. У іншых выпадках дамы ці кватэры беларусаў у выгнанні былі разбураныя або ў іх праводзіліся вобшукі дзеля таго, каб знайсці доказы для выкарыстання ў судовых працэсах, а ў офісах няўрадавых арганізацый рабіліся ператрусы ў якасці пагрозы³⁶.

67. Арганізацыі, якія падтрымліваюць актывістаў і семі палітвязняў, праз аказанне ім фінансавай падтрымкі ўнутры краіны, павінны дзейнічаць вельмі асцярожна, каб пазбегнуць рызыкі арышту для атрымальнікаў. Некаторыя з іх былі прызнаныя «экстрэмісцкімі арганізацыямі», а калі беларускія банкі апублікавалі спіс асоб, якія рабілі ахвяраванні праз гэтыя арганізацыі, іх таксама абвясцілі экстрэмістамі, што прывяло да арыштаў і шантажу.

68. Ёсць дастаткова гучных выпадкаў, якія паказваюць адсутнасць належнай лічбавай бяспекі. Напрыклад, інфармацыя з кампутара і тэлефона журналіста Рамана Пратасевіча было выкарыстаная ў якасці доказу для яго арышту і судавага пераследу пасля прымусовай пасады рэйса Ryanair Афіны-Вільня ў красавіку 2021 г.

69. Я чуў дзве розныя гісторыі пра кнігу «Я выходжу», якая змяшчае здымкі дэманстрацый пасля выбараў 9 жніўня 2020 г.³⁷: першая — што гэтыя здымкі выкарыстоўваюцца ўладамі для ідэнтыфікацыі і арышту апанентаў рэжыму, а фотаздымкі разглядаюцца я доказ іх удзелу ў дэманстрацыях супраць Лукашэнкі; і другая, адваротная, — што Freedom House выкарыстоўвае гэтыя фатаграфіі як доказы таго, што тыя, хто імкнецца ўехаць у Літву, з'яўляюцца сапраўднымі апанентамі рэжыму, а не інфільтраванымі агентамі.

70. Цяжка сказаць, наколькі беларускія спецслужбы актыўныя за мяжой, але я чуў з розных крыніц, што павялічваецца выкарыстанне ілжывых і дыскрэдытацыйных наратываў супраць актывістаў, што спрыяе, між іншым, стварэнню пачуцця недаверу паміж рознымі арганізацыямі.

71. У адным выпадку літоўскі адвакат быў абвінавачаны ў тым, што КДБ завербаваў яго для шпіянажу за арганізацыяй, якая базуецца ў Вільні³⁸. Мне таксама паведамлілі пра выпадкі, калі беларусы ў эміграцыі былі завербаваныя КДБ Беларусі ў абмен на бяспечнае вяртанне ў Беларусь і зняцце з іх магчымых абвінавачанняў. Паводле адной з крыніц, толькі ў снежні 2022 г. 58 беларусаў у выгнанні былі арыштаваныя пасля ўезду ў Беларусь, нягледзячы на тое, што ўлады абяцалі ім бяспечнае вяртанне³⁹.

72. Крымінальныя працэсы, распачатыя ў Беларусі супраць палітычных апанентаў, могуць мець велізарны наступствы для жыцця беларусаў у выгнанні, калі Інтэрпол выдаць ім «чырвоная паведамленне» на запыт рэжыму Лукашэнкі. Было ўжо шмат выпадкаў, калі крымінальныя справы

34. Ronan Hervouet, *La Révolution suspendue, les Belarusses contre l'Etat autoritaire*, Plein Jour, 2023.

35. Павел Слункін, «Турма розуму: пагоня Лукашэнкі за выгнанымі беларусамі», Еўрапейская рада па міжнародных адносінах, 30 студзеня 2023 г.; гл. таксама Генеральная Асамблея ААН, А/77/195, там жа, с. 10-12.

36. Генеральная Асамблея ААН, А/77/195, там жа, с. 13.

37. <https://euroradio.fm/ru/v-minske-semeynuyu-paru-osudili-za-protesty-po-foto-iz-knigi>.

38. Наш дом, «Напады беларускіх і расейскіх спецслужбаў на тэрыторыі Літоўскай Рэспублікі на беларускіх жанчын, праваабаронцаў, журналістаў і актывістаў у выгнанні», 24 кастрычніка 2022.

39. Наш дом, «Новая Берлінская сцяна ў Еўропе: нябачныя беларускія ўцекачы паміж Мінскам і Вільняй», 1 сакавіка 2023 г.

распачыналіся як падстава для палітычнага пераследу. Напрыклад, судовы пераслед за меркаваныя эканамічныя злачынствы, такія як нявыплата падаткаў, хабар, махлярства і адмыванне грошай, выкарыстоўваецца для пераследу палітычных апанентаў як унутры Беларусі (прынамсі 15 палітычных зняволеных былі асуджаныя паводле адпаведных артыкулаў Крымінальнага кодэкса, сярод іх — Нобелеўскі лаўрэат Аляксандр Бяляцкі) так і за межамі краіны (Дзмітрый Глейзер быў абвінавачаны ў атрыманні хабару, але быў вызвалены судом у Славеніі)⁴⁰. Акрамя таго, крымінальныя справы па абвінавачванні ў стварэнні пагрозы нацыянальнай бяспецы, экстрэмізму, дзяржаўнай здрадзе, распальванні нацыянальнай варожасці, парушэнні грамадскага парадку і г. д. былі распачатыя супраць палітычных апанентаў і журналістаў, якія пратэстуюць супраць вайны ва Украіне⁴¹.

73. Пасля ўнясення зменаў у заканадаўства з траўня 2022 г. смяротнае пакаранне можа быць прысуджанае не толькі за здзяйсненне тэрарыстычнага акту, але і за падрыхтоўку да яго. У спісе так званых тэрарыстаў у Беларусі фігуруюць удзельнікі пратэстаў 2020 г., у тым ліку Святлана Ціханоўская і Павал Латушка. У 2022 г. людзей затрымалі за дыверсію на чыгунцы, мэтай якой было не пусціць расейскія вайсковыя цяжкія ва Украіну. Большасць затрыманых былі абвінавачаныя альбо ў тэрарыстычным акце, альбо ў падрыхтоўцы да яго.

74. Беларусы ў выгнанні могуць адчуваць сябе ў бяспецы толькі тады, калі дакладна ведаюць, што ім не пагражае экстрадыцыя як наступства «чырвонага паведамлення» Інтэрполу. Такім чынам, ключавое значэнне мае прадстаўленне належнай інфармацыі адпаведным нацыянальным органам, якім адрасаваныя гэтыя «чырвоныя паведамленні». Міністэрствы юстыцыі і ўнутраных спраў павінны сістэматычна знаёміцца з адпаведнымі справаздачамі, якія будуць абгрунтоўваць адмоўны адказ на «чырвонае паведамленне» Інтэрполу або на запыт аб экстрадыцыі⁴². У сувязі з гэтым варта адзначыць, што Беларусь з'яўляецца адзінай еўрапейскай краінай, дзе запыт аб выдачы Інтэрполу не патрабуе рашэння суда; пракуратура выкарыстоўвае гэтую шчыліну для пераследу палітычных апанентаў.

3.5. Салідарнасць з Беларуссю

75. Сувязі паміж беларусамі ў выгнанні і іх суайчыннікамі, якія не пакінулі краіну, застаюцца вельмі моцнымі нават пры адсутнасці фізічных кантактаў. Сацыяльныя сеткі і сучасныя тэхналогіі адыгрываюць тут важную ролю. У Беларусі існуе шмат ініцыятыў, накіраваных на падтрымку розных груп насельніцтва. Я не буду складаць іх спіс, бо яны заслугоўваюць асобнага даклада⁴³.

76. Намеснік старшыні «Вясны», віцэ-прэзідэнт Міжнароднай федэрацыі правоў чалавека (МФПЧ) і шматгадовы партнёр Рады Еўропы па адмене смяротнага пакарання Валянцін Стэфановіч, асуджаны на 9 гадоў калоніі, напісаў у красавіку 2023 г.: «Увязненне падобнае на смерць... Можна, ты і не памёр, але ты надоўга выкрэслены з жыцця, і жыццё, яно ідзе, працягваецца, але без цябе. Але я цвёрда маю намер усё гэта вытрымаць і вярнуцца ў гэты свет»⁴⁴.

77. Ва ўмовах штодзённага павелічэння колькасці палітычных зняволеных надзвычайна важна падтрымліваць іх, а таксама іх сваякоў. Акрамя жаху самога зняволення, палітвязням даводзіцца перажыць шмат цяжкасцей пасля вызвалення. Спіс розных відаў неабходнай матэрыяльнай падтрымкі бясконцы: ад ежы да грошай (для аплаты рахункаў за газ і электрычнасць, назапашаных за перыяд зняволення), адзення, лекаў і г. д. Каб мець магчымасць падтрымаць усіх, хто мае патрэбу, неабходны рэгулярны прыток ахвяраванняў. Тут трэба ўлічваць таксама і тое, што ў 2023-2024 гг. павінна выйсці на волю ад 300 да 400 палітвязняў, асуджаных пасля выбараў на 2-3 гады пазбаўлення волі.

40. www.24ur.com/novice/slovenija/slovenska-policija-pridrzala-belorusa-na-katerega-je-razpisana-tiralica.html.

41. www.dw.com/ru/10-sutok-za-zhelto-golubye-cvety-kak-sudili-belorusov-zaderzhannyh-za-akcii-protiv-vojny/a-61001758; <https://humanconstant.org/obzor-borby-s-ekstremizmom-v-belarusi-za-oktyabr-dekabr-2022/>; <https://prisoners.spring96.org/ru/person/vjaczaslau-lazarau>.

42. Больш поўную інфармацыю можна знайсці ў наступных дакументах: Даклад дакладчыка АБСЕ ў рамках Маскоўскага механізма у сувязі з паведамленнямі пра парушэнні правоў чалавека ў кантэксце прэзідэнцкіх выбараў 9 жніўня 2023 г. у Беларусі (<https://www.osce.org/ru/odihr/469542>); Даследаванне сітуацыі з правамі чалавека ў Беларусі Вяроўнага камісара ААН па правах чалавека (<https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/ohchr-belarus/index>); Спіс дзеянняў, за якія беларускія грамадзяне могуць быць асуджаныя па крымінальным артыкуле (<https://spring96.org/files/misc/actions-for-which-belarusian-citizens-can-be-held-criminally-liable.pdf>); Выпадкі палітычнага пераследу беларускіх актывістаў праз звароты ў Інтэрпол (https://docs.google.com/document/d/1RL_gz72BGKCujquDdGDkjlZoGBbNHXl/edit).

43. Глядзі, напрыклад, <https://inicyjatyva.com/initiatives>.

44. Валянцін Стэфановіч, «Я цвёрда маю намер усё гэта вытрымаць і вярнуцца ў гэты свет» (spring96.org).

78. У палітвязняў пасля вызвалення часта парушае псіхічнае і фізічнае здароўе, і велізарныя намаганні робяцца, каб забяспечыць іх вяртанне ў грамадства. Мне паведамілі, што з-за кепскіх умоў утрымання многія страцілі зубы, і іх замена разглядаецца як важны крок да рэсацыялізацыі⁴⁵.

79. Яшчэ адна катэгорыя асоб, якія маюць патрэбу ў падтрымцы суайчыннікаў за мяжой, гэта тыя, хто былі звольненыя з працы і апынуліся без крыніцы пастаяннага даходу, напрыклад, лекары і настаўнікі.

80. Для пераадолення перашкод, звязаных з праблемамі бяспекі, банкаўскімі правіламі і санкцыямі, укараняюцца альтэрнатывы для пераводу грошай у Беларусь. Аб'ём грошай, сабраных на дапамогу, розныя прыярытэты і канкурэнтныя ініцыятывы выклікалі пэўную напружанасць у адносінах паміж некаторымі беларускімі няўрадавымі арганізацыямі ў выгнанні.

3.6. Доступ да адукацыі

81. Вымушаныя ўцякаць з краіны без папярэдняй падрыхтоўкі да выезду, многія беларусы часта пакідалі свае дыпламы і не ставілі апастыль на прафесійныя пасведчанні. Таму адсутнасць афіцыйных дакументаў стала істотнай перашкодай для доступу беларусаў у выгнанні да кваліфікаванага рынку працы або адукацыйных праграм. Да таго ж, не ведаючы мясцовай(-ых) мовы(-аў) і маючы патрэбу ў адаптацыі да новых умоў, беларусам у выгнанні часта бывае цяжка знайсці адпаведныя школы для сваіх дзяцей.

82. Выпадкі дыскрымінацыі зафіксаваныя таксама ў школах і ўніверсітэцкіх колах. У прыватнасці, еўрапейскія ўніверсітэты часам адмаўлялі беларусам у магчымасці паступлення, напрыклад, з меркаванняў бяспекі. У некаторых універсітэтах абмяркоўваецца магчымае выключэнне ўжо залічаных студэнтаў-беларусаў⁴⁶.

83. Вучні гімназіі імя Францішка Скарыны маюць шанец вучыцца ў адзінай за межамі Беларусі дзесяцікласнай школе, дзе навучанне вядзецца на беларускай мове. Яны вучацца па літоўскай праграме, але на сваёй мове. У гімназіі, упершыню адчыненай ў 1919 г., зачыненай ў 1944 г. і зноў адчыненай ў 1994 г., сёлета навучаецца 381 вучань, палова з якіх прыехала пасля выбараў 2020 г. Акрамя роднай і літоўскай моваў, яны вывучаюць англійскую і рускую⁴⁷. Некаторыя з настаўнікаў самі з'яўляюцца беларусамі ў выгнанні. Для вучняў гэтай гімназіі інтэграцыя не стварае праблемы, у адрозненне ад іншых школ, дзе беларускія вучні мусяць адаптавацца да новай мовы і новай праграмы. У Польшчы ў гэтым навучальным годзе некаторыя беларусы займаліся ў адаптацыйных класах разам з украінскімі дзецьмі, што ў шэрагу выпадкаў выклікала напружанасць і эпізоды цкавання. Таксама мне паведамілі, што заняткі, якія праводзяцца для беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы, закрытыя для новапрыбылых беларусаў.

84. З-за таго, што беларуская навука і акадэмічны свет гадамі існавалі ў ізаляцыі, кіруючыся ўласнымі крытэрыямі, беларускія навукоўцы амаль ніколі не маглі ўдзельнічаць у міжнародных навуковых праектах. У выніку яны не маюць сувязей са сваімі калегамі за мяжой, іх рэзюмэ не адпавядаюць патрабаванням акадэмічных устаноў за межамі Беларусі, і ім складана дамагчыся прызнання іх дыпламаў. Гэта стварыла цяжкасці з пераездам і працаўладкаваннем для навукоўцаў у выгнанні.

85. Пачынаючы ад гэтага году, юнакі, якія вучацца за мяжой, больш не будуць мець адтэрміноўкі ад вайскавай службы. Гэта значыць, што студэнты, якім споўнілася 18 гадоў, павінны пайсці ў войска і змогуць вярнуцца вучыцца толькі праз два гады. У выпадку, калі яны вырашаюць застацца ў сваім універсітэце, дзяржава будзе разглядаць гэта як ухіленне ад вайскавай службы. Еўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт адзіны беларускі ўніверсітэт, які грунтуецца на прынцыпах акадэмічнай свабоды і прыхільнасці да еўрапейскіх каштоўнасцей і які знаходзіцца ў Вільнюсе з 2005 г., — асабліва занепакоены тым, што візы і дазволы на жыхарства ў гэтых маладых людзей скончацца, калі яны скончаць навучанне.

3.7. Прафесійная кар'ера ў выгнанні

86. У дадатак да структурных бар'ераў, беларускія ўцекачы часта адчуваюць дыскрымінацыю па нацыянальнай прыкмеце на працы. Яны паведамляюць пра выпадкі, калі ім павялічвалі працоўную

45. <https://byisol.org/ru/private/formerpoliticalprisonerinneed>.

46. Еўрапейскі студэнцкі звяз, "ВМ81: Рэзалюцыя аб недапушчальнасці дыскрымінацыі супраць студэнтаў з Беларусі", 15 ліпеня 2022 г. P. Skorinos Gymnasium (skorinosgimnazija.lt).

47. P. Skorinos Gymnasium (skorinosgimnazija.lt).

нагрузку, пра іх распаўсюджвалі ілжывую інфармацыю і ім адмаўлялі ў працаўладкаванні⁴⁸. Паводле нядаўняга колькаснага аналізу, 17% апытаных беларусаў у выгнанні ў Польшчы сутыкаліся з адмовай у працаўладкаванні⁴⁹.

3.7.1. Бізнес

87. Больш за 80% беларускіх кампаній у выгнанні знаходзяцца ў Польшчы дзякуючы Poland Business Harbour. Яшчэ 10% знаходзяцца ў Літве, а астатнія — у іншых краінах свету, асабліва ў Грузіі з вялікай колькасцю малых прадпрыемстваў і самазанятых асоб.

88. Перамяшчэнне за мяжу ІТ-кампаній звычайна праходзіла паспяхова. Напрыклад, сярод трох галоўных ІТ-кампаній Літвы дзве — беларускія. Аднак большасць перамешчаных беларускіх прадпрыемстваў прыпадае на рознічны гандаль, лагістыку і транспарт, дробныя паслугі, а таксама будаўніцтва.

89. Міжнародныя санкцыі супраць рэжыму Лукашэнкі віталіся дэмакратычнымі сіламі. Аднак гэтыя ж санкцыі таксама паўплывалі на дзейнасць прадпрыемстваў, якія належаць беларусам, якія з'ехалі з краіны і не звязаныя з мінскім рэжымам⁵⁰.

90. Самая вялікая праблема, з якой сутыкаюцца гэтыя прадпрыемствы — гэта адкрыццё банкаўскага рахунку. Нягледзячы на тое, што два польскія банкі гатовыя адкрываць рахункі для такіх прадпрыемстваў, у тым выпадку, калі заяўка будзе адхіленая, прадпрыемства будзе занесенае ў чорны спіс, а новая заяўка фактычна запатрабуе стварэння новай кампаніі. Акрамя таго, часовыя адрасы не прымаюцца, што стварае асаблівую праблему для ІТ-кампаній, якія часта працуюць у вандроўным рэжыме. Сітуацыю таксама ўскладняе абмежаванне па дэпазітах, якое закранае тых, хто хоча перавесці сродкі ад продажу нерухомасці ў Беларусі ў краіну, дзе яны знаходзяцца. Гэта тычыцца не толькі прадпрыемстваў, але і тых палітвязняў, якія выйшлі на волю і з'ехалі з краіны.

91. Беларускія кампаніі менш канкурэнтаздольныя, таму што ім цяжка атрымаць крэдыт або бухгалтарскія паслугі. Больш за тое, у некаторых краінах, напрыклад, у Эстоніі ці Латвіі, беларусам практычна немагчыма стаць уласнікамі кампаніі, і таму мясцовыя акцыянеры становяцца асноўнымі ўласнікамі акцый.

92. Асацыяцыя беларускага бізнесу за мяжой (АВВА), створаная ў 2021 г., аказвае падтрымку беларускім прадпрыемствам, якія жадаюць пераехаць або ўжо пераехалі за мяжу⁵¹. Была распрацаваная сістэма акрэдытацыі, паводле якой кампаніі, якія жадаюць далучыцца да Асацыяцыі, павінны падпісаць кодэкс бізнес-этыкі, пацвердзішы, што яны выступаюць супраць вайны ва Украіне і падтрымліваюць дэмакратычныя каштоўнасці. Трое з сябраў Асацыяцыі ўваходзяць у каманду Святланы Ціханоўскай па эканоміцы і ўдзельнічалі ў Давоскім форуме ў 2023 г., каб прадставіць патрэбы беларускага прыватнага сектара ў выгнанні. Нягледзячы на тое, што Асацыяцыя цалкам падтрымлівае санкцыі ЕЗ супраць Беларусі, яна ўважае, што неабходна падтрымліваць тых, хто выступае супраць рэжыму Лукашэнкі, і дазваляць ім плаціць падаткі ў тых краінах, дзе яны знаходзяцца.

3.7.2. Журналісты

93. Беларуская асацыяцыя журналістаў (БАЖ) — прафесійнае аб'яднанне журналістаў незалежных СМІ, створанае ў 1995 г. для абароны свабоды слова, свабоды інфармацыі, прасоўвання прафесійных стандартаў журналістыкі, правядзення маніторынгу беларускай прэсы і аказання прававой падтрымкі ўсім супрацоўнікам СМІ⁵². Ад 400 да 500 з 1300 сябраў Асацыяцыі пакінулі краіну пасля ператрусаў у офісах БАЖ у лютым 2021 г. У жніўні 2021 г. Вярхоўны суд Беларусі задаволіў пазоў Мінюста аб яе ліквідацыі, але Асацыяцыя, безумоўна, працягвае дзейнічаць у эміграцыі. У сакавіку 2023 г. БАЖ і яе супрацоўнікі былі прызнаныя ўладамі «экстрэмісцкімі фармаваннямі»⁵³.

48. Oleg Alampiyev and Philipp Bikanau, "Belarusians in Poland, Lithuania, Georgia: attitude to the war, help to Ukraine, discrimination", Friedrich Ebert Stiftung, August 2022, p. 17; Volha Kavalskaya, "Life in exile – a report on Belarusian women abroad", *New Eastern Europe*, 31 May 2022.

49. Oleg Alampiyev and Philipp Bikanau (2022), *op. cit.*, p. 13.

50. «З'явілася мапа беларускага бізнесу за мяжой». Беларускія навіны, charter97.org і www.txtreport.com/business/2022-02-23-belarus-business-harbor-in-baltics-business-forum-takes-place-in-vilnius.ryiV22mI5.html.

51. АВВА — Асацыяцыя беларускага бізнесу за мяжой (Association of Belarusian Business Abroad, abbabusiness.org).

52. Беларуская асацыяцыя журналістаў | baj.by.

53. www.hrw.org/news/2023/03/10/belarus-equates-rights-protection-extremism.

94. Большасць журналістаў у выгнанні знаходзяцца ў Грузіі (каля 50), Германіі (ад 20 да 30), Літве (каля 150) і Польшчы (больш за 200). Яны працуюць на беларускія СМІ, і іх галоўная мэта — прадстаўленне аб'ектыўнай і праверанай інфармацыі ўнутры Беларусі для таго, каб зламаць машыну дзяржаўнай прапаганды. Для тых, хто яшчэ не быў зняволены, як тыя 33 журналісты, якія сядзяць за кратамі, працаваць незалежным журналістам у Беларусі стала немагчыма, бо гэта нясе з сабой залішне высокую рызыку⁵⁴.

95. Журналісты сутыкаюцца з тымі ж праблемамі, што і іншыя іх суайчыннікі, з пункту гледжання легалізацыі, доступу да банкаўскіх рахункаў і г.д. Часта здараецца, што іх заробкі блакуюць да таго часу, пакуль яны не пройдуць праверкі на адмыванне грошай. Цягам гэтага часу яны не маюць доступу да свайго заробку.

96. Намаганнем беларускіх журналістаў за мяжой інфармаваць сваіх суайчыннікаў, безумоўна, вельмі спрыяла б, калі б пошукавыя сістэмы, такія як Google, размяшчалі ў верхняй частцы пошуку іх незалежныя навіны, а не навіны з афіцыйных беларускіх крыніц. Невялікі памер беларускага рынку не павінен перашкаджаць буйным ІТ- кампаніям рабіць свой унёсак у забеспячэнне справядлівага і бяспечнага Інтэрнэту ў самой Беларусі, дазваляючы распаўсюджаць незалежную і аб'ектыўную інфармацыю.

3.7.3. Адвакаты

97. Адвакаты — прафесійная катэгорыя, якая ў Беларусі знаходзіцца пад асаблівай пагрозай. На іх скіраваны цэлы шэраг нападаў з боку рэжыму: злоўжыванне дысцыплінарнымі працэдурамі; адвольнае затрыманне і крымінальны пераслед; прызнанне іх чатаў у Telegram «экстрэмісцкімі»; умяшанне ў канфідэнцыйную камунікацыю паміж адвакатам і кліентам; пазбаўленне іх ліцэнзіі на адвакацкую практыку.

98. У выніку многія з іх былі вымушаны пакінуць Беларусь і зараз апынуліся ў выгнанні. У дадатак да патрэбы легалізацыі, галоўнай праблемай для беларускіх адвакатаў з'яўляецца прызнанне іх ліцэнзіі на практыку ў краіне знаходжання. Нягледзячы на тое, што гэтая праблема не мае простага і відавочнага рашэння, прызнанне Беларускай асацыяцыі адвакатаў правоў чалавека — новага тыпу асацыяцыі адвакатаў, створанай на тэрыторыі іншых дзяржаў — магло б дазволіць адвакатам у выгнанні працягваць аказваць юрыдычныя паслугі сваім кліентам у Беларусі. Галоўная мэта Асацыяцыі — прасоўванне і абарона правоў чалавека адвакатаў, пазбаўленых права займацца сваёй прафесіяй у Беларусі, а таксама павышэнне стандартаў прававой дапамогі.

99. Доклад «Крызіс адвакатуры ў Беларусі: як вярнуць права на абарону», ініцыяваны Цэнтрам канстытуцыяналізму і правоў чалавека ЕГУ ў партнёрстве з праектам «Права на абарону» (defenders.by), праваабарончай арганізацыі «Human Constanta» і Польскага Хельсінкскага фонду правоў чалавека змяшчае цікавую «Праграму дзеянняў па аднаўленні інстытута адвакатуры ў Беларусі» і, такім чынам, з'яўляецца каштоўнай дарожнай картай на будучыню⁵⁵.

3.8. Захаванне беларускай ідэнтычнасці і культуры

100. Беларуская мова і культура шмат гадоў знаходзіліся ў ценю расейскай. Нават сама назва не была належным чынам транслітараваная на замежныя мовы, бо не рабілася адрознення паміж паняткам «руський / рускі», якое абазначала народы, мовы, культуры і рэлігію ўсходніх славян у часы Русі, і тэрмінам «російський / расейскі», які пазначае сёння народ, мову, культуру і Расейскую дзяржаву. Такім чынам, у многіх краінах па-ранейшаму прынята памылкова называць Беларусь «Belorussia» або «White Russia» замест Belarus і Belarussian, што з'яўляецца правільнай транслітарацыяй словаў «Беларусь» і «беларускі» на англійскую мову.

101. Палітычны крызіс, які паўстаў пасля выбараў 2020 г., прывёў да адраджэння цікавасці да беларускай мовы і культуры сярод беларусаў у эміграцыі, у той час як гэтая мова і культура прыціскаліся ў самой Беларусі. Так, многія мастакі і пісьменнікі, якія далучыліся да масавых пратэстаў пасля выбараў, былі затрыманыя па адміністрацыйных або крымінальных справах. Рэжым увёў цензуру і забараніў публікацыю асобных кніг, якія былі прызнаныя экстрэмісцкімі, напрыклад, кніг лаўрэаткі Нобелеўскай прэміі па літаратуры Святланы Алексіевіч.⁵⁶

54. Рэпрэсіі супраць журналістаў і медыя у 2023 годзе, спіс зняволеных | baj.by.

55. «Крызіс прафесіі адваката ў Беларусі: як вярнуць права на абарону?» [Цэнтр канстытуцыяналізма і правоў чалавека (cchr.online)].

56. Генеральная Асамблея ААН, А/77/195, там жа, р. 16.

102. Каб садзейнічаць вывучэнню беларускай мовы, гісторыі і культуры, быў распачаты шэраг ініцыятыў, у прыватнасці ў Беларускім моладзевым Хабе. Мэта Хабу — забяспечыць, каб беларусы, якія вернуцца ў Беларусь, паехалі туды, назапасіўшы больш ведаў і кампетэнцый.⁵⁷ Прыярытэтам Беларускага моладзевага хабу з’яўляецца захаванне і ўмацаванне беларускай ідэнтычнасці сярод беларусаў на эміграцыі і іх дзяцей. Акрамя моўных і музычных заняткаў, адной з паспяховых ініцыятыў з’яўляецца стварэнне беларускамоўных мультфільмаў, даступных на YouTube.

103. Беларуская Рада культуры — гэта няўрадавая арганізацыя, якая аб’ядноўвае дзеячаў культуры для фармавання ўстойлівай інфраструктуры свабоднай беларускай культуры. Дзейнасць Рады накіраваная на прасоўванне беларускай культуры (мецэнацкая падтрымка мастакоў, актораў і арт-менеджэраў), распрацоўку новых культурніцкіх праектаў, аб’яднанне культурніцкай супольнасці і прамоцыю беларускай культуры ў свеце. Рада рыхтуе для Еўракамісіі дарожную мапу па захаванні беларускай культуры, створаную з мэтай акрэсліць патрэбы беларускай грамадзянскай супольнасці ў сферы культуры, патлумачыць, чаму задавальненне гэтых патрэб адпавядае інтарэсам еўрапейскіх грамадзян, і рэкамендаваць донорам як дзейнічаць — колькі грошай трэба выдзеліць на гэтую сферу, як лепш структураваць дапамогу і якіх вынікаў можна чакаць. Маецца на мэце, што гэтая прапанова будзе ўлічаная ў праграмным перыядзе Еўрапейскай Камісіі на наступныя тры гады.⁵⁸

104. Тым часам у Беларусі беларуская літаратура і кнігі на беларускай мове практычна вынішчаныя. З мэтай данесці да чытача беларускую літаратуру і павялічыць колькасць перакладаў кніг на беларускую мову робяцца намаганні, каб стварыць у замежжы Інстытут беларускай кнігі. Шэраг аўтараў, ілюстратараў і выдаўцоў абмяркоўваюць статус такой арганізацыі, якая на пачатковым этапе мела б форму пляцоўкі. Практычныя праблемы паўстаюць перад ініцыятарамі стварэння Інстытуту, напрыклад, адсутнасць памяшкання для захоўвання кніг, але першая з гэтых праблем — фінансавая: якім інвестарам будзе цікава ўкладаць грошы ў вельмі маленькі рынак беларускай кнігі?

105. Культура не павінна кіравацца рынкам; яе нельга перавесці ў лічбы ў табліцы Excel. Культуру вельмі важна падтрымліваць, каб тэатры маглі ставіць п’есы, музыкі маглі граць, каб кнігі друкаваліся і чыталіся, з тым каб мастацтва стала цэнтам беларускай ідэнтычнасці, а беларуская мова і культура зноў знайшлі сваё месца пад сонцам як ключавыя фактары беларускай дзяржаўнасці.

3.9. Падвойнае выгнанне пасля ўцёкаў з Украіны

106. Украіна была адной з тых краін, якія прынялі вялікую колькасць беларусаў, што адбылося ў вялікай ступені дзякуючы бязвізаваму рэжыму і адсутнасці сур’ёзнага моўнага бар’еру. Было падлічана, што ад 20 000 да 30 000 беларусаў штомесяц перасякалі мяжу пры выездзе з Беларусі ва Украіну пасля выбараў 2020 года, а ў 2021 годзе ва Украіне пражывала каля 171 000 беларусаў. Мне паведамілі, што ад пачатку расійскай агрэсіі супраць Украіны каля 50 000 з іх выехалі ў Польшчу, вялікая колькасць – у Грузію і Літву, і што, магчыма, 5 000 яшчэ застаюцца ва Украіне.

107. Першапачаткова беларусам было дазволена знаходзіцца ва Украіне на працягу 90 дзён, але пасля правядзення кампаніі з боку арганізацый грамадзянскай супольнасці гэты тэрмін быў падоўжаны да 180 дзён, а потым ізноў падоўжаны праз год.⁵⁹ Нягледзячы на складаны працэс легалізацыі, большасць беларусаў, якія да вайны жылі ва Украіне, добра інтэгрваліся і не збіраліся з’езджаць. Яны былі вымушаныя з’ехаць з Украіны ў выніку расейскага нападу.

108. Як і іншыя грамадзяне трэціх краін, якія ўцяклі з Украіны, гэтыя беларусы не атрымалі доступу да такой жа працэдуры абароны і прыёму, якая прадстаўляецца ўкраінскім грамадзянам Дырэктывай ЕС 2001/55/ЕС (Дырэктыва аб часовай абароне), і апынуліся ў сітуацыі падвойнага выгнання.

109. Аднак некаторыя беларусы засталіся ва Украіне, каб дапамагаць украінцам супрацьстаяць расейскай агрэсіі, у прыватнасці полк імя Кастуся Каліноўскага і іншыя.

110. На момант пачатку вайны ва Украіне ў эміграцыі знаходзілася каля 100 беларускіх журналістаў. Большасць з іх з’ехала, але засталася частка карэспандэнтаў, якія асвятляюць вайну для беларускіх СМІ ў эміграцыі, такіх як «Белсат», «Наша Ніва» і «Зеркало». Мне паведамілі пра вельмі канкрэтную праблему, якая закранае тых журналістаў, якія жывуць ва Украіне: іх банкаўскія рахункі былі заблакаваныя ўкраінскімі спецслужбамі, СБУ, і яны не мелі доступу да сваіх грошай. З таго часу каля паловы гэтых рахункаў было разблакавана, але каля 50-ці іншых па-ранейшаму застаюцца недаступнымі для сваіх

57. ДАПАМАЖЫ ўЦЕКАЧАМ! (byhub.org).

58. Беларуская Рада Культуры (byculture.org).

59. Інтэрв’ю з Free Belarus Center.

уладальнікаў. Розныя спробы звярнуцца ад іх імя да ўкраінскіх улад пакуль не мелі поспеху. Я спадзяюся, што калі рахункі будуць належным чынам правяраныя і ў іх не знойдзецца парушэнняў, яны стануць даступнымі для сваіх уладальнікаў, якія знаходзяцца ў сітуацыі падвойнага выгнання і таму маюць яшчэ большую патрэбу ў доступе да ўласных рэсурсаў.

111. Удзел рэжыму Лукашэнкі ў вайне ва Украіне, пагроза бяспецы, якую ён стварае для Украіны і за яе межамі сваёй згодай размясціць на тэрыторыі Беларусі расейскую тактычную ядравую зброю, не павінны разглядацца як апраўданне для правядзення дыскрымінацыйных мер у дачыненні да беларусаў, і асабліва да тых, хто пакінуў краіну з палітычных прычын, у выніку сітуацыі, за якую яны не нясуць адказнасці. Беларусы не шкадавалі сваіх намаганняў, каб падтрымаць украінцаў, у прыватнасці праз збор сродкаў, які праводзіўся арганізацыямі ў выгнанні.⁶⁰ У той час як Украіна мае падставы асцерагацца адкрыцця паўночнага фронту, яна павінна прызнаць, што большасць беларусаў не падтрымлівае расейскую агрэсію супраць Украіны.⁶¹

4. Высновы і рэкамендацыі

112. Беларусы, якія пакінулі сваю краіну пасля сфальсіфікаваных прэзідэнцкіх выбараў у жніўні 2020 года, былі вымушаныя зрабіць гэта з-за ціску ад рэжыму Лукашэнкі. У выніку гэтага прымусовага выгнання яны сталі ахвярамі парушэння правоў чалавека ў тых краінах, дзе яны знайшлі прытулак, што часам з'яўляецца ненаўмыслым наступствам санкцый, накладзеных на рэжым Лукашэнкі.

113. Нягледзячы на тое, што іх галоўнае жаданне – вярнуцца ў дэмакратычную Беларусь, чым больш сыходзіць часу, тым больш аддаленай падаецца гэтая перспектыва. Ліквідацыя юрыдычных, адміністрацыйных і практычных перашкод, з якімі яны сутыкаюцца, і аказанне падтрымкі беларусам у выгнанні павінна стаць прыярытэтам для дзяржаў-удзельніц Рады Еўропы, таму што дэмакратычная і бяспечная Беларусь з'яўляецца часткай вырашэння праблемы бяспекі ў Еўропе.

114. Нельга ігнараваць той факт, што дэмакратычныя сілы імкнуцца стварыць «новую Беларусь» у выгнанні. Неабходна падтрымліваць іх намаганні аблегчыць праблемы, з якімі сутыкаюцца суайчыннікі. У той жа час, для таго, каб пазбегнуць гетаізацыі і псіхалагічнага адчужэння, беларусам у выгнанні неабходна інтэгравацца ў грамадства тых краін, дзе яны знаходзяцца.

115. Гэты даклад дае прагматычныя і практычныя прапановы дзяржавам-удзельніцам Рады Еўропы, у якіх знайшлі прытулак беларусы, якія ратуюцца ад рэжыму Лукашэнкі. Гэтыя прапановы маюць на мэце забяспечыць, каб беларусы ў выгнанні маглі жыць як мага больш нармальным жыццём, і, прынамсі, не мелі перашкод для ажыццяўлення сваіх асноўных правоў. Гэты даклад трэба разглядаць як аснову для нацыянальных парламентаў зацікаўленых дзяржаў і кампетэнтных органаў, каб усе 46 дзяржаў-удзельніц Рады Еўропы маглі забяспечыць калі не скаардынаваны, дык хаця б эквівалентны ўзровень абароны беларусаў у выгнанні, дазваляючы ім інтэгравацца і пры гэтым захоўваць і ўмацоўваць сваю нацыянальную ідэнтычнасць.

60. HELP REFUGEES! (byhub.org), Free Belarus Center.

61. Пераасэнсаваць палітыку Захаду ў дачыненні да Беларусі | Chatham House – International Affairs Think Tank.

Канцэпцыя і праграма

Роля нацыянальных парламентаў у вырашэнні праблем, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні

Люксембургскія рашэнні, 6-7 чэрвеня 2024 г.

Палата дэпутатаў Вялікага Герцагства Люксембург
23, вуліца Маршэ-оз-Эрб | L-1728 Люксембург

УВОДЗІНЫ

У сваёй рэзалюцыі 2499 (2023) Асамблея разгледзела праблемы, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні, і зрабіла шэраг прапаноў па іх вырашэнні, якія маюць быць рэалізаваныя дзяржавамі-удзельніцамі Рады Еўропы. Мэтай гэтай канферэнцыі будзе абмеркаванне ролі нацыянальных органаў улады, у тым ліку парламентаў, у падтрымцы рэалізацыі гэтых рэкамендацый.

МЭТА

Гэтая канферэнцыя праводзіцца у працяг даклада ПАРЕ “Вырашэнне канкрэтных праблем, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні”, прынятага ў чэрвені 2023 года (дакладчык Польш Галь, Люксембург, EPP/CD). Яе мэта — распачаць дыскусію аб тым, якую ролю могуць адыграць нацыянальныя ўлады, і ў тым ліку парламенты, беручы ўдзел у новаствораным Міжнародным парламенцкім альянсе “За дэмакратычную Беларусь”, у ажыццяўленні рэкамендацый Рэзалюцыі 2499 (2023). Канферэнцыя абапіраецца на структураваны і рэгулярны дыялог паміж Радай Еўропы, і ў тым ліку яе Асамблеяй, і беларускімі дэмакратычнымі сіламі, і ўмацоўвае сувязі з грамадзянскай супольнасцю, праваабаронцамі, незалежнымі журналістамі і акадэмічнымі коламі з мэтай спрыяць павышэнню інфармаванасці і пашырэнню сферы іх дзейнасці. Галоўная мэта мерапрыемства — падтрымаць намаганні дэмакратычных сіл Беларусі ў вырашэнні праблем, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні, пакуль яны чакаюць вяртання ў дэмакратычную Беларусь.

ФАРМАТ

Канферэнцыя “Люксембургскія рашэнні” праводзіцца на высокім узроўні ў супрацоўніцтве з Палатай дэпутатаў Вялікага Герцагства Люксембург з удзелам прэзідэнта Парламенцкай асамблеі Рады Еўропы Тэадораса Русапуласа і лідаркі дэмакратычных сіл Беларусі Святланы Ціхановіч.

На шасці сесіях будуць разглядацца асноўныя праблемы, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні, і рэкамендацыі па вырашэнні гэтых праблем, прапанаваныя ў рэзалюцыі 2499 (2023). Кожная сесія будзе пачынацца з агляду адпаведных рэкамендацый, пасля чаго будуць прадстаўлены кароткі агляд сённяшніх праблем і магчымых рашэнняў, падрыхтаваны прадстаўнікамі беларускіх дэмакратычных сіл і нацыянальных парламентаў, якія бяруць удзел у Міжнародным парламенцкім альянсе “За дэмакратычную Беларусь”, прадстаўнікамі міністэрстваў замежных спраў або прадстаўнікамі міжнародных арганізацый, у тым ліку Рады Еўропы. Дзеянні ў межах кожнага пытання будуць выпрацоўвацца падчас абмеркавання з мэтай арыентацыі і дапамогі ў каардынацыі наступных крокаў.

Удзельнікі панэляў засяродзяць увагу на пытаннях легальнага ўезду і пражывання, пагроз свабодзе перасоўвання і адмовы ў консульскіх паслугах. Таксама будуць абмяркоўвацца доступ да адукацыі, прафесійная кар’ера ў выгнанні, а таксама захаванне і прасоўванне беларускай культурнай ідэнтычнасці. Вядучымі панэляў будуць сябры бюро Спецыяльнага камітэта па справах беларусаў у выгнанні ці іншыя адпаведныя асобы.

Творчую перспектыву таксама прадставяць пісьменнік-лаўрэат Саша Філіпенка і сузаснавальніца і кіраўніца Беларускага Свабоднага тэатра Наталля Каляда. Мерапрыемства будзе ўключаць прэс-канферэнцыю з мэтай пашырэння інфармацыі пра сітуацыю беларусаў у выгнанні і прасоўвання новастворанага Міжнароднага парламенцкага альянса “За дэмакратычную Беларусь”.

- 12.00 – 13.00 *Рэгістрацыя ўдзельнікаў і прывітальны абед*
- 13.00 – 13.45 **Адкрыццё**
- ▶ Фернан Этген, віцэ-прэзідэнт Палаты дэпутатаў Вялікага Герцагства Люксембург
 - ▶ Ксаўе Бетэль, міністр замежных спраў Люксембурга
 - ▶ Тэадорас Русапулас, прэзідэнт Парламенцкай асамблеі Рады Еўропы
 - ▶ Поль Галь (Люксембург, EPP/CD), сябра Камітэта ПАРЕ па пытаннях міграцыі, уцекачоў і перамешчаных асоб і дакладчык па тэме “Рашэнне канкрэтных праблем, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні”
 - ▶ Святлана Ціханоўская, лідарка дэмакратычных сіл Беларусі
- 13.45 – 14.00 **Галоўны сведка – Саша Філіпенка, пісьменнік**
- 14.00 – 14.15 *Групавое фота*
- 14.15 – 15.15 **Легальны ўезд і пражыванне**
- Панэльная дыскусія аб тым, як спрасціць арганізацыю легальнага ўезду і пражывання ў дзяржавах-удзельніцах Рады Еўропы для беларусаў у выгнанні, якія ўцяклі ад рэжыму Лукашэнкі.
- Мадэратар:* Поль Галь (Люксембург, EPP/CD), сябра Камітэта ПАРЕ па пытаннях міграцыі, уцекачоў і перамешчаных асоб і дакладчык па тэме “Рашэнне канкрэтных праблем, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні”
- Выступоўцы:*
- Выступоўцы ад беларускага боку
- Багдана Сьбікоўска, Галоўнае упраўленне Еўрапейскай камісіі па справах міграцыі і ўнутраных справах, аддзел міжнародных спраў, рэферэнт па Беларусі
- Дэвід Бэст, спецыяльны прадстаўнік Генеральнага сакратара па пытаннях міграцыі і ўцекачоў (удакладняецца)
- 15.15 – 16.15 **Пагрозы свабодзе перасоўвання і адмова ў консульскіх паслугах**
- Панэльнае абмеркаванне новага пашпарта, распрацаванага беларускімі дэмакратычнымі сіламі, і дыскусія аб тым, як нацыянальныя парламенты могуць змякчыць наступствы, якія мае для грамадзян Беларусі адмова ў консульскіх паслугах.
- Мадэратар:* Леся Васіленка (Украіна, ALDE), сябра Парламенцкай асамблеі Рады Еўропы
- Выступоўцы:*
- Выступоўцы ад беларускага боку
- Амбасадарка Віялен дэ Вільмёр, спецыяльная прадстаўніца па Беларусі, Міністэрства Еўропы і замежных спраў Францыі
- 16.15 – 16.30 *Перапынак на каву*
- 16.30 – 17.30 **Рэпрэсіі на радзіме**
- Панэльная дыскусія аб пагрозях для бяспекі сваякоў, якія засталіся ў Беларусі, і аб тым, якую ролю могуць адыграць нацыянальныя парламенты ў падтрымцы сваякоў палітвязняў у выгнанні.
- Мадэратар:* Актаві Мадэр (Люксембург, EPP/CD), сябра Парламенцкай асамблеі Рады Еўропы
- Выступоўцы:* Выступоўцы ад беларускага боку
- Кен Макбэйн, Libereco
- 17.30 *Прэс-канферэнцыя*
- 19.30 *Вячэра, арганізаваная парламентам Люксембурга*

- 9.15 – 10.15 **Доступ да адукацыі**
Панэльная дыскусія аб тым, як найлепш наладзіць інтэграцыю беларускіх дзяцей у школьныя сістэмы краін, якія іх прынялі, і аб тым, як спрыяць прафесійнаму развіццю беларускіх навукоўцаў у выгнанні ў краінах-удзельніцах Рады Еўропы
Мадэратар: Алена Карасцялёва, прафесарка паліталогіі і глабальнага ўстойлівага развіцця, дырэктарка Інстытута глабальнага ўстойлівага развіцця Уорвіцкага ўніверсітэта
Выступоўцы: Выступоўцы ад беларускага боку
Вілана Кірыязі, кіраўнік аддзела адукацыі Генеральнага ўпраўлення Еўрапейскай камісіі па пытаннях дэмакратыі і чалавечай годнасці
- 10.15 – 11.30 **Прафесійная кар’ера ў выгнанні**
Панэльная дыскусія аб стратэгіях прасоўвання беларускага бізнесу ў выгнанні і лепшай інтэграцыі беларусаў у мясцовы рынак працы.
Мадэратар: Ларыса Білазёр (Украіна, ALDE), сябра Парламенцкай асамблеі Рады Еўропы
Выступоўцы:
Выступоўцы ад беларускага боку
- 11.30 – 12.15 *Пачастунак*
- 12.15 – 13.30 **Захаванне і прасоўванне беларускай культурнай ідэнтычнасці**
Панэльная дыскусія аб тым, як нацыянальныя парламенты могуць адыгрываць спрыяльную ролю ў прасоўванні і пашырэнні беларускай культурнай ідэнтычнасці ў краінах, якія прынялі беларусаў
Мадэратар: Кіма Кільюнен (Фінляндыя, SOC), сябра Парламенцкай асамблеі Рады Еўропы
Выступоўцы: Выступоўцы ад беларускага боку
Яэль Агана, кіраўніца праграмы па адукацыі, прафесійнай падрыхтоўцы і супрацоўніцтве, дэпартамент Рады Еўропы па справах моладзі
- 13.30 – 13.45 **Заклучнае слова Наталлі Каляды, сузаснавальніцы і мастацкай кіраўніцы Беларускага Свабоднага тэатра**
- 13.45 – 14.15 **Заклучныя заўвагі і наступныя крокі**
- ▶ Анаіс Марын, спецдакладчыца ААН па Беларусі
 - ▶ Анатоль Лябедзька, дарадца па пытаннях канстытуцыйнай рэформы і парламенцкага супрацоўніцтва
 - ▶ Польш Галь

The «Luxembourg Solutions»: a practical guide for national parliamentarians and other policymakers on addressing the specific challenges faced by the Belarusians in exile in Council of Europe member States.

Les « Solutions de Luxembourg » : un guide pratique à l'intention des parlementaires nationaux et autres décideurs politiques pour répondre aux défis spécifiques rencontrés par les Biélorussien·nes en exil dans les États membres du Conseil de l'Europe.

« Люксембургскія рашэнні » : практычны дапаможнік для нацыянальных парламентарыяў і іншых палітыкаў па вырашэнні канкрэтных праблем, з якімі сутыкаюцца беларусы ў выгнанні ў краінах-сябрах Савета Еўропы.

www.coe.int

The Council of Europe is the continent's leading human rights organisation. It comprises 46 member states, including all members of the European Union. The Parliamentary Assembly, consisting of representatives from the 46 national parliaments, provides a forum for debate and proposals on Europe's social and political issues. Many Council of Europe conventions originate from the Assembly, including the European Convention on Human Rights.

